

UPORABA
PREPOVEDANIH DROG,
TOBAKA IN ALKOHOLA
MED OBSOJENIMI
OSEBAMI V SLOVENIJI

UPORABA PREPOVEDANIH DROG, TOBAKA IN ALKOHOLA MED OBOJENIMI OSEBAMI V SLOVENIJI

Urednice: Ada Hočevar Grom, Metka Zaletel, dr. Ines Kvaternik

Recenzenta: dr. Andrej Kastelic, dr. Jože Hren

Lektoriranje: Nuša Mastnak

Oblikovanje: Andreja Frič

Izdajatelj: Nacionalni inštitut za javno zdravje, Trubarjeva 2, Ljubljana

Fotografija: Freepick

Elektronski vir.

Spletni naslov: <http://www.nijz.si/>

Kraj in leto izdaje: Ljubljana, 2017

Zaščita dokumenta

©2017 NIJZ

Vse pravice pridržane. Reprodukija po delih ali v celoti na kakršnem koli način in v katerem koli mediju ni dovoljena brez pisnega dovoljenja avtorjev. Kršitve se sankcionirajo skladno z avtorskopravno in s kazensko zakonodajo.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

613.81/.84-058.5(0.034.2)

UPORABA prepovedanih drog, tobaka in alkohola med obojenimi osebami v Sloveniji [Elektronski vir] / urednice
Ada Hočevar Grom, Metka Zaletel, Ines Kvaternik. - El. knjiga. - Ljubljana : Nacionalni inštitut za javno zdravje, 2017

ISBN 978-961-7002-34-8 (pdf)

1. Hočevar-Grom, Ada

290413824

KAZALO VSEBINE

BESEDA UREDNIC	6
RECENZIJI	8
1. OPIS RAZISKAVE IN METODOLOGIJE	11
1.1 Uvod v metodologijo.....	12
1.2 Kako smo pridobili podatke v raziskavi	13
1.3 Priprava podatkov za analize.....	14
1.4 Analiza zbranih podatkov	14
1.4.1 Metode analize.....	14
1.4.2 Uporabljene neodvisne spremenljivke	15
1.4.3 Prepovedane droge	17
1.4.4 Tobak.....	18
1.4.5 Alkohol.....	20
1.5 Splošne prednosti in omejitve raziskave	21
1.6 Literatura	22
2. UPORABA PREPOVEDANIH DROG MED OBSOJENIMI OSEBAMI NA PRESTAJANJU KAZNI ZAPORA V SLOVENIJI	23
2.1 Uvod	24
2.2 Razširjenost uporabe prepovedanih drog med obsojenimi osebami	25
2.2.1 Prepovedane droge med obsojenimi osebami pred prestajanjem trenutne kazni zapora.....	26
2.2.1.1 Razširjenost uporabe prepovedanih drog med obsojenimi osebami v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora	26
2.2.1.2 Razširjenost uporabe konoplje med obsojenci v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora	29
2.2.1.3 Razširjenost uporabe kokaina med obsojenci v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora	30
2.2.1.4 Razširjenost uporabe heroina med obsojenci v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora	32
2.2.1.5 Razširjenost uporabe amfetamina med obsojenci v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora	33
2.2.1.6 Razširjenost uporabe ekstazija med obsojenci v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora	34
2.2.2 Prepovedane droge med obsojenimi osebami v času prestajanja trenutne kazni zapora.....	35
2.2.2.1 Obsojene osebe, ki prestajajo trenutno kazen zapora zaradi kaznivega dejanja, povezanega s prepovedanimi drogami	35
2.2.2.2 Razširjenost uporabe prepovedanih drog med obsojenimi osebami v zadnjih 12 mesecih v času prestajanja trenutne kazni zapora	35
2.2.2.3 Uporaba prepovedane droge prvič v življenju v času prestajanja trenutne kazni zapora.....	35
2.2.2.4 Razširjenost uporabe konoplje med obsojenci v zadnjih 12 mesecih v času prestajanja trenutne kazni zapora	38
2.2.2.5 Razširjenost uporabe kokaina med obsojenci v zadnjih 12 mesecih v času prestajanja trenutne kazni zapora	39

2.2.2.6	Razširjenost uporabe heroina med obsojenci v zadnjih 12 mesecih v času prestajanja trenutne kazni zapora	40
2.2.2.7	Razširjenost uporabe amfetamina in ekstazija med obsojenci v zadnjih 12 mesecih v času prestajanja trenutne kazni zapora	41
2.2.3	Primerjava razširjenosti uporabe prepovedanih drog in nekaterih povezanih vedenj med obsojenci pred prestajanjem trenutne kazni zapora in med njim.....	42
2.3	Razprava	45
2.4	Zaključki	51
2.5	Ključni povzetki.....	52
2.6	Literatura.....	53
3.	UPORABA TOBAKA IN SORODNIH IZDELKOV MED OBSOJENIMI OSEBAMI NA PRESTAJANJU KAZNI ZAPORA V SLOVENIJI	58
3.1	Uvod	59
3.2	Razširjenost kajenja tobaka oziroma uporabe sorodnih izdelkov med obsojenimi osebami	59
3.2.1	Deleži trenutnih in bivših kadilcev tobaka oziroma uporabnikov sorodnih izdelkov ter tistih, ki teh izdelkov niso nikoli kadili oziroma uporabljali.....	60
3.2.2	Rednost kajenja tobaka oziroma uporabe sorodnih izdelkov	63
3.2.3	Uporaba različnih vrst tobačnih oziroma sorodnih izdelkov	63
3.2.3.1	Uporaba enega tobačnega oziroma sorodnega izdelka ali več	63
3.2.3.2	Vrsta uporabljenih tobačnih in sorodnih izdelkov.....	64
3.2.4	Število pokajenih cigaret med rednimi kadilci cigaret.....	67
3.2.5	Začetek kajenja tobaka oziroma uporabe sorodnih izdelkov v zaporu	68
3.2.6	Povprečna starost ob prvem kajenju in začetku rednega kajenja	69
3.2.7	Razlogi za začetek kajenja	72
3.3	Razprava	73
3.4	Zaključki	80
3.5	Ključni povzetki.....	81
3.6	Literatura.....	82
4.	UPORABA ALKOHOLA MED OBSOJENIMI OSEBAMI NA PRESTAJANJU KAZNI ZAPORA V SLOVENIJI	84
4.1	Uvod	85
4.2	Razširjenost pitja alkoholnih pijač med obsojenimi osebami v Sloveniji	86
4.2.1	Razširjenost pitja alkoholnih pijač med obsojenimi osebami 12 mesecev pred prestajanjem trenutne kazni zapora v Sloveniji.....	87
4.2.1.1	Odstotek obsojenih oseb, ki so v zaporu zaradi kaznivega dejanja pod vplivom alkohola.....	87
4.2.1.2	Odstotki pivcev alkoholnih pijač in abstinentov v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora med obsojenimi osebami v Sloveniji	88
4.2.1.3	Odstotki pivcev alkoholnih pijač in abstinentov v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora med obsojenimi moškimi v Sloveniji.....	88
4.2.1.4	Pogostost pitja alkoholnih pijač med obsojenimi osebami v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora v Sloveniji.....	90
4.2.1.5	Odstotki abstinentov, zmernih in čezmernih pivcev med obsojenimi osebami v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora v Sloveniji.....	91
4.2.1.6	Zmerni in čezmerni pivci med obsojenimi moškimi v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora v Sloveniji	91

4.2.1.7	Visoko tvegano opijanje med obsojenimi osebami v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zavora v Sloveniji	93
4.2.1.8	Visoko tvegano opijanje med obsojenimi moškimi v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zavora v Sloveniji	94
4.2.2	Razširjenost pitja alkoholnih pijač med obsojenimi osebami v času prestajanja trenutne kazni zavora v Sloveniji	98
4.2.2.1	Odstotki pivcev alkoholnih pijač in abstinentov v času prestajanja trenutne kazni zavora med obsojenimi osebami v Sloveniji	98
4.2.2.2	Odstotki pivcev alkoholnih pijač in abstinentov v času prestajanja trenutne kazni zavora med obsojenimi moškimi v Sloveniji	98
4.2.2.3	Pogostost pitja alkoholnih pijač med obsojenimi osebami v času prestajanja trenutne kazni zavora v Sloveniji	100
4.2.2.4	Odstotki abstinentov, zmernih in čezmernih pivcev med obsojenimi osebami v času prestajanja trenutne kazni zavora v Sloveniji	101
4.2.2.5	Zmerni in čezmerni pivci med obsojenimi moškimi v času prestajanja trenutne kazni zavora v Sloveniji	101
4.2.2.6	Visoko tvegano opijanje med obsojenimi osebami v času prestajanja trenutne kazni zavora v Sloveniji	101
4.2.2.7	Visoko tvegano opijanje med obsojenimi moškimi v času prestajanja trenutne kazni zavora v Sloveniji	102
4.3	Primerjava pivskega vedenja obsojenih moških v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zavora in v času prestajanja kazni zavora	104
4.3.1	Odstotki pivcev alkoholnih pijač in abstinentov v času zavora in v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zavora med obsojenimi moškimi v Sloveniji	104
4.3.2	Odstotki obsojenih moških glede na visoko tvegano opijanje v času prestajanja trenutne kazni zavora in v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zavora v Sloveniji	105
4.3.3	Odstotki obsojenih moških med pivci glede na vrsto alkoholnih pijač, po katerih so posegali v času prestajanja trenutne kazni zavora in v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zavora v Sloveniji	105
4.4	Razprava	106
4.5	Zaključki	112
4.6	Ključni povzetki	114
4.7	Literatura	115
	SEZNAM SLIK	120
	SEZNAM TABEL	121
	STVARNO KAZALO	124

» Pokažite mi vaše zapore
in povedal vam bom,
v kakšni družbi živite!«
(Winston Churchill)¹

BESEDA UREDNIC

Pred vami je publikacija *Uporaba prepovedanih drog med obsojenimi osebami na prestajanju kazni zapora v Sloveniji*; to je ena redkih slovenskih strokovnih publikacij, ki prikazuje značilnosti slovenskih obsojencev v povezavi s tveganimi vedenji, kot so uporaba drog, pitje alkohola in kajenje. Publikacija je rezultat raziskave, ki smo jo na Nacionalnem inštitutu za javno zdravje (NIJZ) izvedli leta 2015 v sodelovanju z Upravo RS za izvrševanje kazenskih sankcij zapora. Njen namen je prikazati razširjenost tveganih vedenj med zaprtimi osebami v slovenskih zaporih, spodbuditi razpravo o ustreznosti obstoječih ukrepov in programov preprečevanja in zmanjševanja tveganjih vedenj v teh okoljih in spodbuditi nadaljnje raziskovanje na tem področju.

Po zadnjem poročilu Sveta Evrope o zaporih (*Council of Europe Annual Penal Statistics SPACE I – Prison Populations Survey 2014*) spada Slovenija med države z nizkim deležem zapornikov, vendar so slovenski zapori med najbolj prenaseljenimi v Evropi. V poročilu Ministrstva za pravosodje, Uprave za izvrševanje kazenskih sankcij za leto 2016, je navedeno, da je bilo v tem letu v povprečju na dan zaprtih 1377 oseb, kar pomeni 86 oseb manj kot leto prej in kaže nadaljevanje trenda upadanja števila zaprtih oseb v zadnjih letih. Kljub ugodnemu trendu padanja števila zaprtih pa v poročilu navajajo, da se še vedno soočajo z izrazitim pomanjkanjem kadrov na vseh področjih dela, še posebej na področju varnosti in strokovnega dela z zaprtimi.

Zapori niso zdrava okolja. Prenatrpanost, slabe higienske razmere, velika pogostost duševnih motenj in zasvojenosti so težave, s katerimi se spopadajo številni zapori in ki prispevajo k splošnemu slabemu zdravstvenemu stanju zaporniških populacij. Po podatkih SZO (*Prisons in health*) so nalezljive bolezni, vključno s hepatitisi in okužbami z virusom HIV ter tuberkulozo med zaporniki pogostejše kot v splošni populaciji. Raziskave tudi kažejo, da je med zaporniki v primerjavi s širšo javnostjo bistveno več duševnih motenj in težav z različnimi oblikami zasvojenosti. Obsojene osebe se pred nastopom kazni zapora pogosto soočajo s slabimi socialnimi pogoji; mnoge imajo nizko izobrazbo, so brezposelne, brez urejenega prebivališča, brez trdne partnerske veze, pogosto imajo zgodovino različnih zlorab, nasilja in duševnih težav. Zaradi vseh navedenih razlogov gre za posebej ranljivo skupino ljudi.

Zaporniki so del naše družbe in življenje v zaporu mora biti čim bolj prilagojeno pozitivnim življenjskim razmeram zunaj njega. Zaporniki imajo enako pravico do zdravja in najboljše možne zdravstvene oskrbe kot preostali.

¹ »Show me your prisons
and I shall say in which society you live.«
(Winston Churchill)

Tvegana vedenja med zaprtimi osebami v slovenskih zaporih so bila doslej le redko proučevana. Zaradi občutljivosti proučevane teme ima raziskava NIJZ sicer nekatere omejitve, kljub temu pa nam daje dober vpogled v značilnosti obsojencev v povezavi z uporabo drog, pitjem alkohola in kajenjem tako v času pred prestajanjem kazni zapora kot tudi v času prestajanja kazni zapora. Podatki so prikazani glede na izbrane socio-demografske spremenljivke, pa tudi glede na dolžino bivanja v zaporu, zapovrstnost prestajanja kazni zapora, kaznivo dejanje itd. Poleg adekvatne interpretacije podatkov lahko v publikaciji najdemo tudi nova strokovna spoznanja in priporočila. Na žalost pri populaciji žensk zaradi majhnega števila žensk na prestajanju kazni zapora v Sloveniji značilnosti uporabe različnih psihoaktivnih snovi ni bilo mogoče prikazati, čeprav se kaže, da so dokaj specifične in bi jih bilo smiselno posebej raziskati.

Publikacija je razdeljena na štiri obširna samostojna poglavja. V prvem poglavju sta podrobneje predstavljena raziskovalna metodologija in način zbiranja podatkov.

Drugo poglavje prikazuje razširjenost uporabe različnih prepovedanih drog med obsojenimi osebami v Sloveniji, in sicer tako v obdobju pred prestajanjem trenutne kazni zapora kot tudi v času prestajanja trenutne kazni zapora. Dotika pa se tudi vključenosti obsojenih oseb v program zdravljenja odvisnosti od prepovedanih drog pred prestajanjem kazni zapora in v času prestajanja kazni zapora, saj je za mnoge obsojene uporabnike prepovedanih drog prestajanje kazni zapora priložnost, da začnejo reševati svoje težave z odvisnostjo in se vključijo v program zdravljenja.

Tretje poglavje prikazuje razširjenost kajenja tobaka in uporabo sorodnih izdelkov med obsojenimi osebami v Sloveniji glede na izbrane demografske in druge značilnosti. Med obsojenimi osebami v Sloveniji je delež kadilcev zelo visok, saj kadita skoraj dve tretjini obsojencev, kar je skoraj za trikrat več kot v splošni populaciji.

Sledi poglavje o razširjenosti uporabe alkohola med obsojenimi osebami v Sloveniji. Čezmerna raba alkohola in opijanje predstavljata povišano tveganje za storitev kaznivih dejanj in z alkoholom povezane težave so prisotne tudi med slovenskimi obsojenci in obsojenkami.

Ob koncu vseh treh vsebinskih poglavij so ključni povzetki, ki nakazujejo ključne izzive, s katerimi se bo morala naša družba spoprijeti v prihodnje, če bo hotela zagotavljati enake možnosti tudi tej posebej ranljivi in marginalizirani skupini prebivalcev.

Želimo si, da bi lahko nadaljevali raziskovalno delo na tem področju, saj je raziskava odprla številna nova raziskovalna vprašanja, npr. vprašanja o tem, kaj se dogaja z obsojenci po odpustu iz zapora, saj vemo, da je povratništvo zelo pogosto in da k temu pomembno prispeva neuspešna socialna reintegracija po prestani kazni. Prepričani pa smo, da je ta publikacija temelj in navdih za nadaljnje delo.

RECENZIJ

Doc. dr. Andrej Kastelic, dr. med., spec. psih., Predstojnik Centra za zdravljenje odvisnih od prepovedanih drog Univerzitetne psihiatrične klinike Ljubljana in vodja Koordinacije Centrov za Preprečevanje in zdravljenje odvisnosti od prepovedanih drog

Monografija o uporabi prepovedanih drog, tobaka in alkohola med obsojenimi osebami v Slovenji razkriva slabo poznano, skoraj neraziskovano področje uporabe, zlorabe in napačne rabe psihoaktivnih snovi med osebami na prestajanju kazni zapora. Če vemo, da je letno v svetu 10,35 milijonov zaprtih oseb in da se število dviguje iz leta v leto, da imamo v Evropi okoli 2000 zaporov in da je v njih 20-50 odstotkov oseb, ki jemljejo droge, v Evropi pa jih v povprečju jemlje vsaka šesta zaprta oseba, seveda to pomeni velikanski izziv, tako na osebni ravni kako tem ljudem pomagati, kakor tudi pomemben javno zdravstveni problem. Po raziskavah od 3-26 % ljudi začne prvič jemati droge v času prestajanja kazni zapora in 1/5 jih prvič drogo tedaj tudi vbrizga. Ljudje, ki so bili že vključeni v programe zmanjševanja škode kot npr. izmenjave pribora za injiciranje, pa doživijo »higienski recidiv« ponovne souporabe pribora za injiciranje. Veliko je tudi ljudi, ki se tetovirajo ali pa imajo nezaščitene spolne odnose s številnimi partnerji, ki so tudi zaradi uporabe drog, lahko tudi zelo agresivni. Vse to doprinese k širjenju s krvjo prenosljivih bolezni.

Zapori niso primerno mesto za zdravljenje odvisnosti, zapiranje oseb, odvisnih od drog, ki imajo večinoma relativno kratke zaporne kazni, poslabša možnost reintegracije. Te osebe postavlja v visoko tvegano okolje, velikanske stroške pravosodnega sistema, visoko smrtnost po odpustu ter številne težave za osebje zaporov. Potrebno je zagovarjati in uresničiti alternative zapiranju tovrstnih oseb, če pa so že v zaporu, razviti ustrezne programe zmanjševanja škode, zdravljenja in rehabilitacije, kajti brez njih že v prvem letu 70-98 % oseb, ki niso imele ustrezne obravnave, recidivira z jemanjem drog in kaznivimi dejanji.

A pri tem ne smemo pozabiti, da imajo številni, poleg odvisnosti, tudi še druge težave v duševnem zdravju ter je delež teh nekajkrat višji kot v skupnosti in da kar 2/3 oseb, ki uspešno naredijo v zaporu samomor, tudi jemlje droge. Sama zaporna kazen je zadostna in ni potrebno ljudi kaznovati še s tem, da ne dobijo ustreznih zdravstvenih in tudi drugačnih pomoči. Gre za ranljivo populacijo, ki svoje duševne težave že prinese v zapor, ali pa se te v zaporu še poslabšajo. Vse skupaj je lahko dodatni razlog, da ljudje tudi v zaporu jemljejo psihoaktivne snovi.

Po raziskavi o uporabi tobaka, alkohola in prepovedanih drog med prebivalci Slovenije ter neenakosti in kombinacije te uporabe, sedaj dobivamo še podobno raziskavo med obsojenimi osebami. Iz raziskave razberemo, da je 1/3 tistih, ki prestajajo kazen zapora storilo kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami in da je razširjenost uporabe drog približno 5x višja kot pri splošni populaciji. In v Sloveniji imamo vsako leto več kot tisoč zaprtih oseb, za katere vemo, da imajo težave z odvisnostjo od prepovedanih drog. Čeprav smo že od leta 1995 sistematično razvijali, vzporedno s programi skupnosti, obravnavo in zdravljenje oseb, ki jemljejo prepovedane droge tudi v zavodih za prestajanje kazni zapora, nam je raziskava, ki smo jo opravili leta 2014 v petih državah EU, vključno s Slovenijo, pokazala, da se je le dobra polovica teh oseb ob odpustu iz zapora čutila dovolj pripravljena za življenje v skupnosti. 37 % jih je vzelo psihoaktivno snov že prvi dan po sprejemu in v prvih desetih tednih po odpustu, je bilo tistih, ki niso vzeli nobene droge, le 36 %.

Ta monografija nas opozarja, kako nujno je razvijati za tovrstno populacijo posebne programe in tudi možnost 'probacije'. Škoda je le, da niso podani rezultati o zlorabi in napačni rabi, pa tudi v prometu s psihoaktivnimi zdravili, ki so v zavodih za prestajanje kazni zapora po kliničnih izkušnjah še večji problem kot jemanje drog (kajenje in pitje alkohola).

A vedno mora ostati še kakšen izziv za prihodnost.

Znanstvena monografija, ki je pred nami, nam daje pomemben vpogled v različne vidike uporabe prepovedanih drog, tobaka in alkohola med obsojenimi v Sloveniji. Gradivo, ki ga je za publikacijo pripravilo devet avtoric, prikazuje obseg, razširjenost in pogostost uporabe v zaporih dovoljenega tobaka in prav tam prepovedanih drog in alkohola. Avtorice so z natančno uporabo statističnih metod v reprezentativnem vzorcu respondentov – pri ženskah obstaja objektivna statistična pomanjkljivost zaradi majhnega števila žensk na prestajanju kazni zapora v Sloveniji – prikazale značilnosti uporabe različnih psihoaktivnih snovi. Poleg aдекватne interpretacije podatkov lahko v gradivu najdemo tudi nova strokovna spoznanja in priporočila.

Raziskovanje v zaporih sicer sproža vrsto etičnih dilem. Razkritje nezakonitih in prepovedanih, sankcioniranih ali zasebnih (intimnih) zadev lahko zapornika/zapornico izpostavi precejšnjim tveganjem. Zaporniška populacija v Sloveniji je sorazmerno majhna, zlasti v primerjavi z drugimi državami. Tudi skupno število oseb, ki v enem letu prestanejo kazen zapora, ni zelo veliko. Upravičen je torej lahko strah med zaporniki, da bi razkritje določenih podatkov privedlo do identifikacije »informaterja«. To bi lahko sprožilo negativen odziv (sankcije) pri osebju, sozapornikih ali v širšem socialnem okolju. Teh vprašanj in dilem so se avtorice analize zavedale in jih poskušale primerno nasloviti.

Morda je eno izmed najbolj vznemirljivih spoznanj raziskave to, da je za mnoge obsojene uporabnike prepovedanih drog prestajanje kazni zapora edina priložnost, da začnejo reševati svoje težave z odvisnostjo in se vključijo v program zdravljenja. Raziskovalke so ugotovile, da se je v času prestajanja kazni zapora med obsojenci pomembno znižala razširjenost uporabe vseh prepovedanih drog, znižal se je odstotek rednih uporabnikov in zvišal odstotek abstinentov, zvišal se je tudi odstotek vključenih v zdravljenje odvisnosti in znižala se je razširjenost vbrizgavanja. To so zelo pomembna spoznanja tudi za načrtovalce politik in programov, saj v slovenskih zaporih med drugim še nimamo oblikovane celovite terapevtske skupnosti za zaprte osebe, ki bi bila identična tovrstnim programom zunaj zaporov.

Zapor lahko torej ponudi tudi priložnost za prepoznavo in obravnavo sicer težko dosegljivih posameznikov, ki uporabljajo psihoaktivne snovi na bolj tvegan način. Izvajanje preventivnih, svetovalnih in terapevtskih intervencij med zaporniki predstavlja potencial za zmanjševanje težav, povezanih s kajenjem in pitjem alkohola ter uporabo drog, prispeva pa lahko tudi k zmanjševanju povratništva in lažjemu vključevanju v družbo po odsluženi kazni. Poseben izziv tako za načrtovalce politik kot za izvajalce programov je delež kadilcev v zaporih, saj je ta trikrat večji kot zunaj njih.

Zapor naj bi v velikem obsegu nadziral tvegana vedenja obsojenih oseb (na primer uporabo drog, alkohola in tobaka, nasilje, nezaščiten spolnost, tetoviranje). Kljub strogosti in zaprtosti totalnih ustanov je tudi ta raziskava identificirala (nemajhen) delež uporabe drog v zaporih, tudi injiciranje, kot nevarnejši način uporabe. Zlasti zaradi nevarnosti širjenja okužb z virusoma HIV in hepatitisa take epidemiološke raziskave v kazenske institucije vnašajo nove razmisleke ter nove koncepte in aktivnosti. Načelo, da naj bodo znotraj zaporov na voljo enake storitve in službe pomoči, kot so na voljo v širši družbi, se pri nas sicer le počasi uveljavlja, vendar je v številnih drugih državah sveta ta proces še počasnejši.

Čeprav se raziskava ni dotaknila vprašanja o smiselnosti kaznovanja, lahko iz demografske analize sklepamo, da so na zaporno kazen praviloma obsojeni ljudje z že sicer omejenimi viri za ekonomsko in socialno napredovanje. Revni in marginalizirani, ki imajo že tako neznatno družbeno moč, pa z rabsodbo dokončno izgubijo položaj v družbi, ki so ga zasedali pred napotitvijo v zapor. Ne morejo več služiti denarja in preživljati svojih najbližjih; izgubijo stike s širšo okolico, možnosti družbenega uveljavljanja in napredovanja; v zaporu pridobijo povsem drugačna »znanja in veščine«, kot je bilo sprva upati.

Osramočenost kot posledica kazni pa ostaja tudi po odpustu iz zapora; zaradi stigme mnogi nekdanji zaporniki le stežka najdejo novo zaposlitev in osnujejo nova prijateljstva. Prestana kazen zapora dodatno ogroža pozitivno samopodobo, zmanjšuje občutek osebnega dostojanstva, ogrozi lahko zdravje – ne samo zaradi rabe prepovedanih drog, tobaka in alkohola, temveč tudi zaradi čezmerne rabe predpisanih zdravil za zdravljenje depresije, tesnobe ali preprosto nespečnosti. Poleg tega je v zaporih veliko slabše dostopno vse,

kar zvišuje kakovost življenja in kar imajo običajni ljudje za samoumevno: sprehodi, branje, učenje, internet in drugi mediji – ali celo osnovne življenjske dobrine, kot so sadje, zelenjava in druga polnovredna živila.

V prihodnje bi bilo zaželeno, da bi raziskovalci analizo tveganih vedenj v zaporih obogatili še z drugimi indikatorji tveganega vedenja in bolj prepleteno kombinacijo podatkov, tudi s pomočjo kvalitativnih študij. Analiza bi morda lahko vključevala tudi vprašanja o tem, kaj se dogaja z obsojenci po odpustu iz zapora. K povratništvu namreč pomembno prispeva neuspešna socialna reintegracija po prestani kazni. Število respondentov povratnikov (39,6 %), ki so bili vključeni v to raziskavo, je namreč tako indikator neuspešnosti zaporskega tretmaja kot tudi služb, ki skrbijo za ponovno vključevanje v družbo.

1

OPIS RAZISKAVE IN METODOLOGIJE

*Darja Lavtar, Maja Milavec, Nataša Delfar, Andreja Drev,
Ines Kvaternik, Helena Koprivnikar, Maša Serec,
Marjetka Hovnik-Keršmanc, Maja Roškar*

1.1 Uvod v metodologijo

Prikaz razširjenosti uporabe prepovedanih drog, tobaka in alkohola (v nadaljevanju drog) med osebami na prestajanju kazni zapora ter tvegana vedenja, povezana z njihovo uporabo, prispeva pomemben del k celotni sliki razširjenosti drog v državi. V Sloveniji je bilo to področje doslej zelo malo raziskano. Na voljo so bile posamezne informacije, ki so bile posledica predvsem nesistematičnih in nekonsistentnih zbiranj podatkov o razširjenosti uporabe drog in tveganih vedenj med slovenskimi zaporniki. Leta 2002 je bila izvedena raziskava Hrena in sodelavcev Tvegana vedenja v slovenskih zavodih za prestajanje kazni zapora, v letu 2010 pa je Društvo za zmanjševanje škode zaradi drog Stigma izvedlo podobno manjšo raziskavo z naslovom Tvegana vedenja v zaporih Ljubljana, Ig, Dob, ki sta prvi bolj sistematični raziskavi na tem področju v slovenskem prostoru.

Tudi na evropskem nivoju so podatki o uporabi drog v tej najbolj ranljivi skupini prebivalstva relativno skopi, pomanjkljivi in redko omogočajo primerljivost med posameznimi državami. Evropski center za spremljanje drog in zasvojenosti z drogami (EMCDDA), ki je pooblaščen institucija za spremljanje stanja na področju drog in zasvojenosti v Evropi, v svoja poročila vključuje tudi problematiko uporabe drog v zaporih. V zadnjih letih je veliko pozornosti namenil prav temu področju. Skupaj z različnimi nacionalnimi eksperti in mednarodnimi organizacijami je leta 2014 izdal dokument Drug use in prison: assessment report, Reviewing tools for monitoring illicit drug use in prison populations in Europe, v katerem je skušal oceniti kakovost informacij, ki jih prikazujejo različne raziskave v različnih državah, ter proučiti njihove podobnosti in razlike. Ocena naj bi se uporabila tudi za kreiranje standardiziranega evropskega vprašalnika o uporabi drog v zaporih in s tem povezanih posledicah, ki bi se lahko uporabljal v vseh evropskih državah, a je bil pripravljen šele v letu 2017.

Zaradi vsega navedenega so podatki, ki so predstavljeni v tej monografiji, toliko težje pričakovani. So plod raziskave, ki jo je izvedel Nacionalni inštitut za javno zdravje v sodelovanju z Upravo RS za izvrševanje kazenskih sankcij zapora v letu 2015. V raziskavo so bili vključeni vsi zavodi za prestajanje kazni zapora v Republiki Sloveniji, z izjemo zavoda za prestajanje mladoletniškega zapora, v vzorec pa vsi obsojenci, ki so na dan anketiranja prestajali kazen zapora. Zanimali so nas razširjenost uporabe drog ter tvegana vedenja, povezana z njihovo uporabo. Pri metodologiji raziskave smo upoštevali standarde EMCDDA ter druge mednarodne standarde in priporočila, ki se uporabljajo za oceno razširjenosti uporabe drog.

Osrednji namen raziskave je bil preveriti uporabo in razsežnost rabe drog med obsojenimi osebami v slovenskih zavodih za prestajanje kazni zapora ter s pridobljenimi podatki pomagati tako razvoju novih in izboljšanju dosedanjih ukrepov preprečevanja in zmanjševanja tveganj uporabe omenjenih substanc v zaporu kot kasneje po povratku v skupnost.

1.2 Kako smo pridobili podatke v raziskavi

Podatke o uporabi prepovedanih drog, tobaka in alkohola v zaporih smo pridobili od obsojencev, ki prestajajo kazen zapora v zavodih za prestajanje kazni zapora v Republiki Sloveniji:

- ZPKZ Celje,
- ZPKZ Ljubljana – oddelek Novo mesto,
- ZPKZ Ig,
- ZPKZ – odprti oddelek Ig,
- ZPKZ Maribor – odprti oddelek Rogoza,
- ZPKZ Koper,
- ZPKZ Ljubljana,
- ZPKZ – odprti oddelek Nova Gorica,
- ZPKZ Maribor,
- ZPKZ Maribor – oddelek Murska Sobota,
- ZPKZ Dob,
- PO in OO Slovenska vas.

Obsojence so strokovni sodelavci v zavodih za prestajanje kazni zapora povabili k izpolnjevanju ankete na papirju. Obsojenci so vprašalnike izpolnjevali kot samoanketiranje, bodisi v skupnih prostorih ob prisotnosti sodelavk raziskave, ki so bile na voljo za morebitna vprašanja, ali pa so strokovni sodelavci v zavodih vprašalnike razdelili in so jih obsojenci izpolnili sami. Sodelujočim smo v zahvalo za sodelovanje ponudili manjše darilo (npr. kavo iz kavomata).

Izpolnjevanje anket je potekalo od 25. 3. do 22. 4. 2015.

Ciljna populacija so bili obsojenci, ki so na dan anketiranja prestajali kazen zapora. V vzorec smo vključili vse obsojence, ki so na dan anketiranja prestajali kazen zapora.

Na dan 14. 4. 2015 je bilo v zavodih za prestajanje kazni zapora v Republiki Sloveniji 1225 obsojencev.

Tabela 1.1: Število obsojencev v zavodih za prestajanje kazni zapora v Republiki Sloveniji na dan 14. 4. 2015, skupaj, po spolu in starostnih skupinah

Starost	Vsi	Vsi (v %)	Moški	Moški (v %)	Ženske	Ženske (v %)
19–23 let	52	4,2	50	4,3	2	2,9
24–27 let	120	9,8	114	9,9	6	8,7
28–39 let	551	45,0	532	46,0	19	27,5
40–49 let	264	21,6	249	21,5	15	21,7
50–59 let	155	12,7	141	12,2	14	20,3
60–69 let	69	5,6	58	5,0	11	15,9
70 let ali več	11	0,9	9	0,8	2	2,9
SKUPAJ	1225	100,0	1156	100,0	69	100,0

Stopnja odgovora v anketi je bila 56-odstotna, saj je anketo izpolnilo 688 obsojencev, kar je glede na občutljivost obravnavane tematike relativno dober odziv.

1.3 Priprava podatkov za analize

Za vnos podatkov, zbranih z vprašalnikom na papirju, je bila vnosna maska v orodju 1ka, urejanje podatkov pa je potekalo s programom SPSS, verzija 21.

Ker je bila v raziskavo vključena celotna populacija obsojencev in je tudi spolno-starostna struktura sodelujočih ustrezala spolno-starostni strukturi populacije, smo se odločili, da uteževanje podatkov ni potrebno.

1.4 Analiza zbranih podatkov

1.4.1 Metode analize

Interpretacija rezultatov je temeljila na podlagi izračunanih deležev in povprečij za posamezne odvisne spremenljivke; izračune smo naredili za vse anketirance skupaj, ločeno po spolu, po izbranih sociodemografskih spremenljivkah in po uporabi drugih psihoaktivnih snovi (podrobneje predstavljeno v naslednjem poglavju) ter na podlagi izračunov povezanosti spremenljivk in razlik med njimi.

Za prikaz opisnih spremenljivk (npr. redni, občasni kadilci) smo uporabili razmerja, izražena v odstotkih. Za vsako oceno smo izračunali 95-odstotni interval zaupanja po Wilsonovi modificirani metodi (Newcombe, 1998). Pri izračunih smo upoštevali navodila za označevanje stopnje natančnosti statističnih ocen v publikacijah Statističnega urada Republike Slovenije in osnutek priporočil Eurostata (Eurostat, 2013). Glede na višino standardne napake ocene razmerja lahko izračune razdelimo na tri kategorije: (a) če je standardna napaka ocene manjša od 5 %, je ocena dovolj natančna, zato je objavljena brez omejitve; (b) standardna napaka ocene med 5 in 15 % kaže na manj natančno oceno, zato je odstotek označen s črko M, pri interpretaciji rezultata je potrebna previdnost; (c) standardna napaka ocene, višja od 15 %, kaže na nenatančno oceno, zato v takšnem primeru odstotek ni zapisan, namesto njega pa zapisana črka N. Za sklepanje o povezanosti dveh opisnih spremenljivk iz vzorca na populacijo smo uporabili hi-kvadrat test (χ^2), pri katerem smo uporabili raven značilnosti $p \leq 0,05$. Za ugotavljanje razlik med odstotki v posameznih kategorijah smo uporabili z-test (ang. *Column proportions test*), pri čemer smo uporabili Bonferronijev popravek za večje število primerjav (ang. *Adjust p-values for multiple comparisons – Bonferroni method*). V tabelah, ki prikazujejo tovrstni izračun, je vsaka kategorija neodvisne spremenljivke označena s svojo črko (A, B, C itd.), v naslednjem stolpcu pa so navedene tiste kategorije iste spremenljivke, od katere je odstotek statistično značilno višji. V primerih, ko smo ugotavljali razlike v posameznih vedenjih pred prestajanjem trenutne kazni zapora in v času prestajanja trenutne kazni zapora, smo prikazali rezultate le za osebe, ki so odgovorile na obe zastavljeni vprašanji (tako za vedenje pred kot tudi za vedenje v času prestajanja trenutne kazni zapora). Za ugotavljanje razlik med odstotkoma smo uporabili McNemarjev test (kjer je bilo potrebno smo uporabili popravek za kontinuiranost oz. binominalno distribucijo), pri katerem smo uporabili raven značilnosti $p \leq 0,05$.

Izračuni za zvezne spremenljivke (npr. število pokajenih cigaret) temeljijo na aritmetični sredini, z izračunom 95-odstotnega intervala zaupanja. Na podlagi koeficienta variacije smo ocenili, ali je ocena dovolj natančna. Prikazani so le podatki, pri katerih je koeficient variacije ocene 10 % ali manj. Za ugotavljanje statistične značilnosti razlik v povprečnih vrednostih med različnimi skupinami smo uporabili t-test za dva neodvisna vzorca v primeru neodvisnih spremenljivk z dvema kategorijama in analizo variance (ANOVA) v primeru neodvisnih spremenljivk z več kot dvema kategorijama. Za

ugotavljanje povezanosti med dvema zveznima spremenljivkama (npr. povezanost med starostjo ob začetku kajenja in starostjo ob začetku rednega kajenja) smo uporabili korelacijski koeficient Spearmanov ρ . Kot mejo statistične značilnosti smo pri zgoraj navedenih testih uporabili $p \leq 0,05$.

Razlik med moškimi in ženskami nismo računali, ker je število žensk v opazovani populaciji relativno nizko, zato te primerjave za publikacijo niso relevantne.

1.4.2 Uporabljene neodvisne spremenljivke

Da bi dobili širši vpogled v karakteristike obsojencev v povezavi z uporabo drog, pitjem alkohola in kajenjem pred prestajanjem kazni zapora in v času prestajanja kazni zapora, smo pri obdelavi podatkov upoštevali izbrane sociodemografske spremenljivke: starost, izobrazba, zakonski stan, status aktivnosti, družbeni sloj, državljanstvo, država rojstva, dolžina trenutnega bivanja v zaporu, zapovrstnost prestajanja kazni zapora, kaznivo dejanje, povezano z drogami, kaznivo dejanje storjeno pod vplivom alkohola. Pri nekaterih spremenljivkah smo za potrebe obdelave podatkov kategorije združili v manjše število kategorij.

Na podlagi zapisane starosti smo anketirance razdelili v dve kategoriji: *19–34 let* in *35 let in več*.

Najvišjo doseženo stopnjo formalne **izobrazbe** so lahko anketiranci opredelili z eno od 12 kategorij, ki smo jih združili v tri kategorije: *osnovnošolska izobrazba ali manj* (brez šolske izobrazbe, nepopolna osnovnošolska izobrazba, osnovnošolska izobrazba); *poklicna ali srednja izobrazba* (nižja ali srednja poklicna izobrazba, srednja strokovna izobrazba, srednja splošna izobrazba) in *višja strokovna izobrazba ali več* (višja strokovna izobrazba, višješolska izobrazba, visoka strokovna izobrazba, visoka univerzitetna izobrazba, specializacija, magisterij, doktorat).

Zakonski stan so anketiranci lahko opredelili z eno od petih kategorij, ki so bile za potrebe obdelave podatkov združene v dve kategoriji: *samski* (samski, vdovel, ločen); *partnerska skupnost* (poročen, zunajzakonska skupnost).

Spremenljivka **status aktivnosti** se nanaša na zaposlitveni status anketiranca pred začetkom prestajanja zaporne kazni. Pri odgovarjanju je bilo na voljo šest kategorij, ki so bile naknadno pretvorjene v dve kategoriji: *ekonomsko aktivni* (zaposlen, samozaposlen); *ekonomsko neaktivni* (študent oz. šolajoči se, gospodinja/gospodinjec, upokojenec, brezposeln).

Družbeni sloj se nanaša na socialni status, premoženjsko stanje in izobrazbo. Anketiranci so se glede na svoje mnenje, v kateri družbeni sloj se uvrščajo, uvrstili v eno izmed petih kategorij, ki smo jih združili v dve kategoriji: *nižji sloj* (čisto spodnji, delavski); *srednji sloj ali več* (srednji, višji srednji, zgornji).

Anketiranci so opredelili svoje **državljanstvo** in **državo rojstva** kot *slovensko* oz. *v Sloveniji* ali kot drugo *Sem državljan druge države: _____* oz. *v drugi državi: _____*. Anketirancev glede na države, ki so jih navedli, nismo dodatno razdeljevali.

Anketirance smo prosili, naj zapišejo, koliko časa so že v zaporu (v letih, mesecih in dneh). **Dolžino trenutnega bivanja v zaporu** smo nato razdelili v tri kategorije: *< 1 leto*, *1–2 leti*, *> 1 leto*. Razpon dolžine trenutnega bivanja v zaporu je bil od 3 dni do 19 let.

Glede na število prestajanja kazni zapora smo pripravili spremenljivko **zapovrstnost prestajanja kazni zapora**, znotraj katere smo anketirance uvrstili v dve kategoriji: *prvič v zaporu* in *povratnik*. Povratniki so prestajali kazen zapora poleg trenutnega prestajanja od 1- do 16-krat.

Anketirance smo na spremenljivki **kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami**, umestili v dve kategoriji na podlagi vprašanja »Ali ste v zaporu zaradi kaznivega dejanja, povezanega s prepovedanimi drogami (nepravilna proizvodnja prepovedanih drog in promet z njimi; omogočanje uživanja prepovedanih drog; kazniva dejanja, storjena z namenom pridobitve sredstev za nakup prepovedane droge, npr. tatvine, huda telesna poškodba, nasilništvo, kazniva dejanja, storjena pod vplivom prepovedanih drog)?«. Če je anketiranec odgovoril z »da«, je odgovarjal tudi na vprašanje: »Zaradi katere prepovedane droge?«.

Podobno smo jih v dve kategoriji na spremenljivki **kaznivo dejanje, storjeno pod vplivom alkohola** umestili na podlagi vprašanja: »Ali ste v zaporu zaradi kaznivega dejanja pod vplivom alkohola?«

Ker nas je zanimala kombinacija uporabe, smo pri vsakem izmed poglavij kot neodvisne spremenljivke upoštevali tudi uporabo preostalih psihoaktivnih snovi: uporaba prepovedane droge kadarkoli v življenju, uporaba prepovedane droge v času prestajanja trenutne kazni zapora, uporaba prepovedane droge pred prestajanjem trenutne kazni zapora, pitje alkohola v času prestajanja trenutne kazni zapora, pitje alkohola v 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora, uporaba tobaka oz. sorodnih izdelkov. Te spremenljivke so podrobneje opredeljene v naslednjih poglavjih.

Tabela 1.2: Sociodemografske značilnosti obsojencev in tvegana vedenja obsojencev, skupaj in po spolu

		Skupaj		Moški		Ženske	
		n	%	n	%	n	%
SKUPAJ		688	100,0	647	100,0	41	100,0
Starost	19–34 let	272	43,9	260	44,8	12	30,0
	35 let in več	348	56,1	320	55,2	28	70,0
Izobrazba	Osnovnošolska ali manj	185	28,4	175	28,6	10	25,0
	Poklicna ali srednja	392	60,2	372	60,9	20	50,0
	Višja strokovna ali več	74	11,4	64	10,5	10	25,0
Zakonski stan	Samski	311	47,4	286	46,4	25	62,5
	Partnerska skupnost	345	52,6	330	53,6	15	37,5
Status aktivnost	Ekonomsko aktivni	330	50,4	317	51,5	13	32,5
	Ekonomsko neaktivni	325	49,6	298	48,5	27	67,5
Družbeni sloj	Nižji	285	44,8	268	45,0	17	41,5
	Srednji ali več	351	55,2	327	55,0	24	58,5
Državljanstvo	Slovensko	613	94,0	572	93,6	41	100,0
	Drugo	39	6,0	39	6,4	0	0,0
Država rojstva	Slovenija	554	85,4	516	84,7	38	95,0
	Druga država	95	14,6	93	15,3	2	5,0
Dolžina trenutnega bivanja v zaporu	< 1 leto	231	35,2	212	34,4	19	48,7
	1–2 leti	155	23,6	145	23,5	10	25,6
	> 2 leti	270	41,2	260	42,1	10	25,6
Zapovrstnost prestajanja kazni zapora	Prvič v zaporu	388	60,4	355	58,9	33	84,6
	Povratnik	254	39,6	248	41,1	6	15,4
Kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami	Da	212	32,7	198	32,4	14	36,8
	Ne	437	67,3	413	67,6	24	63,2
Kaznivo dejanje, storjeno pod vplivom alkohola	Da	82	12,4	80	12,9	2	5,3
	Ne	577	87,6	541	87,1	36	94,7

1.4.3 Prepovedane droge

Razširjenost uporabe prepovedanih drog med obsojenimi osebami prikazujemo z deležem obsojenih oseb, ki so v zadnjih 12 mesecih uporabile posamezno prepovedano drogo vsaj enkrat, in deležem obsojenih oseb, ki so posamezno prepovedano drogo uporabile v zaporu prvič.

Obsojencem smo najprej zastavili vprašanje: »Ali ste kadarkoli v življenju uporabili katerokoli prepovedano drogo?« Če so na vprašanje odgovorili z »da« (uporabniki prepovedanih drog), so nadalje odgovarjali na podrobnejša vprašanja o uporabi drog, sicer so sklop o prepovedanih drogah izpustili (abstinenti). Odgovor na to vprašanje je predstavljal tudi neodvisno spremenljivko **uporaba prepovedane droge kadarkoli v življenju**.

Osnovni podatek o deležu uporabnikov prepovedanih drog v času prestajanja in pred prestajanjem trenutne kazni zapora smo pridobili v dveh sklopih. Prvi sklop se je začel z vprašanjem: »V času prestajanja trenutne zaporne kazni:«, drugi pa z vprašanjem: »Pred prestajanjem trenutne zaporne kazni:« Nato so za vsako izmed spodaj naštetih drog sledila vprašanja: (a) »Ali ste to drogo uporabili vsaj enkrat?«, (b) »Ali ste to drogo uporabili vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih?« in (c) »Ali ste to drogo uporabili prvič?« Naštete droge so bile:

- konoplja (marihuana, hašiš),
- kokain (kokain v prahu, crack kokain),
- amfetamin/metamfetamin,
- ekstazi,
- halucinogeni (halucinogene gobice, LSD, ketamini),
- heroin,
- metadon, buprenorfin, substitol, subutex,
- hipnotiki/pomirjevala (barbiturati, benzodiazepini),
- nove droge (mefedron, GBH/GBL, 25I-NBOMe, 3-MMC, 2C-E, metilon, spice),
- inhalanti, topila.

Delež uporabnikov katerekoli prepovedane droge pred prestajanjem trenutne kazni zapora in med prestajanjem trenutne kazni zapora smo ocenili na podlagi izračuna novih spremenljivk, pri čemer smo upoštevali vse zgoraj naštete prepovedane droge, razen skupin *metadon, buprenorfin, substitol, subutex* in *hipnotiki/pomirjevala (barbiturati, benzodiazepini)*. Te smo izključili zato, ker se uporabljajo v sklopu programov zdravljenja, pri čemer ne vemo, ali jih posamezniki uporabljajo tudi sami izven programov zdravljenja. Posameznik je bil umeščen v skupino »uporabil katerokoli prepovedano drogo«, če je pritrdilno odgovoril na vsaj eno vprašanje o uporabi katerekoli od naštetih prepovedanih drog. V skupino »ni uporabil nobene od naštetih prepovedanih drog« smo umestili posameznike, ki so pri vseh naštetih prepovedanih drogah odgovorili z »ne«. Posameznikov, ki niso imeli nobenega pritrdilnega odgovora in na kakšno od vprašanj o uporabi drog niso odgovorili, nismo umestili v nobeno od skupin zaradi nepoznavanja razlogov za izpustitev vprašanja. Ti dve spremenljivki sta bili uporabljeni tudi kot neodvisni spremenljivki z imenom **uporaba katerekoli prepovedane droge v času prestajanja trenutne kazni zapora** in **uporaba prepovedane droge pred prestajanjem trenutne kazni zapora**.

Za uporabnike prepovedanih drog je pomembno, da jim je v zaporih omogočena vključitev v program zdravljenja odvisnosti, ker to omogoča redne pogovore z zaporniki o temah, povezanih z zdravjem in drogami, hkrati pa so ti programi preverjen ukrep zmanjševanja uporabe drog z vbrizgavanjem. Da bi ocenili vključenost uporabnikov prepovedanih drog v program, smo jim zastavili vprašanja: »Ali ste v

tem zaporu vključeni v program zdravljenja odvisnosti od drog?» in »Ali ste bili pred prestajanjem trenutne zaporne kazni vključeni v program zdravljenja odvisnosti od drog?«.

V nadaljevanju nas je zanimalo, do kakšnih sprememb prihaja pri obsojencih pri pogostosti uporabe posameznih prepovedanih drog pred prestajanjem in med prestajanjem trenutne kazni zapora. Obsojencem smo za čas prestajanja trenutne kazni zapora in za čas pred prestajanjem trenutne kazni zapora, postavili vprašanje: »Pomislite na zadnjih 30 dni. Koliko je bilo dni, ko ste uporabili to drogo?«. Na podlagi teh vprašanj smo obsojence za vsako izmed petih bolj pogosto uporabljenih prepovedanih drog (konoplja, kokain, amfetamin, ekstazi in heroin) razvrstili v tri skupine, in sicer v skupine »redna uporaba v zadnjih 30 dneh«, »redka do pogosta uporaba v zadnjih 30 dneh« in »abstinenti v zadnjih 30 dneh«. Posameznik je bil znotraj posamezne prepovedane droge uvrščen v skupino »redna uporaba v zadnjih 30 dneh«, če je drogo uporabil vsaj 14 dni (oz. v primeru konoplje vsaj 20 dni) od tridesetih, v skupino »neredna uporaba v zadnjih 30 dneh«, če je uporabil drogo v zadnjih 30 dneh od enega dneva do vključno 13 dni (oz. od enega dneva do vključno 19 dni za konopljo) in v skupino »abstinent v zadnjih 30 dneh«, če droge v zadnjih 30 dneh ni uporabil. V skupino »redna uporaba katerekoli droge v zadnjih 30 dneh«, je bil posameznik umeščen, če je bil vsaj za eno izmed zgoraj naštetih drog umeščen v skupino »redna uporaba«, v skupino »abstinent v zadnjih 30 dneh za vse droge« je bil umeščen, če je bil pri vseh drogah umeščen v skupino »abstinent v zadnjih 30 dneh« in v skupino »redka do pogosta uporaba katerekoli droge v zadnjih 30 dneh«, če je bil vsaj pri eni drogi umeščen v skupino »redka do pogosta uporaba v zadnjih 30 dneh«, vendar ni bil pri nobeni izmed drog umeščen v skupino »redna uporaba v zadnjih 30 dneh«.

Da bi lahko ocenili delež obsojencev, ki so si pred prestajanjem ali med prestajanjem trenutne kazni zapora vsaj enkrat vbrizgali katerokoli drogo, smo jim postavili vprašanja, ki se nanašajo na vbrizgavanje v dveh časovnih obdobjih (kadarkoli in v zadnjih 30 dneh): »Ali ste si kadarkoli (v zadnjih 30 dneh) pred prestajanjem trenutne zaporne kazni vbrizgali katerokoli drogo, čeprav samo enkrat?« in »Ali ste si kadarkoli (v zadnjih 30 dneh) v času prestajanja trenutne zaporne kazni vbrizgali katerokoli drogo, čeprav samo enkrat?«.

Natančnejši podatek o tveganih vedenjih v povezavi z vbrizgavanjem smo pridobili še z dvema podvprašanjema: »Ali ste si v času prestajanja trenutne zaporne kazni kdaj izmenjali igle/brizge, čeprav samo enkrat?« in »Ali ste si v času prestajanja trenutne zaporne kazni izmenjali ostali pribor za vbrizgavanje (žlice, filtri ...), čeprav samo enkrat?«.

Zaradi zagotavljanja notranje skladnosti odgovorov smo primerjali odgovore na različna vprašanja. Če posameznik ni podal odgovora na vprašanje, podal pa je odgovor na ustrezno podvprašanje, smo lahko o njegovem odgovoru skleпали. Če je anketiranec na primer podal odgovor, da je določeno drogo uporabil vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih, vemo, da je to drogo uporabil vsaj enkrat in da je kadarkoli v življenju uporabil katerokoli prepovedano drogo.

1.4.4 Tobak

Razširjenost kajenja tobaka oziroma uporabe sorodnih izdelkov (elektronske cigarete in brezdimni tobačni izdelki – tobak za oralno uporabo, žvečenje in njuhanje) med obsojenimi osebami v Sloveniji prikazujemo z:

- deleži trenutnih in bivših kadilcev tobaka oziroma uporabnikov sorodnih izdelkov ter deležem tistih, ki niso nikoli kadili tobaka oziroma uporabljali sorodnih izdelkov,
- deleži rednih in občasnih kadilcev tobaka oziroma uporabnikov sorodnih izdelkov,

- deleži uporabnikov posameznih tobačnih in sorodnih izdelkov ter deleži tistih, ki kadijo/uporabljajo enega ali več omenjenih izdelkov,
- povprečnim številom na dan pokajenih cigaret med trenutnimi rednimi kadilci,
- deležem tistih, ki so začeli kaditi tobak oziroma uporabljati sorodne izdelke v zaporu,
- povprečno starostjo ob prvem kajenju in ob začetku rednega kajenja,
- najpomembnejšimi razlogi za začetek kajenja.

Delež trenutnih kadilcev, bivših kadilcev in tistih, ki niso nikoli kadili, smo pridobili z vprašanjem »*Ali kadite tobak oziroma uporabljate sorodne izdelke (elektronske cigarete, snus, fuge ipd.) ali ste to počeli v preteklosti?*«, ki je imelo možne odgovore: »*Sedaj ne in nikoli nisem.*«, »*Sedaj ne, sem pa v preteklosti.*« in »*Sedaj kadim oziroma uporabljam sorodne izdelke.*«. Tiste, ki so odgovorili s »*Sedaj kadim oziroma uporabljam sorodne izdelke.*«, smo uvrstili med trenutne kadilce oziroma uporabnike sorodnih izdelkov, tiste, ki so odgovorili s »*Sedaj ne, sem pa v preteklosti.*«, med bivše kadilce oziroma uporabnike sorodnih izdelkov in tiste, ki so odgovorili s »*Sedaj ne in nikoli nisem.*«, med osebe, ki niso nikoli kadile oziroma uporabljale sorodnih izdelkov.

Na podlagi tega vprašanja smo oblikovali neodvisno spremenljivko **uporaba tobaka oz. sorodnih izdelkov**. V skupino »*da*« smo umestili trenutne kadilce, v skupino »*ne*« pa bivše kadilce in osebe, ki niso nikoli kadile oziroma uporabljale sorodnih izdelkov.

Med redne kadilce oziroma uporabnike sorodnih izdelkov smo uvrstili vse, ki kadijo oziroma uporabljajo sorodne izdelke vsak dan, ostale smo uvrstili med občasne kadilce oziroma uporabnike sorodnih izdelkov. Podatek o tem smo pridobili iz vprašanja »*Ali kadite tobak oziroma uporabljate sorodne izdelke vsak dan ali občasno?*« z možnima odgovoroma »*Vsak dan.*« in »*Občasno (ne vsak dan).*«.

Podatek o tem, katere tobačne in sorodne izdelke obsojene osebe uporabljajo, smo pridobili iz vprašanja »*Katere od navedenih tobačnih in podobnih izdelkov uporabljate, odkar prestajate zaporno kazen (možnih je več odgovorov)?*« Možni odgovori na vprašanje so bili: »*Tovarniške cigarete.*«, »*Ročno zvite cigarete.*«, »*Cigarilose.*«, »*Cigare.*«, »*Pipe tobaka.*«, »*Tobak za uporabo v ustih (snus, fuge).*«, »*Tobak za njuhanje ali žvečenje.*«, »*Elektronske cigarete.*«, »*Vodne pipe (šiše).*« in »*Drugo.*«.

Povprečno število na dan pokajenih cigaret smo pridobili iz vprašanja »*Če kadite cigarete (tovarniške ali ročno zvite), koliko jih povprečno pokadite nad dan?*«, v odgovor so anketiranci vpisali število dnevno pokajenih cigaret. Povprečno število na dan pokajenih cigaret smo izračunali za trenutne redne kadilce, torej vse, ki trenutno kadijo vsak dan, saj za občasne kadilce nismo zbirali podatkov o pogostosti kajenja. Glede na število pokajenih cigaret smo anketirance umestili v tri skupine (1–10 cigaret na dan, 11–20 cigaret na dan in > 20 cigaret na dan).

Podatke o tem, ali so obsojene osebe prvič kadile v zaporu, smo pridobili z vprašanjem »*Ali ste začeli kaditi tobak oziroma uporabljati sorodne izdelke v zaporu (velja za katerokoli zaporno kazen)?*«, možni odgovori pa so bili: »*Da.*«, »*Ne.*« in »*Drugo.*«.

Podatke o starosti ob prvem kajenju in začetku rednega kajenja smo pridobili iz vprašanj »*Koliko ste bili stari, ko ste prvič kadili?*« in »*Koliko ste bili stari, ko ste začeli kaditi vsak dan?*«; pri obeh vprašanjih je lahko obsojena oseba vnesla starost, pri drugem vprašanju pa je bil možen odgovor tudi »*Nikoli nisem kadil vsak dan.*«.

Obsojene osebe smo tudi povprašali, kateri je bil najpomembnejši razlog, da so začele kaditi. Navedle so številne različne razloge za začetek kajenja, ki smo jih združili glede na podobnosti v naslednje kategorije: družba (partner, sodelavci, prijatelji, vrstniki, družina); radovednost, dokazovanje,

frajerstvo, popularnost; živčnost, tesnoba, stres, depresija; dolgčas; bilo mi je všeč, užitek, dišalo mi je; mladost, puberteta, odraščanje; težke situacije v življenju; moderno, lepo, nekaj drugačnega; občutek odraslosti; brez razloga; ne vem, se ne spomnim in drugo. Večina obsojencev je navedla en odgovor, nekateri pa dva ali več, pri teh smo upoštevali prvi zapisani odgovor.

Za zagotavljanje notranje skladnosti odgovorov smo primerjali odgovore na različna vprašanja. Tako smo lahko na primer posameznike, ki na vprašanje o tem, ali kadijo tobak oz. sorodne izdelke, niso odgovorili, umestili v kategorijo »*sedaj kadim oziroma uporabljam sorodne izdelke (elektronske cigarete, snus, fuge ipd.)*«, če so med tobačnimi in sorodnimi izdelki, ki jih običajno uporabljajo, odkar prestajajo trenutno zaporno kazen, izbrali vsaj en izdelek.

1.4.5 Alkohol

V poglavju o pitju alkoholnih pijač smo uporabili več spremenljivk, ki označujejo pivske navade obsojenih oseb v obdobju zadnjih 12 mesecev pred prestajanjem trenutne kazni zapora in v času prestajanja trenutne kazni zapora.

Osnovne podatke o deležu pivcev in abstinentov v času prestajanja trenutne kazni zapora in pred njim smo pridobili iz vprašanja »*Ali ste v času prestajanja trenutne kazni zapora (oz. v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora) kdaj pili pijače, ki vsebujejo alkohol (npr. pivo, radler, vino, breezer, koktajl, žgane pijače, liker, mošt ...)?*«, ki je imelo možna odgovora »*Da*« in »*Ne*«. Tiste, ki so odgovorili z »*Da*«, smo uvrstili med pivce, tiste, ki so odgovorili z »*Ne*«, pa med abstinate. Tisti, ki so odgovorili, da so v času prestajanja trenutne kazni zapora (oz. v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora) pili alkohol, so odgovarjali na vprašanja o pogostosti in količini pitja alkoholnih pijač. Anketirani, ki v času prestajanja trenutne kazni zapora (oz. v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora) niso pili pijač, ki vsebujejo alkohol, pa na naslednja vprašanja o pivskih navadah niso odgovarjali. Odgovori na ti dve vprašanji predstavljajo tudi neodvisni spremenljivki **pitje alkohola v času prestajanja trenutne kazni zapora** oz. **pitje alkohola v 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora**.

Vsi, ki so na vprašanje »*Ali ste v času prestajanja trenutne kazni zapora (oz. v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora) kdaj pili pijače, ki vsebujejo alkohol (npr. pivo, radler, vino, breezer, koktajl, žgane pijače, liker, mošt ...)?*« odgovorili »*da*«, so bili tudi vprašani:

- kako pogosto so pili posamezno alkoholno pijačo (*vsak dan/3- do 6-krat na teden/1- do 2-krat na teden/2- do 3-krat na mesec/1-krat na mesec/nekajkrat na leto/nikoli*) in
- koliko te pijače so običajno popili tisti dan, ko so pili – ali v *dl (vino, pivo)* ali v *steklenicah oz. pločevinkah po 0,5 l (mešanice piva in limonade ali oranžade)*, *steklenicah oz. pločevinkah po 3,3 dl (mešane gazirane alkoholne pijače)* ali *kozarčkov (šilc) po 0,3 dl (liker ali žgane pijače)*.

Odgovori na ta vprašanja so bili vključeni v izračun popite količine čistega alkohola na leto, nato pa na dan (za izračun uporabe alkohola pred prestajanjem trenutne kazni zapora). Za izračun uporabe alkohola med prestajanjem trenutne kazni zapora pa se je upoštevalo število dni trajanja trenutne kazni zapora. Ker ima vsaka od naštetih petih vrst alkoholnih pijač različno vsebnost alkohola, smo s pomočjo teh dveh informacij za vsako vrsto alkoholne pijače in nato za vse alkoholne pijače skupaj izračunali grame čistega alkohola, popitega na leto in nato na dan. Na osnovi izračuna iz teh desetih spremenljivk smo anketirane razdelili na:

- **abstinate:** tisti, ki so navedli, da v času prestajanja trenutne kazni zapora (oz. v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora) niso pili pijač, ki vsebujejo alkohol (glej zgoraj);

- pивce v mejah manj tveganega pitja (t. i. **zmerni pivci**) in pивce, ki pijejo čez mejo manj tveganega pitja (t. i. **čezmerni pivci**): vsi anketiranci, ki so pili alkoholne pijače v času prestajanja trenutne kazni zapora (oz. v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora) in so odgovorili na vsa vprašanja o pogostosti in količini popitih različnih alkoholnih pijač, so bili uvrščeni med zmerne pивce, če so popili največ 20 gramov² alkohola na dan (moški) oziroma največ 10 gramov alkohola na dan (ženske); če je bila količina popitega alkohola več kot 20 gramov na dan (moški) oziroma več kot 10 gramov na dan (ženske), so bili anketiranci uvrščeni med čezmerne pивce;
- **neopredeljene pивce**: anketiranci, ki so navedli, da so v času prestajanja trenutne kazni zapora (oz. v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora) pili pijače, ki vsebujejo alkohol (glej zgoraj), vendar niso odgovorili na vsa vprašanja o pogostosti in/ali količini popitih različnih alkoholnih pijač.

Predstavili smo tudi osebe, ki so se v času prestajanja trenutne kazni zapora (oz. v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora) vsaj enkrat visoko tvegano opile ob eni priložnosti: delež teh oseb smo pridobili iz vprašanja »Kako pogosto ste v času prestajanja trenutne kazni zapora (oz. v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora) ob eni priložnosti (npr. na zabavi, za rojstni dan, za novo leto ipd.) popili moški 6 meric alkoholnih pijač ali več in ženske 4 merice alkoholnih pijač ali več?«. Visoko tvegano opijanje ob eni priložnosti smo opredelili kot pitje 6 meric alkohola ali več vsaj enkrat v času prestajanja trenutne kazni zapora (oz. v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora) ob eni priložnosti za moške in 4 merice alkohola ali več ob eni priložnosti za ženske.³

1.5 Splošne prednosti in omejitve raziskave

Ciljna populacija, ki smo jo preučevali, in občutljiva tema raziskave prinašata nekatere omejitve raziskave:

- Obsojenci lahko občutijo strah pred podajanjem odgovorov o prepovedanih substancah – strah pred kaznijo, zato je možno, da so podajali bolj socialno zaželeno odgovore.
- Vprašanja o drogah so kompleksna – nekateri so odgovorili le na posamezna vprašanja, čeprav bi morali pri vsakem vprašanju odgovoriti »da« ali »ne« – ne vemo, ali na vprašanja niso želeli odgovoriti oz. se opredeliti, ali jim je bilo preveč obkroževanja ali pa so imeli težave z razumevanjem navodil.
- Nepismeni obsojenci niso mogli odgovarjati na vprašanja.
- Pri nekaterih vprašanjih smo zbirali podatke o dogodkih, ki so se zgodili mnogo let pred raziskavo, še posebej pri starejših obsojenih osebah, zato sta lahko prisotni pristranost spominjanja (starost ob začetku kajenja, začetku rednega kajenja, razlogi za začetek kajenja) in manjša zanesljivost zbranih podatkov.

² Pri izračunu je bilo upoštevano, da vsebuje 1 dl vina 10 gramov čistega alkohola, 1 dl piva 4 grame čistega alkohola, 1 dl radlerja 2 grama čistega alkohola, 0,3 dl žganja vsebuje 10 gramov čistega alkohola in 3,3 dl mešanih gaziranih alkoholnih pijač 10 gramov čistega alkohola.

³ Ena merica alkoholne pijače je: šilce (0,3 dl) žgane pijače oz. likerja, en kozarec (1 dl) vina) ali pol steklenice oz. pločevinke (2,5 dl) piva ali ena steklenica oz. pločevinka (3,3 dl) mešane gazirane alkoholne pijače (npr. bacardi breezer, smirnoff ice) ali steklenica oz. pločevinka (0,5 dl) mešanice piva in limonade ali oranžade (npr. radlerja).

1.6 Literatura

EMCDDA 2014

Royuela L, Montanari L, Rosa M, Vicente J. Drug use in prison: assessment report, Reviewing tools for monitoring illicit drug use in prison populations in Europe, 2014. Pridobljeno 22. 7. 2016 s spletne strani: <http://www.emcdda.europa.eu/publications/drug-use-in-prison-assessment-report>.

Eurostat, 2013

Handbook on Precision Requirements and Variance Estimation for ESS Household Surveys, Eurostat. Pridobljeno 10. 6. 2016 s spletne strani: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/5927001/KS-RA-13-029-EN.PDF>.

Newcombe, 1998

Newcombe, R. G. Two-sided confidence intervals for the single proportion: comparison of seven methods. *Statistics in Medicine* 17 (8): 857–872. 1998.

2

UPORABA PREPOVEDANIH DROG MED OBSOJENIMI OSEBAMI NA PRESTAJANJU KAZNI ZAPORA V SLOVENIJI

Andreja Drev, Maja Milavec, Ines Kvaternik

2.1 Uvod

Uporaba prepovedanih drog je eden izmed ključnih javnozdravstvenih problemov v zaporih (Dolan in sod. 2007, Montanari in sod. 2014, Stöver in Kastelic 2014), saj ima številne škodljive posledice za človekovo zdravje, kot so prezgodnje smrti zaradi predoziranja, poskusi samomora, samopoškodovanje, okužbe z virusi, prenosljivimi s krvjo, poleg tega pa predstavlja tudi grožnjo varnostnemu sistemu v zaporu (Degenhardt in Hall 2012, Dolan in sod. 2007, EMCDDA 2014, Fazel in sod. 2006, Madjar 2014, MacDonald in sod. 2008, Montanari in sod. 2014, UNODC 2014, Stöver in Michels 2010).

Obsojeni uporabniki drog se pred nastopom kazni zapora pogosto soočajo s slabimi socialnimi pogoji; mnogi imajo nizko izobrazbo, so brezposelni, brez urejenega prebivališča, brez trdne partnerske veze, pogosto imajo zgodovino različnih zlorab, nasilja, duševnih težav in zaradi vsega so še posebej ranljivi za uporabo drog (EMCDDA 2012, Lukasiewicz in sod. 2007, Madjar 2014, Montanari in sod. 2014, Stöver in Kastelic 2014). Po podatkih različnih evropskih, avstralskih in ameriških raziskav (AIHW 2015, Butler in sod. 2003, CSJ 2015, Dolan in sod. 2007, Liriano in Ramsay 2003, Mumola in Karberg 2006, Plugge in sod. 2009, Rezza in sod. 2005, Stewart 2009, Strang in sod. 2006, Zurhold in sod. 2005) je razširjenost uporabe in vbrizgavanja prepovedanih drog pred prestajanjem kazni zapora visoka, saj ugotavljajo, da je od približno polovica pa tudi do več kot tri četrtine zapornikov kadarkoli v življenju pred prestajanjem kazni zapora uporabljala prepovedane droge, od 2 do 38 % pa jih je droge vbrizgavalo. Sistematičen pregled prevalenčnih študij, objavljenih do leta 2004, je pokazal, da ob sprejemu v zapor droge uporablja ali je od drog odvisnih od 10 do 48 % odraslih zapornikov in od 30 do 60 % zapornic ter da je med zaporniki razširjenost uporabe drog precej višja kot v splošni populaciji (Fazel in sod. 2006). Čeprav ženske predstavljajo le okoli 5 % zaporniške populacije, sta razširjenost uporabe in vbrizgavanje prepovedanih drog pri ženskah pogosto višja kot pri moških, poleg tega so pri ženskah pogostejše travme zaradi fizičnih in spolnih zlorab ter pridružene duševne težave, zaradi česar potrebujejo tudi drugačno obravnavo kot moški (AIHW 2015, Butler in sod. 2003, Dolan in sod. 2015, EMCDDA 2012, HMIP 2015, Stöever in Ossietzky 2001, WHO 2009).

Prestajanje kazni zapora ima različen vpliv na uporabnike drog; za nekatere je to priložnost, da začnejo reševati težave z uporabo drog in izboljšajo svoje življenje, spet drugi v zaporu začnejo uporabljati droge ali jih pričnejo uporabljati bolj tvegano, tretji pa preidejo na uporabo druge v zaporu lažje dosegljive droge (Boys in sod. 2002, Carpentier in sod. 2012, Dolan in sod. 2015, EMCDDA 2012, Stöver in Kastelic 2014). V splošnem raziskave kažejo, da sta uporaba in vbrizgavanje prepovedanih drog v času prestajanja kazni zapora manj razširjena kot pred njo, vendar še vedno višja kot v splošni populaciji (AIHW 2015, Bullock 2003, Carpentier in sod. 2012, Kevin 2013, Montanari in sod. 2014, Narkauskaite in sod. 2007, Stöever in Ossietzky 2001). Študije, izvedene po letu 2000 v 15 državah Evropske unije, kažejo, da je zapornikov, ki so kadarkoli v življenju med prestajanjem kazni zapora uporabili prepovedano drogo, od 2 do 56 %, v devetih državah jih je med 20 in 40 %, zapornikov, ki so si vbrizgavali katerokoli prepovedano drogo pa je od 2 do 31 % (EMCDDA 2012). Vbrizgavanje droge v zaporu pa pomeni večjo verjetnost, da si bodo zaporniki delili pribor za vbrizgavanje, in to z večjim številom ljudi (Kinner in sod. 2012, Lines in sod. 2006, Stöver in Kastelic 2014).

Konoplja, kokain, heroin in amfetamini so tiste prepovedane droge, ki so pred prestajanjem kazni zapora in med njim med zaporniki najbolj razširjene (Butler in sod. 2003, Carpentier in sod. 2012, EMCDDA 2012, Lukasiewicz in sod. 2007, Montanari in sod. 2014, Rezza in sod. 2005, Stewart 2009, Strang in sod. 2006, WHO 2007). Strang s sodelavci (2006) ob tem ugotavlja, da uporabniki, ki so pred prestajanjem kazni zapora uporabljali heroin, v večji meri nadaljujejo njegovo uporabo tudi v zaporu, kot uporabniki kokaina ali amfetamina. Heroin je tudi droga, ki se v zaporu najpogosteje vbrizgava,

poleg tega je glavni razlog za vstop v zdravljenje v zaporu, saj se občutno višji odstotek uporabnikov heroina ocenjuje kot zasvojene v primerjavi z uporabniki drugih drog (Bullock 2003, EMCDDA 2012, Strang in sod. 2006).

Uporaba prepovedanih drog je pogosto povezana tudi s povratništvom in kriminalom (Adams in sod. 2008, Dolan in sod. 2015, Madjar 2014, Stöver in Michels 2010). V ZDA je bila več kot polovica z drogami zasvojenih zapornikov vsaj trikrat predhodno zaprta v primerjavi z drugimi zaporniki, med katerimi je takih le slaba tretjina (Mumola in Karberg 2006). Po podatkih raziskave, narejene v slovenskem zaporu, so zasvojeni s prepovednimi drogami v povprečju 2,63-krat kaznovani z zaporom (Madjar 2014). V angleški raziskavi pa je več kot polovica zapornikov, ki so droge uporabili v zadnjem letu pred prestajanjem kazni zapora, poročala, da je bilo njihovo kaznivo dejanje povezano z uporabo drog (Liriano in Ramsey 2003).

Najpogostejša kriminalna dejanja, storjena pod vplivom prepovedanih drog, kršijo zakonodajo na področju drog (posedovanje in preprodaja drog) in premoženjsko zakonodajo (vlomi, ropi, tatvine) (Adams in sod. 2008, Liriano in Ramsay 2003, Madjar 2014, Mumola in Karberg 2006, Šavelj 2015). Drogi, ki ju zaporniki najpogosteje omenjajo v povezavi s kriminalnimi dejanji, pa sta heroin in kokain oziroma krek kokain (Bennett in Holloway 2009, Liriano in Ramsay 2003). Stroški, ki jih ima kazenski pravosodni sistem zaradi z drogami povezanega kriminala, so ogromni, tako je npr. študija, narejena za Anglijo in Wales za leto 2013, pokazala, da so uporabniki heroina in krek kokaina odgovorni za kar 45 % vsega premoženjskega kriminala, kar znaša 4,7 milijarde funtov letno (CSJ 2015).

Oblike pomoči in obravnave, namenjene uporabnikom prepovedanih drog v zaporu so različne, obsegajo lahko nadomestno zdravljenje, detoksikacijo, terapevtske skupnosti, skupine za samopomoč, zamenjavo igel, zagotavljanje kondomov, razkužil in cepljenj (Stöver in Kastelic 2014, Stöver in Ossietzky 2001). Vse države članice EU in tudi Slovenija so med obravnave, namenjene odvisnim od prepovedanih drog v zaporih, vključile nadomestno terapijo (EMCDDA 2012, Kastelic in Kostnapfel 2010), saj, kot kažejo raziskave, lahko ta terapija v zaporih zmanjša uporabo drog, vbrizgavanje, z vbrizgavanjem povezana tvegana vedenja in povratništvo (Dolan in sod. 2015, Kinner in sod. 2013, Stallwitz in Stöver 2007).

V poglavju predstavljamo razširjenost uporabe prepovedanih drog med obsojenimi osebami v Sloveniji glede na različne demografske spremenljivke.

2.2 Razširjenost uporabe prepovedanih drog med obsojenimi osebami

Razširjenost uporabe prepovedanih drog med obsojenimi osebami⁴ v Sloveniji prikazujemo z naslednjimi kazalniki:

- delež uporabe prepovedanih drog v zadnjih 12 mesecih pred in v času prestajanja trenutne kazni zapora,
- delež obsojencev, ki so uporabili konopljo vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora in med njim,
- delež obsojencev, ki so uporabili kokain vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora in med njim,

⁴ Ko opisujemo podatke za oba spola skupaj, uporabljamo izraz obsojene osebe, ko se podatki nanašajo le na ženski spol, uporabljamo izraz obsojenke, ko pa le na moški spol, pa izraz obsojenci.

- delež obsojencev, ki so uporabili heroin vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora in med njim,
- delež obsojencev, ki so uporabili amfetamin vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora in med njim,
- delež obsojencev, ki so uporabili ekstazi vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih pred in prestajanjem trenutne kazni zapora in med njim,
- delež uporabe prepovedane droge prvič v času prestajanja trenutne kazni zapora,
- delež obsojencev glede na spremembo v uporabi konoplje, kokaina, heroina, amfetamina in ekstazija vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora in med njim,
- delež obsojencev glede na pogostost uporabe prepovedane droge v zadnjih 30 dneh pred prestajanjem trenutne kazni zapora in med njim,
- delež obsojencev, ki so vbrizgavali prepovedane droge kadarkoli v življenju in v zadnjih 30 dneh pred prestajanjem trenutne kazni zapora in med njim,
- delež obsojencev, vključenih v program zdravljenja odvisnosti od prepovedanih drog pred prestajanjem zaporne kazni in med njim.

Te kazalnike prikazujemo glede na vrsto izbranih demografskih in drugih značilnosti, kjer nam podatki to omogočajo. Zaradi nesorazmerno nižjega števila obsojenk v primerjavi z obsojenci smo te podrobnejše prikaze pripravili le za obsojence, za vse obsojene osebe in obsojenke pa prikazujemo le osnovne podatke. Kazalniki uporabe prepovedanih drog in neodvisne spremenljivke, ki jih uporabljamo za prikaz, so podrobneje opisani v poglavju o metodologiji.

ČAS PRED PRESTAJANJEM TRENUTNE KAZNI ZAPORA

2.2.1 Prepovedane droge med obsojenimi osebami pred prestajanjem trenutne kazni zapora

2.2.1.1 Razširjenost uporabe prepovedanih drog med obsojenimi osebami v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora

V Sloveniji je vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora prepovedano drogo uporabilo 21,9 % obsojenih oseb, starih 19 let in več (22,3 % moških in 15,4 % žensk). Med obsojenimi osebami je bila v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem kazni zapora najbolj razširjena uporaba konoplje. Med obsojenci po razširjenosti uporabe konoplji sledijo kokain, heroin, ekstazi in amfetamin, med obsojenkami pa heroin, kokain, amfetamini in ekstazi (tabela 2.1).

Tabela 2.1: Odstotek obsojenih oseb, ki so uporabile konopljo, kokain, amfetamin, ekstazi, heroin, nove psihoaktivne snovi, halucinogene, inhalante vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora in med njim, skupaj in po spolu

Droga	Spol ¹	Uporaba prepovedanih drog v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora				Uporaba prepovedanih drog v času prestajanja trenutne kazni zapora			
		n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)	
Konoplja	SKUPAJ	106	17,1	14,3	20,3	87	13,4	17	16,2
	Moški	101	17,4	14,5	20,7	83	13,6	17	16,6
	Ženske	5	13,2 ^M	5,8	27,4	4	10,0	0	23,1
Kokain	SKUPAJ	79	12,7	10,3	15,5	26	4,0	4	5,8
	Moški	75	12,8	10,3	15,8	26	4,3	4	6,2
	Ženske	4	10,3	4,1	23,6	0	0,0	0	9,0
Heroin	SKUPAJ	60	9,7	7,6	12,3	30	4,7	5	6,6
	Moški	55	9,5	7,4	12,2	26	4,4	4	6,4
	Ženske	5	12,8 ^M	5,6	26,7	4	10,0 ^M	1	23,1
Amfetamin	SKUPAJ	30	4,9	3,5	6,9	8	1,2	3	2,4
	Moški	27	4,7	3,2	6,8	8	1,3	3	2,6
	Ženske	3	7,9	2,7	20,8	0	0,0	0	8,8
Ekstazi	SKUPAJ	29	4,9	3,4	7,0	9	1,4	8	2,7
	Moški	27	4,9	3,4	7,0	9	1,5	7	2,8
	Ženske	2	5,3	1,5	17,3	0	0,0	1	9,2
Nove psihoaktivne snovi	SKUPAJ	13	2,1	1,2	3,5	5	0,8	1	1,8
	Moški	11	1,9	1,1	3,4	5	0,8	1	1,9
	Ženske	2	5,3	1,5	17,3	0	0,0	0	8,8
Halucinogeni	SKUPAJ	20	3,3	2,1	5,0	8	1,3	3	2,5
	Moški	19	3,3	2,1	5,1	8	1,3	3	2,6
	Ženske	1	2,7	0,5	13,8	0	0,0	0	9,0
Inhalanti	SKUPAJ	2	0,3	0,1	1,1	3	0,5	0	1,4
	Moški	2	0,3	0,1	1,2	3	0,5	0	1,5
	Ženske	0	0,0	0,0	9,4	0	0,0	0	8,8

¹ Razlike med spoloma niso bile izračunane zaradi nesorazmerno nižjega števila obsojenk v primerjavi z obsojenci.

^M Manj natančna ocena.

V nadaljevanju so podrobnejši podatki prikazani le za obsojence.

Abstinenti

V Sloveniji v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora prepovedane droge ni uporabilo 77,7 % obsojencev. Primerjava odstotkov med abstinenti in obsojenci, ki so v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora vsaj enkrat uporabili prepovedano drogo, je prikazana v tabeli 2.2 in na sliki 2.1.

Med obsojenci obstajajo statistično značilne razlike v uporabi prepovedanih drog vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora glede na starost, izobrazbo, zakonski stan, status

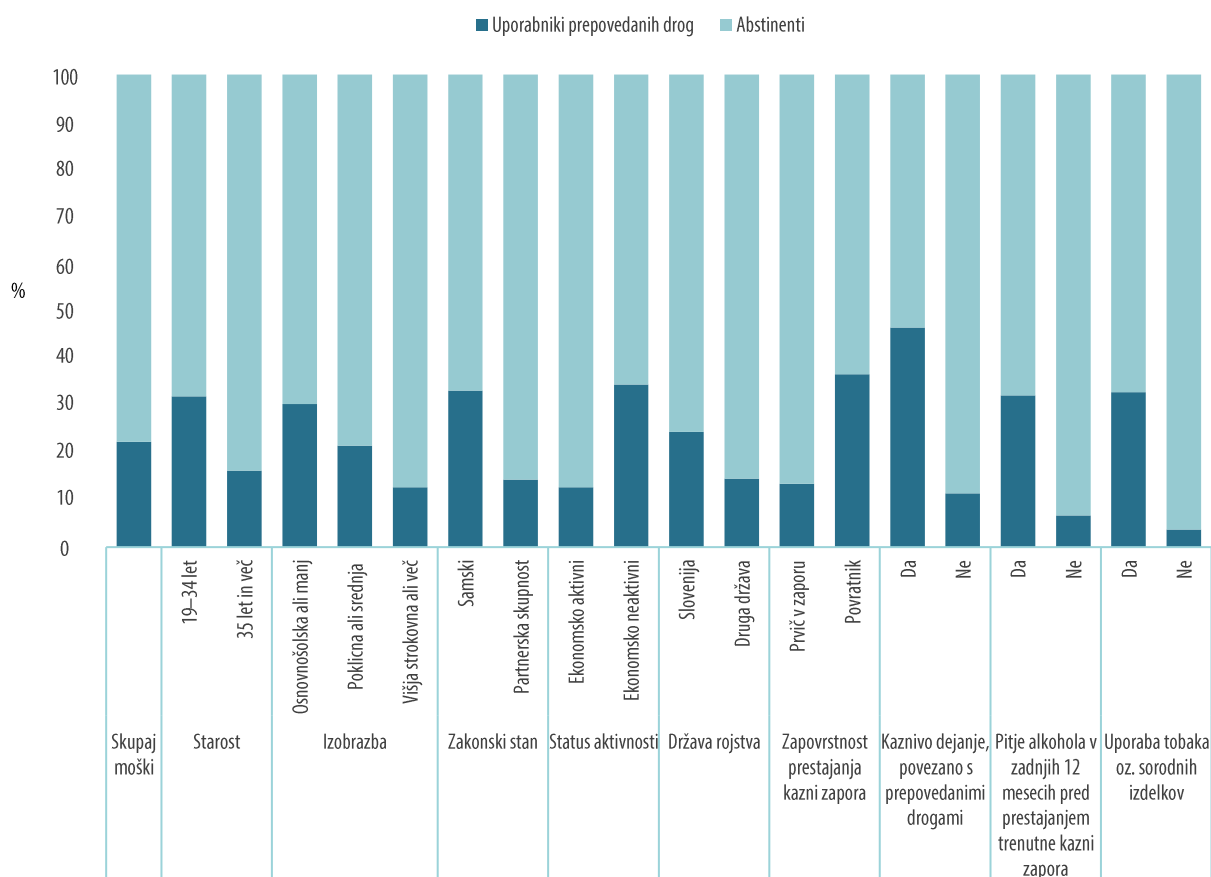
aktivnosti, državo rojstva, število prestajanj kazni zapora, kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami, pitje alkohola v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora in glede na kajenje tobaka oziroma uporabo sorodnih izdelkov. Razlike so prikazane v tabeli 2.2 in na sliki 2.1.

Med obsojenci je odstotek tistih, ki v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora niso uporabili prepovedane droge, statistično značilno višji med starejšimi, med najvišje izobraženimi (v primerjavi z najnižje izobraženimi), med moškimi, ki so v partnerski skupnosti, med ekonomsko aktivnimi, med moškimi, ki niso rojeni v Sloveniji, med moškimi, ki so prvič v zaporu, med moškimi, ki niso storili kaznivega dejanja, povezanega s prepovedanimi drogami, med moškimi, ki niso pili alkohola v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora, in med moškimi, ki ne kadijo tobaka oziroma ne uporabljajo sorodnih izdelkov. Statistične razlike so prikazane v tabeli 2.2.

Tabela 2.2: Odstotek abstinentov in tistih obsojencev, ki so uporabili prepovedano drogo vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora glede na izbrane demografske in druge značilnosti

MOŠKI		Uporabniki prepovedanih drog				Abstinenti				χ^2	p
		n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)			
SKUPAJ		125	22,3	19,1	26,0	435	77,7	74,0	80,9		
Starost	19–34 let	69	31,9	26,1	38,4	147	68,1	61,6	73,9	17,352	< 0,001
	35 let in več	47	16,2	12,4	20,9	243	83,8	79,1	87,6		
Izobrazba	Osnovnošolska ali manj	46	30,3	23,5	38,0	106	69,7	62,0	76,5	8,749	0,013
	Poklicna ali srednja	68	21,5	17,3	26,3	249	78,5	73,7	82,7		
	Višja strokovna ali več	8	12,7	6,6	23,1	55	87,3	76,9	93,4		
Zakonski stan	Samski	80	33,1	27,4	39,2	162	66,9	60,8	72,6	26,393	< 0,001
	Partnerska skupnost	42	14,3	10,8	18,8	251	85,7	81,2	89,2		
Status aktivnosti	Ekonomsko aktivni	36	12,7	9,3	17,0	248	87,3	83,0	90,7	35,598	< 0,001
	Ekonomsko neaktivni	86	34,4	28,8	40,5	164	65,6	59,5	71,2		
Družbeni sloj	Nižji	60	26,5	21,2	32,7	166	73,5	67,3	78,8	3,041	0,081
	Srednji ali več	59	20,1	15,9	25,0	235	79,9	75,0	84,1		
Državljanstvo	Slovensko	114	23,0	19,5	26,9	381	77,0	73,1	80,5	0,777	0,378
	Drugo	6	16,7 ^M	7,9	31,9	30	83,3 ^M	68,1	92,1		
Država rojstva	Slovenija	109	24,4	20,6	28,6	338	75,6	71,4	79,4	3,915	0,048
	Druga država	12	14,5	8,5	23,6	71	85,5	76,4	91,5		
Dolžina trenutnega bivanja v zaporu	< 1 leto	50	26,5	20,7	33,2	139	73,5	66,8	79,3	1,909	0,385
	1–2 leti	27	20,6	14,6	28,3	104	79,4	71,7	85,4		
	> 2 leti	47	21,7	16,7	27,6	170	78,3	72,4	83,3		
Zapovrstnost prestajanja kazni zapora	Prvič v zaporu	43	13,4	10,1	17,6	278	86,6	82,4	89,9	38,552	< 0,001
	Povratnik	74	36,6	30,3	43,5	128	63,4	56,5	69,7		
Kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami	Da	79	46,5	39,1	54,0	91	53,5	46,0	60,9	81,982	< 0,001
	Ne	42	11,4	8,6	15,1	326	88,6	84,9	91,4		
Kaznivo dejanje, storjeno pod vplivom alkohola	Da	18	27,3 ^M	18,0	39,0	48	72,7 ^M	61,0	82,0	1,118	0,290
	Ne	103	21,5	18,1	25,4	376	78,5	74,6	81,9		
Pitje alkohola v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora	Da	98	32,1	27,1	37,6	207	67,9	62,4	72,9	47,070	< 0,001
	Ne	14	6,7	4,0	10,9	195	93,3	89,1	96,0		
Uporaba tobaka oz. sorodnih izdelkov	Da	117	32,8	28,1	37,8	240	67,2	62,2	71,9	59,129	< 0,001
	Ne	7	3,7	1,8	7,5	181	96,3	92,5	98,2		

^M Manj natančna ocena.

Slika 2.1: Odstotek abstinentov in tistih obsojencev, ki so uporabili prepovedano drogo vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora, glede na izbrane demografske in druge značilnosti (prikazane so le tiste značilnosti, po katerih so se med seboj statistično značilno razlikovali)

2.2.1.2 Razširjenost uporabe konoplje med obsojenci v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora

V zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora je vsaj enkrat uporabilo konopljo 17,4 % obsojencev. Med obsojenci obstajajo statistično značilne razlike v uporabi konoplje vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora glede na starost, izobrazbo, zakonski stan, status aktivnosti, število prestajanj kazni zapora, kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami, pitje alkohola v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem kazni zapora in glede na kajenje tobaka oziroma uporabo sorodnih izdelkov. Razlike so prikazane v tabeli 2.3.

Med obsojenci je odstotek tistih, ki so v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora vsaj enkrat uporabili konopljo, statistično značilno višji med mlajšimi moškimi, med moškimi z najnižjo izobrazbo, med samskimi, med ekonomsko neaktivnimi, med povratniki v zaporu, med moškimi, ki so storili kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami, med moškimi, ki so v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem kazni zapora pili alkohol, in med moškimi, ki kadijo tobak oziroma uporabljajo sorodne izdelke. Statistične razlike so prikazane v tabeli 2.3.

Tabela 2.3: Odstotek obsojencev, ki so uporabili konopljo vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora glede na izbrane demografske in druge spremenljivke

MOŠKI		Uporaba konoplje v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora				X ²	p
		n	%	% IZ (95 %)			
SKUPAJ		101	17,4	14,5	20,7		
Starost	19–34 let	62	27,1	21,8	33,2	20,589	0,001
	35 let in več	35	11,7	8,5	15,8		
Izobrazba	Osnovnošolska ali manj	40	25,8	19,6	33,2	10,010	0,007
	Poklicna ali srednja	55	16,3	12,7	20,6		
	Višja strokovna ali več	6	9,5	4,4	19,2		
Zakonski stan	Samski	69	27,2	22,1	33,0	26,026	< 0,001
	Partnerska skupnost	32	10,5	7,5	14,4		
Status aktivnosti	Ekonomsko aktivni	29	9,8	6,9	13,7	29,318	< 0,001
	Ekonomsko neaktivni	72	27,5	22,4	33,2		
Družbeni sloj	Nižji	51	21,3	16,6	26,9	2,920	0,087
	Srednji ali več	47	15,6	11,9	20,1		
Državljanstvo	Slovensko	96	18,6	15,5	22,2	2,766	0,096
	Drugo	3	7,9	2,7	20,8		
Država rojstva	Slovenija	92	19,7	16,3	23,6	5,506	0,019
	Druga država	8	9,2	4,7	17,1		
Dolžina trenutnega bivanja v zaporu	< 1 leto	41	21,4	16,2	27,7	2,848	0,241
	1–2 leti	19	14,2	9,3	21,1		
	> 2 leti	40	17,4	13,0	22,8		
Zapovrstnost prestajanja kazni zapora	Prvič v zaporu	38	11,4	8,4	15,3	19,818	< 0,001
	Povratnik	55	26,2	20,7	32,5		
Kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami	Da	66	36,7	30,0	44,0	65,717	< 0,001
	Ne	33	8,7	6,3	12,0		
Kaznivo dejanje, storjeno pod vplivom alkohola	Da	13	19,7	11,9	30,8	0,345	0,557
	Ne	84	16,8	13,8	20,3		
Pitje alkohola v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora	Da	81	25,6	21,1	30,7	37,407	< 0,001
	Ne	11	5,1	2,9	8,9		
Uporaba tobaka oz. sorodnih izdelkov	Da	95	25,3	21,2	30,0	4,780	< 0,001
	Ne	6	3,1	1,4	6,6		

2.2.1.3 Razširjenost uporabe kokaina med obsojenci v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora

V zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora je vsaj enkrat uporabilo kokain 12,8 % obsojencev. Med obsojenci obstajajo statistično značilne razlike v uporabi kokaina vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora glede na izobrazbo, zakonski stan, status aktivnosti, število prestajanj kazni zapora, kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami, pitje alkohola v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem kazni zapora in glede na kajenje tobaka oziroma uporabo sorodnih izdelkov. Razlike so prikazane v tabeli 2.4.

Med obsojenci je odstotek tistih, ki so v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora vsaj enkrat uporabili kokain, statistično značilno višji med moškimi z najnižjo izobrazbo, med samskimi moškimi, med ekonomsko neaktivnimi, med povratniki v zaporu, med moškimi, ki so storili kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami, med moškimi, ki so v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem kazni zapora pili alkohol, in med moškimi, ki kadijo tobak oziroma uporabljajo sorodne izdelke. Statistične razlike so prikazane v tabeli 2.4.

Tabela 2.4: Odstotek obsojencev, ki so uporabili kokain vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora glede na izbrane demografske in druge spremenljivke

MOŠKI		Uporaba kokaina v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora				X ²	p
		n	%	% IZ (95 %)			
SKUPAJ		75	12,8	10,3	15,8		
Starost	19–34 let	37	16,2	12,0	21,5	3,165	0,075
	35 let in več	33	10,9	7,9	14,9		
Izobrazba	Osnovnošolska ali manj	29	18,2	13,0	24,9	6,083	0,048
	Poklicna ali srednja	38	11,4	8,4	15,3		
	Višja strokovna ali več	5	7,9	3,4	17,2		
Zakonski stan	Samski	51	20,1	15,6	25,5	21,498	< 0,001
	Partnerska skupnost	21	6,9	4,6	10,3		
Status aktivnosti	Ekonomsko aktivni	22	7,5	5,0	11,1	16,245	< 0,001
	Ekonomsko neaktivni	50	18,9	14,6	24,1		
Družbeni sloj	Nižji	37	15,2	11,2	20,3	1,790	0,181
	Srednji ali več	34	11,3	8,2	15,4		
Državljanstvo	Slovensko	66	12,8	10,2	16,0	a	a
	Drugo	4	10,8 ^M	4,3	24,7		
Država rojstva	Slovenija	63	13,5	10,7	16,9	0,577	0,448
	Druga država	9	10,5	5,6	18,7		
Dolžina trenutnega bivanja v zaporu	< 1 leto	25	13,0	9,0	18,5	0,125	0,940
	1–2 leti	17	12,6	8,0	19,3		
	> 2 leti	32	13,8	9,9	18,8		
Zapovrstnost prestajanja kazni zapora	Prvič v zaporu	20	6,0	3,9	9,1	37,731	< 0,001
	Povratnik	51	24,2	18,9	30,4		
Kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami	Da	56	31,5	25,1	38,7	83,404	< 0,001
	Ne	15	3,9	2,4	6,3		
Kaznivo dejanje, storjeno pod vplivom alkohola	Da	8	11,8	6,1	21,6	0,038	0,845
	Ne	63	12,6	10,0	15,8		
Pitje alkohola v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora	Da	60	18,8	14,9	23,4	28,181	< 0,001
	Ne	7	3,3	1,6	6,6		
Uporaba tobaka oz. sorodnih izdelkov	Da	70	18,6	15,0	22,9	30,855	< 0,001
	Ne	4	2,1	0,8	5,2		

^M Manj natančna ocena.

a Izračun hi-kvadrata morda ni veljaven, ker ima več kot 20 % celic pričakovano frekvenco nižjo od 5.

2.2.1.4 Razširjenost uporabe heroina med obsojenci v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora

V zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora je vsaj enkrat uporabilo heroin 9,5 % obsojencev. Med obsojenci obstajajo statistično značilne razlike v uporabi heroina vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora glede na zakonski stan, status aktivnosti, število prestajanj kazni zapora, kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami, pitje alkohola v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem kazni zapora in glede na kajenje tobaka oziroma uporabo sorodnih izdelkov. Razlike so prikazane v tabeli 2.5.

Med obsojenci je odstotek tistih, ki so v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora vsaj enkrat uporabili heroin, statistično značilno višji med samskimi moškimi, ekonomsko neaktivnimi moškimi, med povratniki v zaporu, med moškimi, ki so storili kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami, med moškimi, ki so v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem kazni zapora pili alkohol, in med moškimi, ki kadijo tobak oziroma uporabljajo sorodne izdelke. Statistične razlike so prikazane v tabeli 2.5.

Tabela 2.5: Odstotek obsojencev, ki so uporabili heroin vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora glede na izbrane demografske in druge spremenljivke

MOŠKI		Uporaba heroina v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora				χ^2	p
		n	%	% IZ (95 %)			
SKUPAJ		55	9,5	7,4	12,2		
Starost	19–34 let	23	10,2	6,9	14,8	0,353	0,552
	35 let in več	26	8,7	6,0	12,4		
Izobrazba	Osnovnošolska ali manj	20	13,0	8,6	19,2	3,895	0,143
	Poklicna ali srednja	30	9,0	6,4	12,5		
	Višja strokovna ali več	3	4,8	1,7	13,1		
Zakonski stan	Samski	39	15,4	11,5	20,4	18,630	< 0,001
	Partnerska skupnost	14	4,6	2,8	7,6		
Status aktivnosti	Ekonomsko aktivni	14	4,8	2,9	7,9	16,590	< 0,001
	Ekonomsko neaktivni	39	14,9	11,1	19,7		
Družbeni sloj	Nižji	25	10,4	7,1	14,9	0,443	0,505
	Srednji ali več	26	8,7	6,0	12,4		
Državljanstvo	Slovensko	48	9,3	7,1	12,1	a	a
	Drugo	4	10,8 ^M	4,3	24,7		
Država rojstva	Slovenija	46	9,9	7,5	13,0	0,300	0,584
	Druga država	7	8,0	3,9	15,6		
Dolžina trenutnega bivanja v zaporu	< 1 leto	13	6,9	4,1	11,4	2,655	0,265
	1–2 leti	15	11,1	6,8	17,5		
	> 2 leti	26	11,3	7,8	16,0		
Zapovrstnost prestajanja kazni zapora	Prvič v zaporu	12	3,6	2,1	6,2	34,546	< 0,001
	Povratnik	39	18,8	14,1	24,7		
Kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami	Da	45	25,4	19,6	32,3	76,707	< 0,001
	Ne	8	2,1	1,1	4,1		
Kaznivo dejanje, storjeno pod vplivom alkohola	Da	6	8,7	4,0	17,7	0,024	0,876
	Ne	46	9,3	7,0	12,2		
Pitje alkohola v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora	Da	43	13,7	10,3	17,9	16,606	< 0,001
	Ne	7	3,2	1,6	6,5		
Uporaba tobaka oz. sorodnih izdelkov	Da	53	14,3	11,1	18,2	27,944	< 0,001
	Ne	1	0,5	0,1	2,9		

^M Manj natančna ocena.

a Izračun hi-kvadrata morda ni veljaven, ker ima več kot 20 % celic pričakovano frekvenco nižjo od 5.

2.2.1.5 Razširjenost uporabe amfetamina med obsojenci v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora

V zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora je vsaj enkrat uporabilo amfetamin 4,7 % obsojencev. Med obsojenci obstajajo statistično značilne razlike v uporabi amfetamina vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora glede na starost, zakonski stan, status aktivnosti, število prestajanj kazni zapora, kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami, pitje alkohola v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem kazni zapora in glede na kajenje tobaka oziroma uporabo sorodnih izdelkov. Razlike so prikazane v tabeli 2.6.

Med obsojenci je odstotek tistih, ki so v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora vsaj enkrat uporabili amfetamin, statistično značilno višji med mlajšimi moškimi, samskimi moškimi, ekonomsko neaktivnimi moškimi, med povratniki v zaporu, med moškimi, ki so storili kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami, med moškimi, ki so v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem kazni zapora pili alkohol, in med moškimi, ki kadijo tobak oziroma uporabljajo sorodne izdelke. Statistične razlike so prikazane v tabeli 2.6.

Tabela 2.6: Odstotek obsojencev, ki so uporabili amfetamin vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora glede na izbrane demografske in druge spremenljivke

MOŠKI		Uporaba amfetamina v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora				X ²	p
		n	%	% IZ (95 %)			
SKUPAJ		27	4,7	3,2	6,8		
Starost	19–34 let	16	7,3	4,5	11,5	4,235	0,040
	35 let in več	10	3,3	1,8	6,0		
Izobrazba	Osnovnošolska ali manj	13	8,3	4,9	13,7	5,918	0,052
	Poklicna ali srednja	13	4,0	2,4	6,7		
	Višja strokovna ali več	1	1,6	0,3	8,6		
Zakonski stan	Samski	21	8,4	5,6	12,5	11,901	0,001
	Partnerska skupnost	6	2,0	0,9	4,3		
Status aktivnosti	Ekonomsko aktivni	6	2,1	1,0	4,5	10,741	0,001
	Ekonomsko neaktivni	21	8,1	5,4	12,1		
Družbeni sloj	Nižji	14	6,0	3,6	9,8	0,695	0,404
	Srednji ali več	13	4,4	2,6	7,4		
Državljanstvo	Slovensko	24	4,8	3,3	7,0	a	a
	Drugo	1	2,6	0,5	13,2		
Država rojstva	Slovenija	25	5,5	3,8	8,0	1,682	0,195a
	Druga država	2	2,2	0,6	7,8		
Dolžina trenutnega bivanja v zaporu	< 1 leto	5	2,6	1,1	6,0	3,184	0,204
	1–2 leti	8	6,2	3,2	11,7		
	> 2 leti	14	6,1	3,7	10,0		
Zapovrstnost prestajanja kazni zapora	Prvič v zaporu	10	3,0	1,6	5,4	6,461	0,011
	Povratnik	16	7,9	4,9	12,4		
Kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami	Da	24	14,5	9,9	20,7	47,151	< 0,001
	Ne	3	0,8	0,3	2,3		
Kaznivo dejanje, storjeno pod vplivom alkohola	Da	5	7,4	3,2	16,1	a	a
	Ne	21	4,3	2,8	6,5		
Pitje alkohola v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora	Da	21	6,9	4,6	10,3	7,068	0,008
	Ne	4	1,8	0,7	4,6		
Uporaba tobaka oz. sorodnih izdelkov	Da	26	7,1	4,9	10,2	11,923	0,001
	Ne	1	0,5	0,1	2,9		

a Izračun hi-kvadrata morda ni veljaven, ker ima več kot 20 % celic pričakovano frekvenco nižjo od 5.

2.2.1.6 Razširjenost uporabe ekstazija med obsojenci v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora

V zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora je vsaj enkrat uporabilo ekstazi 4,9 % obsojencev. Med obsojenci obstajajo statistično značilne razlike v uporabi ekstazija vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora glede na starost, izobrazbo, zakonski stan, status aktivnosti, družbeni sloj, dolžino bivanja v zaporu, število prestajanj kazni zapora, kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami, pitje alkohola v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem kazni zapora in glede na kajenje tobaka oziroma uporabo sorodnih izdelkov. Razlike so prikazane v tabeli 2.7.

Med obsojenci je odstotek tistih, ki so v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora vsaj enkrat uporabili ekstazi, statistično značilno višji med mlajšimi moškimi, moškimi z najnižjo izobrazbo, med samskimi moškimi, med ekonomsko neaktivnimi, med moškimi, ki so v zaporu dlje časa, med povratniki v zaporu, med moškimi, ki so storili kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami, med moškimi, ki so v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem kazni zapora pili alkohol, in med moškimi, ki kadijo tobak oziroma uporabljajo sorodne izdelke. Statistične razlike so prikazane v tabeli 2.7.

Tabela 2.7: Odstotek obsojencev, ki so uporabili ekstazi vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora glede na izbrane demografske in druge spremenljivke

MOŠKI		Uporaba ekstazija v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora				X ²	p
		n	%	% IZ (95 %)			
SKUPAJ		27	4,9	3,4	7,0		
Starost	19–34 let	16	7,6	4,7	12,0	6,142	0,013
	35 let in več	8	2,8	1,4	5,4		
Izobrazba	Osnovnošolska ali manj	13	8,8	5,2	14,5	7,696	0,021
	Poklicna ali srednja	11	3,5	2,0	6,2		
	Višja strokovna ali več	1	1,6	0,3	8,7		
Zakonski stan	Samski	21	9,0	6,0	13,4	16,745	< 0,001
	Partnerska skupnost	4	1,4	0,6	3,5		
Status aktivnosti	Ekonomsko aktivni	5	1,8	0,8	4,1	11,847	0,001
	Ekonomsko neaktivni	20	8,2	5,4	12,3		
Družbeni sloj	Nižji	16	7,0	4,4	11,1	3,949	0,047
	Srednji ali več	9	3,2	1,7	6,0		
Državljanstvo	Slovensko	23	4,7	3,1	7,0	a	a
	Drugo	2	5,3	1,5	17,3		
Država rojstva	Slovenija	21	4,8	3,2	7,2	a	a
	Druga država	4	4,5	1,8	11,1		
Dolžina trenutnega bivanja v zaporu	< 1 leto	4	2,2	0,9	5,5	6,451	0,040
	1–2 leti	6	4,7	2,2	9,9		
	> 2 leti	17	7,8	4,9	12,1		
Zapovrstnost prestajanja kazni zapora	Prvič v zaporu	11	3,4	1,9	6,0	5,334	0,021
	Povratnik	15	8,0	4,9	12,8		
Kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami	Da	21	13,6	9,1	19,9	35,692	< 0,001
	Ne	5	1,3	0,6	3,0		
Kaznivo dejanje, storjeno pod vplivom alkohola	Da	4	6,2	2,4	14,8	a	a
	Ne	21	4,4	2,9	6,6		
Pitje alkohola v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora	Da	24	8,2	5,6	11,9	13,367	< 0,001
	Ne	2	0,9	0,2	3,3		
Uporaba tobaka oz. sorodnih izdelkov	Da	26	7,5	5,1	10,7	14,839	< 0,001
	Ne	0	0,0	0,0	2,0		

a Izračun hi-kvadrata morda ni veljaven, ker ima več kot 20 % celic pričakovano frekvenco nižjo od 5.

2.2.2 Prepovedane droge med obsojenimi osebami v času prestajanja trenutne kazni zavora

2.2.2.1 Obsojene osebe, ki prestajajo trenutno kazen zavora zaradi kaznivega dejanja, povezanega s prepovedanimi drogami

Med obsojenimi osebami, ki prestajajo trenutno kazen zavora, jih je 32,7 % poročalo, da so storile kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami; med obsojenci jih je o tem poročalo 32,4 %, med obsojenkami pa 36,8 %. Odstotki so prikazani v tabeli 2.8.

Tabela 2.8: Odstotek obsojenih oseb, ki prestajajo trenutno kazen zavora in so storile kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami

Kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami		Da				Ne			
		n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)	
SKUPAJ		212	32,7	29,2	36,4	473	67,3	63,6	70,8
Spol ¹	Moški	198	32,4	28,8	36,2	413	67,6	63,8	71,2
	Ženski	14	36,8 ^M	23,4	52,7	24	63,2 ^M	47,6	76,6

^M Manj natančna ocena.

¹ Razlike med spoloma niso bile izračunane zaradi nesorazmerno nižjega števila obsojenk v primerjavi z obsojenci.

2.2.2.2 Razširjenost uporabe prepovedanih drog med obsojenimi osebami v zadnjih 12 mesecih v času prestajanja trenutne kazni zavora

V Sloveniji je vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih v času prestajanja trenutne kazni zavora prepovedano drogo uporabilo 15,4 % obsojenih oseb, starih 19 let in več (15,6 % moških in 12,5 % žensk). Najbolj razširjena je bila uporaba konoplje. Med obsojenci po razširjenosti uporabe konoplji sledijo heroin, kokain, ekstazi in amfetamin, med obsojenkami pa heroin (tabela 2.1).

2.2.2.3 Uporaba prepovedane droge prvič v življenju v času prestajanja trenutne kazni zavora

Da so v času prestajanja trenutne kazni zavora katero izmed prepovedanih drog uporabili prvič, je poročalo 9,3 % obsojenih oseb (9,6 % moških in 5,3 % žensk). Kot prvič uporabljena prepovedana droga je bila najbolj razširjena konoplja (tabela 2.9).

Tabela 2.9: Odstotek obsojenih oseb, ki so prvič v življenju uporabile konopljo, kokain, heroin, amfetamin, ekstazi v času prestajanja trenutne kazni zapora, skupaj in po spolu

Droga	Spol ¹	Uporaba prepovedane droge prvič v življenju v času prestajanja trenutne kazni zapora			
		n	%	% IZ (95 %)	
Konoplja	SKUPAJ	17	2,7	1,7	4,3
	Moški	17	2,8	1,8	4,4
	Ženske	0	0,0	0,0	9,0
Kokain	SKUPAJ	4	0,6	0,2	1,6
	Moški	4	0,7	0,3	1,8
	Ženske	0	0,0	0,0	9,0
Heroin	SKUPAJ	5	0,8	0,3	1,8
	Moški	4	0,7	0,3	1,8
	Ženske	1	2,5	0,4	12,9
Amfetamin	SKUPAJ	3	0,5	0,2	1,4
	Moški	3	0,5	0,2	1,5
	Ženske	0	0,0	0,0	8,8
Ekstazi	SKUPAJ	8	1,3	0,7	2,5
	Moški	7	1,2	0,6	2,4
	Ženske	1	2,6	0,5	13,4

¹Razlike med spoloma niso bile izračunane zaradi nesorazmerno nižjega števila obsojenk v primerjavi z obsojenci.

V nadaljevanju so podrobnejši podatki prikazani le za obsojence.

Abstinenti

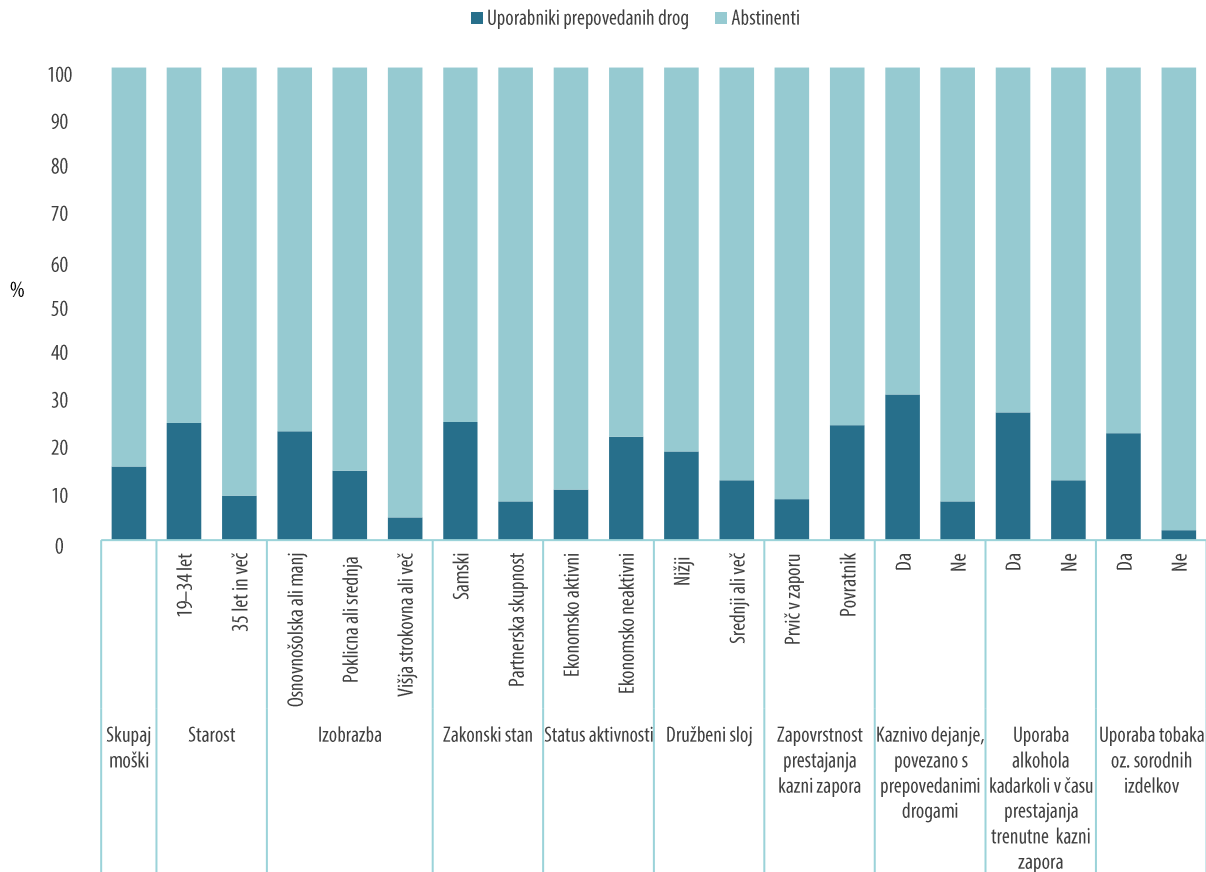
V Sloveniji v zadnjih 12 mesecih v času prestajanja trenutne kazni zapora 84,4 % obsojencev ni uporabilo nobene prepovedane droge. Primerjava odstotkov med abstinenti in obsojenci, ki so v zadnjih 12 mesecih v času prestajanja trenutne kazni zapora vsaj enkrat uporabili prepovedano drogo, je prikazana v tabeli 2.10 in na sliki 2.2.

Med obsojenci obstajajo statistično značilne razlike v uporabi prepovedanih drog vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih v času prestajanja trenutne kazni zapora glede na starost, izobrazbo, zakonski stan, status aktivnosti, državo rojstva, število prestajanj kazni zapora, kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami, pitje alkohola v času prestajanja trenutne kazni zapora in glede na kajenje tobaka oziroma uporabo sorodnih izdelkov. Razlike so prikazane v tabeli 2.10 in na sliki 2.2.

Med obsojenci je odstotek tistih, ki v zadnjih 12 mesecih v času prestajanja trenutne kazni zapora niso uporabili prepovedane droge, statistično značilno višji med starejšimi, med najvišje izobraženimi (v primerjavi z najnižje izobraženimi), med moškimi, ki so v partnerski skupnosti, med ekonomsko aktivnimi, med moškimi iz višjih družbenih slojev, med moškimi, ki so prvič v zaporu, med moškimi, ki niso storili kaznivega dejanja, povezanega s prepovedanimi drogami, med moškimi, ki v času prestajanja trenutne kazni zapora niso pili alkohola, in med moškimi, ki ne kadijo tobaka oziroma ne uporabljajo sorodnih izdelkov. Statistične razlike so prikazane v tabeli 2.10.

Tabela 2.10: Odstotek abstinentov in tistih obsojencev, ki so uporabili prepovedano drogo vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih v času prestajanja trenutne kazni zapora glede na izbrane demografske in druge značilnosti

MOŠKI		Uporabniki prepovedanih drog				Abstinenti				χ^2	p
		n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)			
SKUPAJ		92	15,6	12,9	18,7	499	84,4	81,3	87,1		
Starost	19–34 let	59	24,8	19,7	30,6	179	75,2	69,4	80,3	22,898	< 0,001
	35 let in več	28	9,4	6,6	13,3	269	90,6	86,7	93,4		
Izobrazba	Osnovnošolska ali manj	37	23,0	17,2	30,1	124	77,0	69,9	82,8	12,018	0,002
	Poklicna ali srednja	50	14,7	11,3	18,9	290	85,3	81,1	88,7		
	Višja strokovna ali več	3	4,8	1,7	13,3	59	95,2	86,7	98,3		
Zakonski stan	Samski	65	25,0	20,1	30,6	195	75,0	69,4	79,9	29,592	< 0,001
	Partnerska skupnost	25	8,2	5,6	11,8	280	91,8	88,2	94,4		
Status aktivnosti	Ekonomsko aktivni	32	10,7	7,7	14,7	268	89,3	85,3	92,3	13,227	< 0,001
	Ekonomsko neaktivni	58	21,9	17,3	27,2	207	78,1	72,8	82,7		
Družbeni sloj	Nižji	45	18,8	14,3	24,2	195	81,3	75,8	85,7	3,852	0,050
	Srednji ali več	39	12,7	9,4	16,8	269	87,3	83,2	90,6		
Državljanstvo	Slovensko	83	15,9	13,0	19,2	440	84,1	80,8	87,0	0,197	0,657
	Drugo	5	13,2 ^M	5,8	27,3	33	86,8 ^M	72,7	94,2		
Država rojstva	Slovenija	79	16,7	13,6	20,4	393	83,3	79,6	86,4	1,602	0,206
	Druga država	10	11,4	6,3	19,7	78	88,6	80,3	93,7		
Dolžina trenutnega bivanja v zaporu	< 1 leto	23	11,8	8,0	17,1	172	88,2	82,9	92,0	4,033	0,133
	1–2 leti	24	17,8	12,2	25,1	111	82,2	74,9	87,8		
	> 2 leti	44	18,6	14,1	24,0	193	81,4	76,0	85,9		
Zapovrstnost prestajanja kazni zapora	Prvič v zaporu	29	8,7	6,2	12,3	303	91,3	87,7	93,8	25,384	< 0,001
	Povratnik	54	24,3	19,1	30,4	168	75,7	69,6	80,9		
Kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami	Da	56	30,8	24,5	37,8	126	69,2	62,2	75,5	48,533	< 0,001
	Ne	32	8,2	5,9	11,4	358	91,8	88,6	94,1		
Kaznivo dejanje, storjeno pod vplivom alkohola	Da	13	18,8	11,4	29,6	56	81,2	70,4	88,6	0,806	0,369
	Ne	75	14,7	11,9	18,0	435	85,3	82,0	88,1		
Pitje alkohola v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora	Da	30	27,0	19,6	36,0	81	73,0	64,0	80,4	14,018	< 0,001
	Ne	58	12,7	9,9	16,1	399	87,3	83,9	90,1		
Uporaba tobaka oz. sorodnih izdelkov	Da	86	22,6	18,7	27,0	295	77,4	73,0	81,3	40,960	< 0,001
	Ne	4	2,1	0,8	5,2	190	97,9	94,8	99,2		

Slika 2.2: Odstotek uporabnikov prepovedanih drog in abstinentov med obsojenci v zadnjih 12 mesecih v času prestajanja trenutne kazni zavora glede na izbrane demografske in druge značilnosti (prikazane so le tiste značilnosti, po katerih so se med seboj statistično značilno razlikovali)

2.2.2.4 Razširjenost uporabe konoplje med obsojenci v zadnjih 12 mesecih v času prestajanja trenutne kazni zavora

V zadnjih 12 mesecih v času prestajanja trenutne kazni zavora je vsaj enkrat uporabilo konopljo 13,6 % obsojencev. Med obsojenci obstajajo statistično značilne razlike v uporabi konoplje vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih v času prestajanja trenutne kazni zavora glede na starost, izobrazbo, zakonski stan, status aktivnosti, število prestajanj kazni zavora, kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami, pitje alkohola kadarkoli v času prestajanja trenutne kazni zavora, kajenje tobaka oz. sorodnih izdelkov. Razlike so prikazane v tabeli 2.11.

Med obsojenci je odstotek tistih, ki so v zadnjih 12 mesecih v času prestajanja trenutne kazni zavora vsaj enkrat uporabili konopljo, statistično značilno višji med mlajšimi moškimi, med moškimi z najnižjo izobrazbo (v primerjavi z najvišje izobraženimi), med samskimi, med ekonomsko neaktivnimi, med povratniki v zaporu, med moškimi, ki so storili kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami, med moškimi, ki so kadarkoli v času prestajanja trenutne kazni zavora pili alkohol, in med moškimi, ki kadijo tobak oziroma uporabljajo sorodne izdelke. Statistične razlike so prikazane v tabeli 2.11.

Tabela 2.11: Odstotek obsojencev, ki so uporabili konopljo vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih v času prestajanja trenutne kazni zapora, glede na izbrane demografske in druge značilnosti

MOŠKI		Uporaba konoplje v zadnjih 12 mesecih v času prestajanja trenutne zaporne kazni				X ²	p
		n	%	% IZ (95 %)			
SKUPAJ		83	13,6	11,1	16,6		
Starost	19–34 let	53	21,6	16,9	27,2	18,122	< 0,001
	35 let in več	27	8,8	6,1	12,5		
Izobrazba	Osnovnošolska ali manj	34	20,6	15,1	27,4	10,665	0,005
	Poklicna ali srednja	45	12,7	9,6	16,6		
	Višja strokovna ali več	3	4,8	1,6	13,2		
Zakonski stan	Samski	61	22,6	18,0	28,0	30,256	< 0,001
	Partnerska skupnost	21	6,7	4,4	10,0		
Status aktivnosti	Ekonomsko aktivni	27	8,9	6,2	12,6	14,379	< 0,001
	Ekonomsko neaktivni	55	19,8	15,5	24,9		
Družbeni sloj	Nižji	40	16,0	12,0	21,1	2,549	0,110
	Srednji ali več	36	11,4	8,3	15,4		
Državljanstvo	Slovensko	76	14,1	11,4	17,3	0,451	0,502
	Drugo	4	10,3	4,1	23,6		
Država rojstva	Slovenija	72	14,8	11,9	18,2	1,457	0,227
	Druga država	9	10,0	5,4	17,9		
Dolžina trenutnega bivanja v zaporu	< 1 leto	19	9,5	6,2	14,4	5,391	0,068
	1–2 leti	24	17,1	11,8	24,2		
	> 2 leti	40	16,3	12,2	21,4		
Zapovrstnost prestajanja kazni zapora	Prvič v zaporu	26	7,7	5,3	11,0	21,103	< 0,001
	Povratnik	48	20,9	16,1	26,6		
Kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami	Da	53	27,2	21,8	34,4	45,094	< 0,001
	Ne	29	7,3	5,1	10,3		
Kaznivo dejanje, storjeno pod vplivom alkohola	Da	12	17,4	10,2	28,0	1,044	0,307
	Ne	68	12,9	10,3	16,0		
Pitje alkohola kadarkoli v času prestajanja trenutne kazni zapora	Da	28	23,9	17,1	32,4	12,960	< 0,001
	Ne	52	11,1	8,6	14,3		
Uporaba tobaka oz. sorodnih izdelkov	Da	78	19,7	16,1	23,9	34,457	< 0,001
	Ne	4	2,0	0,8	5,1		

2.2.2.5 Razširjenost uporabe kokaina med obsojenci v zadnjih 12 mesecih v času prestajanja trenutne kazni zapora

V zadnjih 12 mesecih v času prestajanja trenutne kazni zapora je vsaj enkrat uporabilo kokain 4,3 % obsojencev. Med obsojenci obstajajo statistično značilne razlike v uporabi kokaina vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih v času prestajanja trenutne kazni zapora glede na starost, zakonski stan, število prestajanj kazni zapora, kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami, in glede na kajenje tobaka oziroma uporabo sorodnih izdelkov. Razlike so prikazane v tabeli 2.12.

Med obsojenci je odstotek tistih, ki so v zadnjih 12 mesecih v času prestajanja trenutne kazni zapora vsaj enkrat uporabili kokain, statistično značilno višji med mlajšimi moškimi, med samskimi, med povratniki v zaporu, med moškimi, ki so storili kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami, in med moškimi, ki kadijo tobak oziroma uporabljajo sorodne izdelke. Statistično značilne razlike so prikazane v tabeli 2.12.

Tabela 2.12: Odstotek obsojencev, ki so uporabili kokain vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih v času prestajanja trenutne kazni zapora glede na izbrane demografske in druge značilnosti

MOŠKI		Uporaba kokaina v zadnjih 12 mesecih v času prestajanja trenutne zaporne kazni				χ^2	p
		n	%	% IZ (95 %)			
SKUPAJ		26	4,3	8,3	15,4		
Starost	19–34 let	17	7,0	4,4	10,9	5,898	0,015
	35 let in več	8	2,6	1,3	5,1		
Izobrazba	Osnovnošolska ali manj	9	5,6	3,0	10,3	0,865	0,649
	Poklicna ali srednja	14	4,0	2,4	6,6		
	Višja strokovna ali več	2	3,2	0,9	11,0		
Zakonski stan	Samski	17	6,4	4,0	10,0	5,081	0,024
	Partnerska skupnost	8	2,6	1,3	5,9		
Status aktivnosti	Ekonomsko aktivni	11	3,6	2,0	6,4	0,713	0,399
	Ekonomsko neaktivni	14	5,1	3,1	8,4		
Družbeni sloj	Nižji	12	4,9	2,8	8,4	0,183	0,669
	Srednji ali več	13	4,1	2,4	6,9		
Državljanstvo	Slovensko	21	3,9	2,6	5,9	a	a
	Drugo	2	5,3	1,5	17,3		
Država rojstva	Slovenija	21	4,3	2,8	6,5	a	a
	Druga država	4	4,5	1,8	11,0		
Dolžina trenutnega bivanja v zaporu	< 1 leto	8	4,0	2,0	7,7	0,214	0,899
	1–2 leti	6	4,3	2,0	9,1		
	> 2 leti	12	4,9	2,8	8,4		
Zapovrstnost prestajanja kazni zapora	Prvič v zaporu	9	2,7	1,4	5,0	6,278	0,012
	Povratnik	16	7,1	4,4	11,2		
Kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami	Da	17	9,0	5,7	13,9	18,884	< 0,001
	Ne	6	1,5	0,7	3,2		
Kaznivo dejanje, storjeno pod vplivom alkohola	Da	4	5,7	2,2	13,8	a	a
	Ne	19	3,7	2,4	5,7		
Pitje alkohola kadarkoli v času prestajanja trenutne kazni zapora	Da	11	9,4	5,3	16,1	a	a
	Ne	13	2,8	1,6	4,7		
Uporaba tobaka oz. sorodnih izdelkov	Da	24	6,1	4,1	8,9	8,048	0,005
	Ne	2	1,0	0,3	3,6		

a Izračun hi-kvadrata morda ni veljaven, ker ima več kot 20 % celic pričakovano frekvenco nižjo od 5.

2.2.2.6 Razširjenost uporabe heroina med obsojenci v zadnjih 12 mesecih v času prestajanja trenutne kazni zapora

V zadnjih 12 mesecih v času prestajanja trenutne kazni zapora je vsaj enkrat uporabilo heroin 4,4 % obsojencev. Med obsojenci obstajajo statistično značilne razlike v uporabi heroina vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih v času prestajanja trenutne kazni zapora glede na zakonski stan, status aktivnosti, število prestajanj kazni zapora, kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami, pitje alkohola kadarkoli v času prestajanja trenutne kazni zapora in glede na kajenje tobaka oziroma uporabo sorodnih izdelkov. Razlike so prikazane v tabeli 2.13.

Med obsojenci je odstotek tistih, ki so v zadnjih 12 mesecih v času prestajanja trenutne kazni zapora vsaj enkrat uporabili heroin, statistično značilno višji med samskimi moškimi, med ekonomsko neaktivnimi, med povratniki v zaporu, med moškimi, ki so storili kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami, med moškimi, ki so kadarkoli v času prestajanja trenutne kazni zapora pili alkohol, in med moškimi, ki kadijo tobak oziroma uporabljajo sorodne izdelke. Statistično značilne razlike so prikazane v tabeli 2.13.

Tabela 2.13: Odstotek obsojencev, ki so uporabili heroin vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih v času prestajanja trenutne kazni zapora glede na demografske in druge značilnosti

MOŠKI		Uporaba heroin v zadnjih 12 mesecih v času prestajanja trenutne zaporne kazni				X ²	p
		n	%	% IZ (95 %)			
SKUPAJ		26	4,4	3,0	6,4		
Starost	19–34 let	15	6,3	3,9	10,1	3,379	0,066
	35 let in več	9	3,0	1,6	5,6		
Izobrazba	Osnovnošolska ali manj	10	6,3	3,5	11,2	1,936	0,380
	Poklicna ali srednja	13	3,7	2,2	6,2		
	Višja strokovna ali več	2	3,2	0,9	11,0		
Zakonski stan	Samski	17	6,5	4,1	10,2	5,273	0,022
	Partnerska skupnost	8	2,6	1,3	5,0		
Status aktivnosti	Ekonomsko aktivni	6	2,0	0,9	4,3	8,590	0,003
	Ekonomsko neaktivni	19	7,0	4,5	10,7		
Družbeni sloj	Nižji	13	5,3	3,1	8,9	0,718	0,397
	Srednji ali več	12	3,8	2,2	6,5		
Državljanstvo	Slovensko	23	4,3	2,9	6,4	a	a
	Drugo	1	2,6	0,5	13,4		
Država rojstva	Slovenija	22	4,6	3,1	6,9	a	a
	Druga država	2	2,2	0,6	7,8		
Dolžina trenutnega bivanja v zaporu	< 1 leto	5	2,5	1,1	5,8	2,450	0,294
	1–2 leti	7	5,1	2,5	10,1		
	> 2 leti	13	5,5	3,2	9,2		
Zapovrstnost prestajanja kazni zapora	Prvič v zaporu	7	2,1	1,0	4,3	9,124	0,003
	Povratnik	16	7,3	4,5	11,5		
Kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami	Da	19	10,3	6,7	15,5	25,770	< 0,001
	Ne	5	1,3	0,6	3,0		
Kaznivo dejanje, storjeno pod vplivom alkohola	Da	1	1,5	0,3	7,9	a	a
	Ne	23	4,5	3,0	6,7		
Pitje alkohola kadarkoli v času prestajanja trenutne kazni zapora	Da	8	7,3	3,7	13,7	a	a
	Ne	17	3,7	2,3	5,8		
Uporaba tobaka oz. sorodnih izdelkov	Da	24	6,3	4,2	9,1	10,427	0,001
	Ne	1	0,5	0,1	2,8		

a Izračun hi-kvadrata morda ni veljaven, ker ima več kot 20 % celic pričakovano frekvenco nižjo od 5.

2.2.2.7 Razširjenost uporabe amfetamina in ekstazija med obsojenci v zadnjih 12 mesecih v času prestajanja trenutne kazni zapora

V zadnjih 12 mesecih v času prestajanja trenutne kazni zapora je vsaj enkrat uporabilo amfetamin 1,3 % obsojencev, ekstazi pa 1,5 % obsojencev. Zaradi nizkega števila obsojencev, ki so poročali, da so v zadnjih 12 mesecih v času prestajanja trenutne kazni zapora vsaj enkrat uporabili amfetamin (n = 8) oziroma ekstazi (n = 9), so izračuni razlik glede na demografske in druge značilnosti lahko neveljavni, zato jih nismo prikazovali.

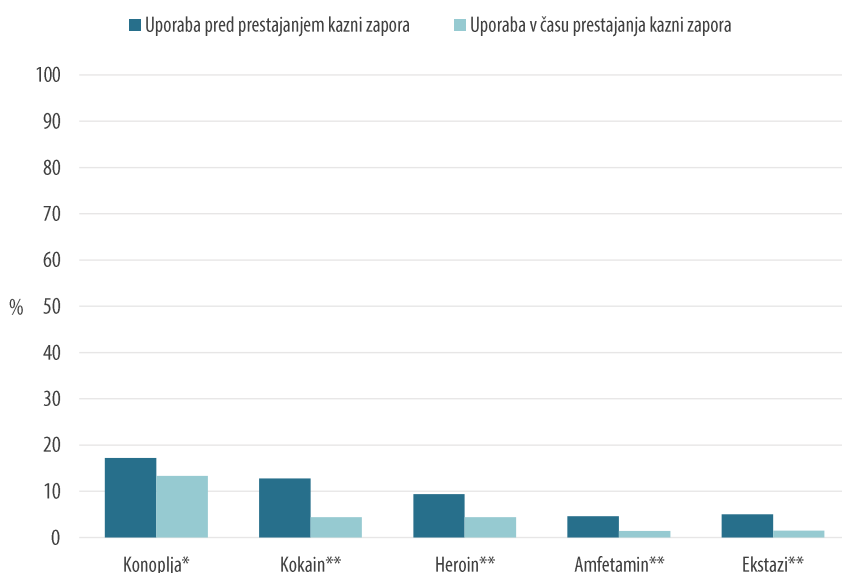
2.2.3 Primerjava razširjenosti uporabe prepovedanih drog in nekaterih povezanih vedenj med obsojenci pred prestajanjem trenutne kazni zapora in med njim

V zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora so med obsojenci odstotki tistih, ki so vsaj enkrat uporabili konopljo, kokain, heroin, amfetamin in ekstazi, statistično značilno višji kot v zadnjih 12 mesecih v času prestajanja kazni zapora. Odstotki in statistično značilne razlike so prikazani v tabeli 2.14 in na sliki 2.3.

Tabela 2.14: Razlike v odstotkih obsojencev, ki so vsaj enkrat uporabili konopljo, kokain, heroin, amfetamin, ekstazi v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora in med njim

Droga	Odstotek uporabe v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora			Odstotek uporabe v zadnjih 12 mesecih v času prestajanja trenutne kazni zapora			χ^2	p
	n	%	% IZ (95 %)	n	%	% IZ (95 %)		
Konoplja	98	17,2	14,3 – 20,5	76	13,3	10,8 – 16,3	8,481	0,004
Kokain	73	12,8	10,3 – 15,7	25	4,4	3,0 – 6,4	40,907	< 0,001
Heroin	53	9,4	7,2 – 12,0	25	4,4	3,0 – 6,4	19,184	< 0,001
Amfetamin	26	4,6	3,2 – 6,7	8	1,4	0,7 – 2,6		< 0,001 ^a
Ekstazi	27	5	3,5 – 7,2	8	1,5	0,8 – 2,9		< 0,001 ^a

^a Uporabljena je bila binominalna porazdelitev.

*p < 0,05, **p < 0,01

Slika 2.3: Uporaba konoplje, kokaina, heroina, amfetamina in ekstazija med obsojenci v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora in med njim

Pogostost uporabe prepovedanih drog

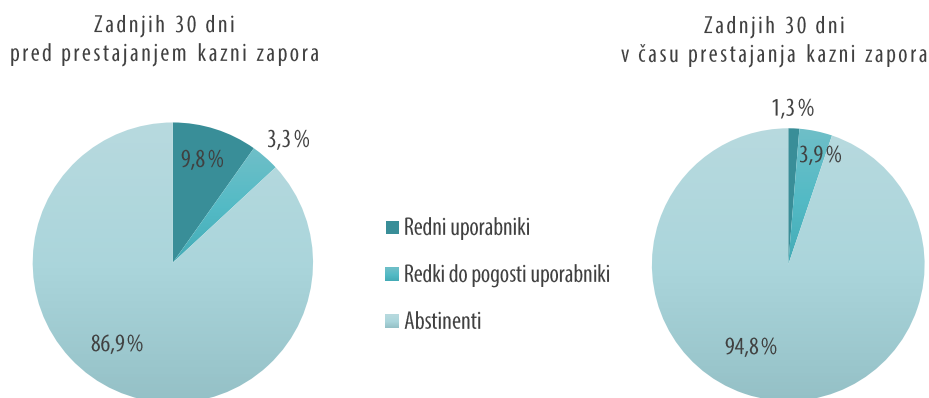
Med obsojenci je odstotek rednih uporabnikov prepovedanih drog statistično značilno višji, odstotek abstinentov pa statistično značilno nižji v zadnjih 30 dneh pred prestajanjem trenutne kazni zapora kot v času prestajanja kazni zapora. Glede na posamezno prepovedano drogo je odstotek rednih uporabnikov konoplje, kokaina in heroina statistično značilno višji v zadnjih 30 dneh pred prestajanjem trenutne kazni zapora kot v času prestajanja kazni zapora. Odstotek abstinentov od konoplje, kokaina, heroina in amfetamina pa je med obsojenci statistično značilno nižji v zadnjih 30 dneh pred prestajanjem kazni zapora kot v času prestajanja kazni zapora. Odstotki in statistične razlike so prikazani v tabeli 2.15 in na sliki 2.4.

Tabela 2.15: Odstotki rednih in redkih do pogostih⁵ uporabnikov prepovedanih drog ter abstinentov med obsojenci v zadnjih 30 dneh pred prestajanjem trenutne kazni zapora in med njim, skupaj in po posamezni prepovedani drogi

Droga		Zadnjih 30 dni pred prestajanjem trenutne kazni zapora			Zadnjih 30 dni v času prestajanja trenutne kazni zapora				χ^2	P	
		n	%	% IZ (95 %)	n	%	% IZ (95 %)				
Katerakoli prepovedana droga	Redni uporabniki	51	9,8	7,6	12,7	7	1,3	0,7	2,8	38,521	< 0,001
	Redki do pogosti uporabniki	17	3,3	2,1	5,2	20	3,9	2,5	5,9		
	Abstinenti	451	86,9	83,7	89,5	492	94,8	92,5	96,4	34,043	< 0,001
Konoplja	Redni uporabniki	33	5,9	4,2	8,2	8	1,4	0,7	2,8	17,455	< 0,001
	Redki do pogosti uporabniki	23	4,1	2,8	6,1	19	3,4	2,2	5,3		
	Abstinenti	502	90,0	87,2	92,2	531	95,2	93,1	96,7	19,122	< 0,001
Kokain	Redni uporabniki	22	3,9	2,6	5,8	4	0,7	0,3	1,8		< 0,001 ^a
	Redki do pogosti uporabniki	20	3,6	2,3	5,4	6	1,1	0,5	2,3		
	Abstinenti	521	92,5	90,1	94,4	553	98,2	96,8	99,0	25,289	< 0,001
Heroin	Redni uporabniki	24	4,3	2,9	6,3	3	0,5	0,2	1,6	14,815	< 0,001
	Redki do pogosti uporabniki	7	1,3	0,6	2,6	5	0,9	0,4	2,1		
	Abstinenti	526	94,4	92,2	96,1	549	98,6	97,2	99,3	17,926	< 0,001
Amfetamin	Redni uporabniki	5	0,9	0,4	2,1	2	0,4	0,1	1,3		0,357 ^a
	Redki do pogosti uporabniki	6	1,1	0,5	2,3	2	0,4	0,1	0,3		
	Abstinenti	550	98,0	96,5	98,9	557	99,3	98,2	99,7		0,039 ^a
Ekstazi	Redni uporabniki	2	0,4	0,1	1,4	1	0,2	0,0	1,1		1,000 ^a
	Redki do pogosti uporabniki	7	1,3	0,6	2,7	2	0,4	0,1	1,4		
	Abstinenti	525	98,3	96,8	99,1	531	99,4	98,4	99,8		0,070 ^a

^aUporabljena je bila binominalna porazdelitev.

⁵ Posameznik je bil znotraj posamezne prepovedane droge uvrščen v skupino »redna uporaba v zadnjih 30 dneh«, če je drogo uporabljal vsaj 14 dni (oz. v primeru konoplje vsaj 20 dni) od tridesetih, v skupino »redko do pogosta uporaba v zadnjih 30 dneh«, če je uporabljal drogo v zadnjih 30 dneh od enega dneva do vključno 13 dni (oz. od enega dneva do vključno 19 dni za konopljo), in v skupino »abstinent v zadnjih 30 dneh«, če droge v zadnjih 30 dneh ni uporabil.

Slika 2.4: Odstotki rednih in redkih do pogostih uporabnikov prepovedanih drog ter abstinentov med obsojenci v zadnjih 30 dneh pred in v času prestajanja trenutne kazni zapora

Vbrizgavanje prepovedanih drog

Med obsojenci je odstotek tistih, ki so si kadarkoli v življenju in v zadnjih 30 dneh vsaj enkrat vbrizgali katero izmed prepovedanih drog, statistično značilno višji pred prestajanjem trenutne kazni zapora kot v času prestajanja kazni zapora. Odstotki in statistično značilne razlike so prikazani v tabeli 2.16.

Igle ali brizge si je v času prestajanja trenutne kazni zapora vsaj enkrat izmenjalo 0,6 % obsojencev (IZ (95 %): 0,2–1,6 %), drugi pribor za vbrizgavanje (npr. žlice, filtre ...) pa 0,9 % (IZ (95 %): 0,4–2,0 %).

Tabela 2.16: Odstotek obsojencev, ki so si kadarkoli v življenju in v zadnjih 30 dneh vsaj enkrat vbrizgali katerokoli prepovedano drogo, pred prestajanjem trenutne kazni zapora in med njim

Vbrizgavanje katerekoli prepovedane droge	Pred prestajanjem kazni zapora			V času prestajanja kazni zapora			χ^2	p
	n	%	% IZ (95 %)	n	%	% IZ (95 %)		
Vbrizgavanje kadarkoli v življenju	74	11,7	9,5 14,5	17	2,7	1,7 4,3	51,410	< 0,001
Vbrizgavanje v zadnjih 30 dneh	41	6,5	4,7 8,6	5	0,8	0,3 1,8	32,237	< 0,001

Vključenost v program zdravljenja odvisnosti od prepovedanih drog

Med obsojenci je odstotek vključenih v program zdravljenja odvisnosti od prepovedanih drog statistično značilno nižji pred prestajanjem trenutne kazni zapora kot v času prestajanja kazni zapora (tabela 2.17).

Tabela 2.17: Odstotek obsojencev, vključenih v program zdravljenja odvisnosti od prepovedanih drog, pred prestajanjem trenutne kazni zapora in med njim

Vključenost v program zdravljenja	Pred prestajanjem kazni zapora			V času prestajanja kazni zapora			χ^2	p
	n	%	% IZ (95 %)	n	%	% IZ (95 %)		
Vključenost v program zdravljenja	48	8,8	6,5 11,1	69	12,3	9,8 15,3	8,163	0,004

2.3 Razprava

Razširjenost uporabe prepovedanih drog je med obsojenimi osebami višja kot v splošni populaciji: Prepovedane droge je vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora uporabilo 21,9 % obsojenih oseb, starih 19 let in več. Primerjava s slovensko populacijsko raziskavo iz leta 2012 pokaže, da je med obsojenimi osebami razširjenost uporabe približno petkrat višja kot v splošni populaciji, kjer je prepovedane droge v zadnjih 12 mesecih uporabilo 4,5 % odraslih prebivalcev⁶ (Drev in sod. 2013). Ta podatek sovпада s tujimi raziskavami v zaporih (AIHW 2015, Carpentier in sod. 2012, Fazel in sod. 2006, Kevin 2013, Liriano in Ramsay 2003, Plugge in sod. 2008), ki ugotavljajo, da je razširjenost uporabe prepovedanih drog med obsojenimi pred prestajanjem kazni zapora precej – tudi do 10-krat – višja kot med splošno populacijo. Kot navaja literatura, so podatki o uporabi prepovedanih drog pred prestajanjem kazni zapora pomemben pokazatelj potreb po zagotavljanju zdravljenja zaradi odvisnosti od drog v zaporu, hkrati pa predstavljajo tudi izhodišče, na osnovi katerega se lahko ocenjuje učinkovitost strategije na področju drog v zaporu (Boys in sod. 2002, Liriano in Ramsay 2003, Fazel in sod. 2006).

Uporaba prepovedanih drog se nadaljuje tudi med prestajanjem kazni zapora, čeprav se razširjenost uporabe zniža (Bullock 2003, Carpentier in sod. 2012, Montanari in sod. 2014). Dejavniki, ki povečajo tveganje za nadaljevanje uporabe drog v zaporu, pa so predhodna uporaba (Narkauskaite in sod. 2007), nedavna uporaba, vrsta prepovedane droge (Strang in sod. 2006), zasvojenost s prepovedano drogo in predhodne kazni zapora (Boys in sod. 2002). Podatki naše raziskave kažejo, da je vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih v času prestajanja trenutne kazni zapora prepovedane droge uporabilo 15,4 % obsojenih oseb. Razširjenost uporabe prepovedanih drog se je v času prestajanja kazni zapora med obsojenimi osebami sicer znižala, vendar je še vedno trikrat višja kot v slovenski splošni populaciji.

Med obsojenci je razširjenost uporabe prepovedanih drog višja kot med obsojenkami: Raziskovanje uporabe prepovedanih drog med obsojenimi osebami po spolu pokaže razlike v razširjenosti. Več tujih raziskav je višjo razširjenost uporabe prepovedanih drog pred prestajanjem kazni zapora in med njim ugotovilo med ženskami (Adams in sod. 2008, Butler in sod. 2003, Mc Coard 2014, Fazel in sod. 2006, HMIP 2015, Kevin 2013), kot jih je med moškimi (AIHW 2015, Mumola in Karberg 2006, Narkauskaite in sod. 2007). Naša raziskava ugotavlja višji odstotek uporabe prepovedanih drog v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem kazni zapora in med njim med obsojenci (pred prestajanjem 22,3 %, med prestajanjem 15,6 %) kot med obsojenkami (pred prestajanjem 15,4 %, med prestajanjem 12,5 %). Tudi po izsledkih slovenske populacijske raziskave iz leta 2012 je v zadnjem letu prepovedane droge uporabil višji odstotek moških (6,0 %) kot žensk (2,9 %) (Drev in sod. 2013, Lavtar in sod. 2014).

Moški in ženske se glede na uporabo drog v zaporu precej razlikujejo tako po razširjenosti in načinu uporabe kot v vzrokih, motivih in posledicah uporabe (Stöver in Kastelic 2014). Obsojenke so bolj verjetno kot moški zaprte zaradi kriminalnih dejanj, povezanih z drogami, poleg tega so med njimi bolj kot med obsojenci prisotne problematična uporaba drog in resne zdravstvene težave, povezane z drogami (EMCDDA 2012, WHO 2009). Raziskava Pluggove in sodelavcev (2009) je pokazala, da na uporabo prepovedanih drog med obsojenkami vplivajo brezposelnost, predhodna izkušnja z zaporom in težave v duševnem zdravju. V naši raziskavi povezanost izbranih dejavnikov z uporabo prepovedanih drog med obsojenkami nismo raziskovali. Primerjava med obsojenkami in ženskami v splošni populaciji pa pokaže, da je odstotek razširjenosti uporabe prepovedanih drog med

⁶ Podatek za obsojene osebe se nanaša na starostno skupino 19 let in več, za splošno populacijo pa na starostno skupino 15–64 let.

obsojenkami za 5,3-krat (pred prestajanjem) in za 4,3-krat (med prestajanjem) višji kot med ženskami v slovenski splošni populaciji (Drev in sod. 2013).

Konoplja, kokain in heroin so najbolj razširjene prepovedane droge med obsojenimi osebami: Podobno kot številne tuje in domače raziskave (Bah 2010, Boys in sod. 2002, Bullock 2003, Carpentier in sod. 2012, Liriano in Ramsay 2003, Lukasiewicz in sod. 2007, Kevin 2013, Montanari in sod. 2014, Plugge in sod. 2009, Rezza in sod. 2005, Stewart 2009) je tudi naša raziskava pokazala, da so konoplja, kokain in heroin tri najbolj razširjene prepovedane droge med obsojenimi osebami pred prestajanjem trenutne kazni zapora in med njim. V zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora je konopljo uporabilo 17,1 % obsojenih oseb, 12,7 % jih je uporabilo kokain, 9,7 % pa heroin, v času prestajanja trenutne kazni zapora pa je konopljo uporabilo 13,4 % obsojenih oseb, heroin 4,7 % in kokain 4,0 %. Primerjava s slovensko populacijsko raziskavo iz leta 2012 pokaže delno ujemanje, saj sta v splošni populaciji konoplja in kokain najbolj razširjeni prepovedani drogi, heroin pa najmanj (Lavtar in sod. 2014). Naša raziskava pa potrjuje izsledke dveh drugih domačih raziskav, ki ugotavljata, da so konoplja, heroin in kokain prepovedane droge, ki jih obsojenci najpogosteje uporabljajo v zaporu (Bah 2010, Madjar 2014). Pa tudi sicer visoka razširjenost heroina med obsojenimi osebami v naši raziskavi ne preseneča, saj je to dokaj draga droga, ki uporabnika hitro zasvoji, njegova uporaba pa je pogosto povezana s premoženjskimi delikti (Liriano in Ramsay 2003, Madjar 2014). Boys in sodelavci (2002) navajajo še, da obsojenci, ki so pred kaznijo zapora uporabljali konopljo in heroin, v večji meri uporabo nadaljujejo tudi v zaporu kot uporabniki kokaina, kar se tudi ujema z izsledki naše raziskave.

Konoplja je prepovedana droga, ki jo obsojene osebe v najvišjem odstotku uporabijo prvič v času prestajanja kazni zapora: Vsaka enajsta obsojena oseba je katero izmed prepovedanih drog uporabila prvič v času prestajanja trenutne kazni zapora; med moškimi jih je o tem poročalo 9,6 %, med ženskami pa 5,3 %. Ali gre za prvo uporabo prepovedane droge nasploh ali za prvo uporabo dodatne droge, v naši raziskavi nismo preverjali. Sicer pa je bila med obsojenimi osebami konoplja tista prepovedana droga, o kateri so v najvišjem odstotku poročali kot o prvič uporabljeni v času prestajanja trenutne kazni zapora.

Za zapor sta značilni tako iniciacija v uporabo drog kot prehod na uporabo druge v zaporu lažje dosegljive droge oziroma prehod na drogo, ki se težje zazna s testi (EMCDDA 2012, Montanari in sod. 2014, Stöver in Kastelic 2014). Tako je na primer belgijska raziskava pokazala, da je več kot tretjina oseb v priporu začela uporabljati dodatno drogo (Tods in sod. 2008). Boys in sodelavci (2002) ob tem ugotavljajo, da je za ženske v manjši meri kot za moške značilna iniciacija v uporabo oziroma uporaba dodatne droge v zaporu, kar se ujema z izsledki naše raziskave. Nekateri avtorji navajajo tudi, da so v zaporu bolj priljubljene droge, ki imajo pomirjevalni učinek, kot sta npr. konoplja in heroin, saj omogočajo sprostitev, pomiritev, odmik od problemov, olajšajo stres, povezan z izkušnjo zapora, in občutek dolgčasa (Bullock 2003, Narkauskaite in sod. 2010, Ritter in sod. 2013, Strang in sod. 2006). To ugotavlja tudi raziskava v avstralskih zaporih, ki je podobno kot naša raziskava pokazala, da je konoplja tista droga, po kateri zaporniki v največji meri prvič posežejo v času prestajanja kazni zapora (Kevin 2013).

Približno tretjina obsojenih oseb, ki prestajajo trenutno kazen zapora, je storila kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami: Med moškimi jih je o tem poročalo 32,4 %, med ženskami pa 36,8 %. Literatura opisuje tri ključne povezave med uporabo prepovedanih drog in kriminalom, in sicer kriminalno dejanje kot način pridobitve sredstev za nakup droge, kriminalno dejanje kot posledica vpliva droge na kognitivne funkcije posameznika in deviantni življenjski slog (Bennett in Holloway 2009, EMCDDA 2007, Kopak in Hoffman 2014, Liriano in Ramsay 2003). Potrebo po

denarju za nakup droge in vpliv droge na osebno presojo pa literatura navaja kot najpogostejša razloga za storitev kaznivega dejanja, povezanega z uporabo drog (Liriano in Ramsay 2003, WHO 2009). Avtorji ob tem poudarjajo, da povezanost uporabe drog in kriminalnih dejanj ni enoznačna, torej da uporaba drog ne vodi nujno v kriminalna dejanja in obratno, temveč je treba upoštevati tudi širši kulturni kontekst posameznika (Bennett in Holloway 2009, EMCDDA 2007, Liriano in Ramsey 2003).

Uporaba prepovedanih drog je bolj razširjena med obsojenci v mlajši starostni skupini, med obsojenci z nižjim socialno-ekonomskim položajem, med povratniki, med obsojenci, ki so storili kriminalno dejanje, povezano s prepovedanimi drogami, in med obsojenci, ki pijejo alkohol in kadijo tobak: V zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora 77,7 % obsojencev ni uporabilo prepovedanih drog, v času prestajanja kazni zapora pa 84,4 % obsojencev. Odstotek abstinentov je med obsojenci nižji kot v splošni populaciji v Sloveniji. Po podatkih slovenske populacijske raziskave iz leta 2012 je bilo namreč med moškimi v zadnjem letu 94 % abstinentov (Drev in sod. 2013).

Iz podatkov, navedenih v poglavjih o razširjenosti uporabe prepovedanih drog pred prestajanjem kazni zapora in med njim, je razvidno, da je razširjenost uporabe konoplje, kokaina, heroina, ekstazija in amfetamina višja med obsojenci kot med moškimi v slovenski splošni populaciji (Lavtar in sod. 2014). Ker se značilnosti obsojencev, ki so uporabljali droge zadnjih 12 mesecev pred prestajanjem kazni zapora, večinoma ujemajo z značilnostmi tistih, ki so droge uporabljali v času prestajanja kazni zapora, jih bomo opisali združeno, ločeno pa le v primerih neujemanja. Pri amfetaminu in ekstaziju se vse opisane značilnosti nanašajo le na obdobje pred prestajanjem kazni zapora, saj zaradi nizkega števila obsojencev, ki so poročali o uporabi teh dveh drog v času prestajanja kazni zapora, njihovih značilnosti ne moremo prikazati.

V naši raziskavi smo ugotovili, da v obeh obdobjih razširjenost uporabe prepovedanih drog s starostjo upada, izjema je le heroin, kjer razlik v starosti nismo zaznali. Podobno velja tudi za slovensko populacijsko raziskavo (Lavtar in sod. 2014). Podatki naše raziskave se ujemajo tudi z raziskavo v angleških zaporih, kjer ne zaznavajo razlik v uporabi heroina med mlajšo in starejšo starostno skupino (Liriano in Ramesy 2003), ne pa tudi z raziskavo v avstralskih zaporih, kjer ugotavljajo višjo razširjenost heroina med starejšimi obsojenci (AIHW 2015).

Literatura ni enotna glede povezanosti med uporabo prepovedanih drog in socialno-ekonomskim položajem posameznika, saj različni avtorji ugotavljajo povezanost uporabe prepovedanih drog tako z višjim (Bowes in sod. 2012, Legleye in sod. 2011, Patric in sod. 2012) kot z nižjim (Redonnet in sod. 2012) socialno-ekonomskim položajem. Drevova in sodelavke (2015a) pri preučevanju neenakosti v uporabi konoplje med prebivalci Slovenije⁷ ugotavljajo, da se uporaba konoplje v zadnjem letu pri moških povezuje s kazalniki nižjega socialno-ekonomskega položaja (najnižje izobraženi, brezposelni, samski, nižji materialni status). To smo potrdili tudi v naši raziskavi, v kateri sta uporaba katerekoli prepovedane droge skupaj in uporaba konoplje v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora in med njim bolj razširjeni med najnižje izobraženimi, samskimi in ekonomsko neaktivnimi obsojenci. Pri preučevanju neenakosti v uporabi konoplje med prebivalci Slovenije se je izobrazba izkazala kot eden ključnih dejavnikov, ki vpliva na uporabo konoplje; tako so izsledki raziskave med drugimi pokazali, da imajo moški z najnižjo izobrazbo za 5,6-krat, moški s srednješolsko izobrazbo pa za 1,7-krat višje obete, da nadaljujejo uporabo konoplje v primerjavi z najvišje izobraženimi (Drev in sod. 2015a). Za obdobje pred prestajanjem trenutne kazni zapora podatki naše raziskave kažejo tudi, da je uporaba kokaina in ekstazija bolj razširjena med obsojenci z najnižjo izobrazbo, pri heroinu in amfetaminu pa razlik glede na

⁷ Podatki za neenakosti v uporabi konoplje med prebivalci Slovenije se nanašajo na starostno skupino 15–34 let.

izobrazbo ni. Uporaba kokaina, heroina, amfetamina in ekstazija je bolj razširjena tudi med samskimi in ekonomsko neaktivnimi obsojenci. V povezavi z brezposelnostjo literatura navaja, da dolgotrajna in redna uporaba prepovedanih drog, predvsem »trdih«, slabša zaposlitvene možnosti, po drugi strani pa brezposelnost povečuje tveganje za uporabo drog (Aleksandre in French 2004, Henkel 2011, Huang in sod. 2011). Lukaszewicz in sodelavci (2007) pa ugotavljajo, da je med poročenimi obsojenci manj odvisnih od prepovedanih drog. Za obdobje v času prestajanja kazni zapora se značilnosti uporabnikov heroina povsem ujemajo z značilnostmi uporabnikov pred prestajanjem kazni zapora, pri kokainu pa v času prestajanja trenutne kazni zapora pri izobrazbi in pri statusu aktivnosti nismo beležili razlik med posameznimi skupinami.

V naši raziskavi smo nadalje za obe obdobji ugotovili tudi, da je uporaba vseh petih drog bolj razširjena med povratniki v zaporu kot med obsojenci, ki so v zaporu prvič. To potrjujejo tudi izsledki raziskav v škotskih, angleških in ameriških zaporih (Boys in sod. 2002, Liriano in Ramsay 2003, McCoard in sod. 2013, Mumola in Karberg 2006). McCoardova in sodelavci (2013) poročajo, da je razširjenost uporabe prepovedanih drog med povratniki za šestkrat višja kot med obsojenci, ki so v zaporu prvič. V naši raziskavi smo zaznali manjšo razliko, saj razširjenost uporabe med povratniki znaša približno trikratnik uporabe novincev.

Literatura navaja, da so obsojenci, ki uporabljajo prepovedane droge, bolj verjetno v zaporu zaradi kršitve zakonodaje na področju prepovedanih drog (Bennet in Holloway 2009, Kevin 2013, Liriano in Ramsay 2003, Lukaszewicz in sod. 2007, Mumola in Karberg 2006). To smo potrdili tudi v naši raziskavi, saj rezultati za obe obdobji kažejo, da je uporaba vseh petih prepovedanih drog bolj razširjena med obsojenci, ki so storili kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami, kot med obsojenci, ki tovrstnega dejanja niso storili. Z našimi izsledki se ujemajo tudi podatki slovenske Policije, po katerih so konoplja, heroin, kokain in amfetamin tiste prepovedane droge, s katerimi je povezanih največ kršitev zakonodaje s področja prepovedanih drog (Šavelj 2015). Slovenska Policija ugotavlja tudi, da kazniva dejanja s področja prepovedanih drog (186. in 187. člen Kazenskega zakonika Republike Slovenije⁸) predstavljajo dobra 2 % vseh zabeleženih kaznivih dejanj v Sloveniji, kar dve tretjini kaznivih dejanj s področja prepovedanih drog pa se nanašata na neupravičeno proizvodnjo prepovedanih drog in prometa z njimi (proizvodnjo, ponujanje na prodaj in prodajo) (Šavelj 2015).

Za obdobje zadnjih 12 mesecev pred prestajanjem kazni zapora smo v naši raziskavi ugotovili še, da je uporaba vseh petih drog bolj razširjena med obsojenci, ki so pili alkohol, kot med tistimi, ki ga niso. Pri konoplji ta ugotovitev velja tudi za obdobje v času prestajanja kazni zapora. Nadalje smo za obe obdobji ugotovili tudi višjo razširjenost uporabe vseh petih prepovedanih drog med obsojenci, ki kadijo tobak, kot med nekadilci. Pri raziskovanju kombinacij rabe psihoaktivnih snovi v slovenski populacijski raziskavi iz leta 2012 so avtorice poročale, da le 5 % uporabnikov konoplje uporablja izključno to drogo, vsi ostali pa uporabo konoplje kombinirajo z drugimi tveganimi vedenji, najpogosteje s kajenjem in opijanem (Koprivnikar in Macur 2015). Podatki raziskave v litvanskih zaporih pa kažejo, da kadilci v višjem odstotku kot nekadilci vsaj enkrat v življenju uporabijo prepovedano drogo (Narkauskaite in sod. 2007). Madjarjeva (2014) je v raziskavi, izvedeni v slovenskem zaporu, ugotovila, da večina (93 %) odvisnih od prepovedanih drog kadi in da kadilci pogosteje kot nekadilci uporabljajo heroin. Različni avtorji ugotavljajo visoko razširjenost uporabe tobaka in alkohola med obsojenimi osebami v obdobju pred prestajanjem kazni zapora, v času prestajanja kazni zapora pa uporaba tobaka ostaja visoka, uporaba alkohola se pa precej zniža (AIHW 2015, Butler in sod. 2003, Kevin 2013), kar je najverjetneje povezano s prepovedjo uporabe alkohola v zaporu. S tem lahko pojasnimo tudi, zakaj naša raziskava souporabo

⁸ Člen 186 Kazenskega zakonika Republike Slovenije – »Neupravičena proizvodnja in promet s prepovedanimi drogami, nedovoljenimi snovmi v športu in predhodnimi sestavinami za izdelavo prepovedanih drog« – in 187. člen Kazenskega zakonika Republike Slovenije – »Omogočanje uživanja prepovedanih drog ali nedovoljenih snovi v športu«.

prepovedanih drog in alkohola zaznava le v obdobju pred prestajanjem kazni zapora, souporabo prepovedanih drog in tobaka pa v obeh opazovanih obdobjih.

V času prestajanja kazni zapora se med obsojenci zniža razširjenost uporabe vseh prepovedanih drog, zniža se odstotek rednih uporabnikov in zviša odstotek abstinentov, zniža se razširjenost vbrizgavanja in zviša vključenost v zdravljenje: Primerjava razširjenosti uporabe konoplje, kokaina, heroina, amfetamina in ekstazija med obsojenci v obeh opazovanih obdobjih je pokazala, da je v zadnjih 12 mesecih v času prestajanja trenutne kazni zapora razširjenost uporabe vseh petih drog med obsojenci nižja kot pred prestajanjem kazni zapora. Primerjava pogostosti uporabe prepovedanih drog v obeh obdobjih pa je pokazala, da se v zadnjih 30 dneh v času prestajanja trenutne kazni zapora med obsojenci zniža odstotek rednih uporabnikov prepovedanih drog in zviša odstotek abstinentov. Pogled po posameznih drogah razkrije, da se med obsojenci zniža odstotek rednih uporabnikov konoplje, kokaina in heroina ter zviša odstotek abstinentov od konoplje, kokaina, heroina in amfetamina. Ugotovitve naše raziskave se ujemajo z raziskavo v angleških zaporih, v kateri so med prestajanjem kazni zapora zaznali tako znižanje razširjenosti vseh posameznih prepovedanih drog kot tudi precej občutno spremembo v pogostosti uporabe posameznih drog, še posebej se je znižala redna uporaba heroina in konoplje (Bullock 2003). Avtor kot tri glavne razloge za znižanje razširjenosti in pogostosti uporabe navaja slabšo razpoložljivost prepovedane droge v zaporu, poskus prenehanja uporabe prepovedanih drog in nezmožnost privoščiti si prepovedano drogo (Bullock 2003). Slabša razpoložljivost prepovedanih drog se povezuje predvsem z varnostnimi ukrepi na področju preprečevanja nezakonitega prometa z drogami. V slovenskih zaporih pravosodni policisti izvajajo nadzor ob vstopu v zavod, redne preglede prostorov in oseb ter iskanje drog s pomočjo šolanih psov (Salecl Božič 2016, UIKS 2015). V letu 2015 so na ta način pravosodni policisti prepovedano drogo našli v 34 primerih, največkrat konopljo in heroin (UIKS 2015). Poleg tega se v zaporih izvaja še urinsko testiranje, in sicer predvsem zaprtih oseb, ki so vključene v program obravnave zasvojenosti s prepovedanimi drogami ali prejemajo nadomestno terapijo (Salecl Božič 2016, UIKS 2015).

Literatura nadalje navaja, da je prestajanje kazni zapora za nekatere obsojence znak, da so dosegli »osebno dno«, kar spodbudi proces preobrazbe, ki zajema tudi prenehanje ali zmanjšanje uporabe drog, za druge obsojence pa je zapor priložnost za razreševanje osebnih problemov in za vključitev v program zdravljenja odvisnosti od prepovedanih drog (Bullock 2003, Stöver in Kastelic 2014). To potrjuje tudi naša raziskava, podatki namreč kažejo, da je v času prestajanja trenutne kazni zapora v program zdravljenja odvisnosti od prepovedanih drog vključen vsak osmi obsojenec, pred prestajanjem kazni zapora pa le vsak enajsti. V slovenskih zaporih imajo obsojenci s težavami zaradi uporabe prepovedanih drog poleg nadomestne terapije na voljo tudi terapijo za lajšanje abstinenčne krize, vključijo pa se lahko tudi v nizko-srednje- in visokopražne programe obravnave odvisnosti od prepovedanih drog (Salecl Božič 2016). Vključenost odvisnih v nadomestno zdravljenje je v slovenskih zaporih primerljiva z zapori v drugih državah EU (EMCDDA 2012).

Zagotavljanje nadomestne terapije v zaporu ima po navedbah v literaturi vrsto pozitivnih učinkov, med drugimi zmanjšuje tudi razširjenost vbrizgavanja (EMCDDA 2010, Hedrich in sod. 2011, Hedrich in Farrell 2012, Lines in sod. 2006, Kinner in sod. 2013, Stallwitz in Stöver 2007, Stöver in Michels 2010). To se ujema z izsledki naše raziskave, ki kažejo, da je bila razširjenost vbrizgavanja kadarkoli v življenju in v zadnjih 30 dneh med obsojenci v času prestajanja trenutne kazni zapora (2,7 % in 0,8 %) nižja kot pred prestajanjem kazni zapora (11,7 % in 6,5 %). Tudi številne tuje in domače raziskave v splošnem zaznavajo precejšnje znižanje vbrizgavanja prepovedanih drog v času prestajanja kazni zapora (AIHW 2015, Bah 2010, Carpentier in sod. 2012, Kevin 2013, Kinner in sod. 2012, Montanari in sod. 2014). Kinner in sodelavci (2012) ob tem dodajajo, da večina tistih, ki v zaporu vbrizgava droge, tudi izmenjuje igle oziroma brizge in drug pribor za vbrizgavanje, kar pa povečuje tveganje za okužbo z virusi, prenosljivimi s krvjo. V slovenski raziskavi je polovica tistih, ki so vbrizgavali prepovedane droge v zaporu, poročala o izmenjavi

pribora in igel za vbrizgavanje (Bah 2010). V naši raziskavi je 0,6 % obsojencev poročalo, da si je vsaj enkrat izmenjalo igle ali brizge, 0,9 % pa jih je poročalo o izmenjavi drugega pribora za vbrizgavanje.

Prednosti in omejitve raziskave: Splošne prednosti in omejitve raziskave so opisane v poglavju Opis raziskave in metodologije. Naša raziskava je prva raziskava o razširjenosti uporabe prepovedanih drog, ki je zajela vse zavode za prestajanje kazni zapora v Sloveniji. Ker raziskava zajema reprezentativni vzorec obsojenih oseb, omogoča tudi natančnejši vpogled v značilnosti uporabe posameznih drog in v značilnosti obsojencev uporabnikov drog, glede na izbrane sociodemografske spremenljivke v obdobju pred prestajanjem kazni zapora in med njim.

Naša raziskava ima tudi nekatere omejitve, tako ni zajela vseh kategorij zaprtih oseb; zajela je obsojene osebe, ne pa tudi pripornikov in mladoletnih oseb, kar lahko vpliva na rezultate in je treba upoštevati pri interpretaciji podatkov. Kot navaja literatura, je začetek uporabe prepovedanih drog zelo pogost med priporniki (Tods in sod. 2008), za to populacijo so značilni tudi visoki odstotki vbrizgavanja (Adams in sod. 2008). Nadalje zaradi majhnega števila obsojenk v slovenskih zaporih in s tem nizkega odstotka žensk v vzorcu naše raziskave med obsojenkami niso bile možne podrobnejše analize.

Slabosti raziskave vidimo tudi v uporabi vprašalnika za samoporočanje, saj že v splošni populaciji zaradi stigme, povezane z uporabo prepovedanih drog, obstaja možnost navajanja družbeno zaželenih odgovorov in s tem podcenjenosti deleža uporabnikov posameznih prepovedanih drog (Fendrich in sod. 2003). V zavodih za prestajanje kazni zapora, kjer je uporaba prepovedanih drog povezana z izgubo pravic in ugodnosti oziroma s sankcijami, je to tveganje še večje. Na podporočanje vpliva tudi časovni okvir, na katerega se nanašajo vprašanja, in sicer je več podporočanja pri vprašanih o nedavni uporabi prepovedanih drog (Fendrich in sod. 2003). V naši raziskavi tudi nismo uporabili metod, kot je npr. analiza telesnih tekočin, s katerimi bi preverjali verodostojnost samoporočanih podatkov o uporabi prepovedanih drog. Vprašanja o prepovedanih drogah so bila obsežna, zato vsi anketiranci niso odgovorili na vsa vprašanja, temveč le na posamezna. Razlogov za to ne poznamo. Lahko da anketirane obsojene osebe na določena vprašanja niso želele odgovoriti, lahko da so imele težave z razumevanjem navodil. V večji meri pa niso odgovarjale na vprašanja o uporabi prepovedanih drog v času prestajanja trenutne kazni zapora. Zaradi tega so se v naši raziskavi pojavili manjkajoči podatki in za od 6 do 8 % obsojencev v času prestajanja kazni zapora nismo mogli ugotoviti razširjenosti uporabe posameznih prepovedanih drog in drugih vedenj, povezanih z uporabo drog. To lahko vpliva na rezultate v smislu podporočanja, kar je treba upoštevati pri interpretaciji rezultatov. V naši raziskavi smo obsojene osebe spraševali tudi o dogodkih, ki so se zgodili pred prestajanjem trenutne kazni zapora (uporaba posamezne droge 12 mesecev pred prestajanjem trenutne kazni zapora, vbrizgavanje kadarkoli v življenju), zato je pri starejših obsojenih osebah in pri tistih, ki so v zaporu že dlje časa, lahko prisotna pristranost spominjanja in s tem manjša zanesljivost podatkov. Ker je raziskava presečna, nam ne daje vpogleda v časovno zaporedje dogodkov, zato ni možno delati zaključkov o smeri povezav. Vprašalnik tudi ne zajema vprašanj, ki bi omogočala vpogled v razloge za začetek uporabe prepovedanih drog in vpogled v okoliščine uporabe (vprašanja o osebnih značilnostih, o odnosih v zaporu), ki so tudi pomembna za raziskovanje uporabe prepovedanih drog v zaporu.

V bodoče bomo razmislili o poenostavitvi vprašalnika oziroma vprašanj o uporabi prepovedanih drog v zavodih za prestajanje kazni zapora, tako da bodo obsojenim osebam lažje razumljiva. Ker o podatkih o uporabi prepovedanih drog v zaporu poročamo tudi Evropskemu centru za spremljanje drog in zasvojenosti (EMCDDA), moramo zagotoviti primerljivost podatkov z drugimi državami EU. Zato se bomo pri snovanju novega vprašalnika verjetno naslonili tudi na Evropski vprašalnik o uporabi drog med obsojenimi osebami (EQDP), ki je v tem trenutku še v pripravi.

Predlogi za nadaljnje raziskovanje: Nadaljnje spremljanje razširjenosti uporabe prepovedanih drog je ena ključnih raziskovalnih nalog. Po podatkih naše raziskave je nove psihoaktivne snovi v času prestajanja kazni zapora uporabil manj kot odstotek obsojenih oseb. Vendar podatki, pridobljeni v okviru nacionalnega Sistema za zgodnje opozarjanje na pojav novih psihoaktivnih snovi, in podatki o zasegih kažejo, da so v slovenskih zavodih za prestajanje kazni zapora vse bolj prisotni sintetični kanabinoidi (EWS 2015, Salecl Božič 2016). Ti lahko predstavljajo velik zdravstveni in varnostni problem, tako na primer v angleških zaporih beležijo porast hudih poškodb, zastrupitev in nasilnih dejanj, povezanih z uporabo in preprodajo sintetičnih kanabinoidov (HMIP 2015, HMIP 2014).

Obsojenke uporabnice prepovedanih drog imajo po navedbah v literaturi pogosto kompleksnejše težave kot obsojenci in zaradi tega potrebujejo drugačno obravnavo (EMCDDA 2012, WHO 2009). V angleških zaporih na primer ugotavljajo, da kar tri četrtine obsojenk prejema terapijo zaradi težav v duševnem zdravju (HMIP 2015). V prihodnje bi bilo smiselno natančneje raziskati tudi populacijo obsojenk v slovenskih zavodih za prestajanje kazni zapora, še posebej v povezavi z načrtovanjem in zagotavljanjem obravnave za njihove specifične potrebe.

Nadaljnje raziskovalno področje je vpliv vključenosti v zdravljenje ali v obravnavo zasvojenosti s prepovedanimi drogami na smrt zaradi prevelikega odmerka po izpustu in na ponovno obsodbo na prestajanje kazni zapora. Literatura navaja, da se z vključenostjo v zdravljenje z nadomestno terapijo oboje zmanjša (Dolan in sod. 2015, Kinner in sod. 2013), zato bi bilo priporočljivo raziskati, kaj se po odpustu iz zapora dogaja z obsojenci, ki so bili vključeni v zdravljenje ali v obravnavo, in kaj s tistimi, ki niso bili. Prav tako bi bilo treba raziskati vzroke, zakaj se obsojenci uporabniki drog ne vključujejo v zdravljenje v zaporu oziroma zakaj po odpustu iz zapora zdravljenje prekinejo.

2.4 Zaključki

Prepovedane droge je v zadnjem letu pred prestajanjem trenutne kazni zapora uporabljala približno vsaka četrta obsojena oseba, v času prestajanja kazni zapora pa vsaka šesta, kar je precej več kot med slovensko splošno populacijo, v kateri je v zadnjem letu prepovedane droge uporabljal vsak 22. prebivalec. Odstotek razširjenosti uporabe prepovedanih drog je med obsojenci pred prestajanjem kazni zapora za 3,7-krat višji kot med moškimi v splošni populaciji, v času prestajanja kazni zapora pa za 2,6-krat. Pri ženskah je ta razlika večja, saj med obsojenkami v zadnjem letu pred prestajanjem kazni zapora beležimo za 5,3-krat višji odstotek razširjenosti uporabe prepovedanih drog kot med ženskami v splošni populaciji, v času prestajanja kazni zapora pa za 4,3-krat višji.

Uporaba prepovedanih drog je bolj razširjena med obsojenci v mlajši starostni skupini, med obsojenci z nižjim socialno-ekonomskim položajem, med povratniki, med obsojenci, ki so storili kriminalno dejanje, povezano s prepovedanimi drogami, in med obsojenci, ki pijejo alkohol in kadijo tobak.

Za mnoge obsojence uporabnike drog je prestajanje kazni zapora priložnost, da začnejo reševati svoje težave z zasvojenostjo in se vključijo v program zdravljenja. Tako se je v času prestajanja kazni zapora glede na obdobje pred njim med obsojenci znižala razširjenost uporabe vseh prepovedanih drog, znižal se je odstotek rednih uporabnikov in zvišal odstotek abstinentov, zvišal se je tudi odstotek vključenih v zdravljenje odvisnosti in znižala razširjenost vbrzgovanja.

Med obsojenci je v obeh obdobjih najbolj razširjena uporaba konoplje, to je tudi droga, ki jo obsojenci v času prestajanja kazni zapora najpogosteje uporabijo prvič. Vzrokov za uporabo konoplje nismo raziskovali, prav tako nismo raziskovali, ali so oblike obravnave, ki so na voljo v zavodih za prestajanje kazni zapora, primerne za reševanje zasvojenosti s konopljo in drugih z uporabo konoplje povezanih

težav. Glede na razširjenost uporabe konoplje med obsojenimi osebami je vsekakor pomembno, da se tovrstni programi zagotovijo.

Čeprav je odstotek vbrizgavanja v zadnjem mesecu v času prestajanja kazni zapora za 8-krat nižji kot pred prestajanjem kazni zapora, je vbrizgavanje v zaporu še vedno prisotno in s tem tudi izmenjava igel in brizg ter drugega pribora. Dolan in sodelavci (2015) poročajo, da lahko v zaporu 15 do 20 oseb uporabi isti pribor za vbrizgavanje. Nekateri obsojenci pa si sami izdelajo igle iz kemičnih svinčnikov ali trde plastike, s katerimi si povzročajo poškodbe žil in brazgotine (EMCDDA 2012). Zaradi tega in zaradi nevarnosti okužb z virusom HIV ter virusi hepatitisa C in B (EMCDDA 2010, Lines in sod. 2006, MacDonald in sod. 2008) bi bilo smiselno razmišljati tudi o uvajanju programov, ki bodo uspešno reševali tudi tovrstno problematiko.

2.5 Ključni povzetki

OBSOJENE OSEBE

- Približno petina obsojenih oseb je prepovedane droge uporabila v zadnjem letu pred prestajanjem kazni zapora, kar je približno za 5-krat višji odstotek kot v splošni populaciji.
- Dobrih 15 % obsojenih oseb je prepovedane droge uporabilo v zadnjem letu v zaporu, kar je za 3-krat višji odstotek kot v splošni populaciji.
- Najbolj razširjene prepovedane droge med obsojenimi osebami pred prestajanjem kazni zapora in med njim so konoplja, kokain in heroin.
- Vsaka enajsta obsojena oseba je katero izmed prepovedanih drog uporabila prvič v zaporu, in sicer v najvišjem odstotku konopljo.
- Približno tretjina obsojenih oseb, ki prestajajo kazen zapora, je storila kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami.

OBSOJENKE

- Dobrih 15 % obsojenk je prepovedane droge uporabilo v zadnjem letu pred prestajanjem kazni zapora, kar je približno za 5-krat višji odstotek kot med ženskami v splošni populaciji.
- Nekaj več kot desetina obsojenk je prepovedane droge uporabila v zadnjem letu v zaporu, kar je približno za 4-krat višji odstotek kot med ženskami v splošni populaciji.

OBSOJENCI

- Dobra petina obsojencev je prepovedane droge uporabila v zadnjem letu pred prestajanjem kazni zapora, kar je za 3,7-krat višji odstotek kot med moškimi v splošni populaciji.
- Skoraj 16 % obsojencev je prepovedane droge uporabilo v zadnjem letu v zaporu, kar je za 2,6-krat višji odstotek kot med moškimi v splošni populaciji.
- Uporaba prepovedanih drog je bolj razširjena med obsojenci v mlajši starostni skupini, med obsojenci z nižjim socialno-ekonomskim položajem, med povratniki, med obsojenci, ki so storili kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami, in med obsojenci, ki pijejo alkohol in kadijo tobak.
- Med obsojenci se je v zaporu v primerjavi z obdobjem pred prestajanjem kazni zapora:
 - znižal odstotek razširjenosti uporabe prepovedanih drog,
 - znižal odstotek rednih uporabnikov prepovedanih drog in zvišal odstotek abstinentov,
 - znižal odstotek vbrizgavanja prepovedanih drog in
 - zvišal odstotek vključenih v program zdravljenja zaradi odvisnosti od prepovedanih drog.

2.6 Literatura

Adams in sod. 2008

Adams K, Sandy L, Smith L, Triglone B. Drug use monitoring in Australia: 2007 annual report on drug use among police detainees. Canberra: Australian Institute of Criminology, 2008. E-publikacija.

AIHW 2015

Australian Institute of Health and Welfare, 2015. The Health Australia's prisoners 2015. Canberra: AIHW.

Alexandre in French 2004

Alexandre PK, French MT. Further evidence on the labor market effects of addiction: Chronic drug use and employment in metropolitan Miami. *Contemporary Economic Policy*, 2004; 22(3):382–393.

Arria in sod. 2013

Arria A, Garnier-Dykstra LM, Caldeira KM, Vincent KB, Winick ER, O'grady KE. Drug use patterns and continuous enrollment in college: Results from a longitudinal study. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, 2013;74:71–83.

Bah 2010.

Bah B. Raziskava o tveganih vedenjih v zaporih Ljubljana, Ig in Dob. V: Krek M. in Drev A. (ur) Nacionalno poročilo o stanju na področju prepovedanih drog v Republiki Sloveniji. Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja RS, 2010.

Bennett in Holloway 2009

Bennett T in Holloway K. (2009) The causal connection between drug misuse and crime. *Brit. J. Criminol.*; 2009: 1–19.

Boys in sod. 2002

Boys A, Farrell M, Bebbington P, Brugha T, Coid J, Jenkins R, Lewis G, Marsed J, Meltzer H, Singleton N in Taylor C. (2002) Drug use and initiation in prison: results from a antuonal prison survey in England and Wales. *Addiction*; 97: 1551–1560.

Bowes in sod. 2012

Boews L, Chollet A, Fombonne E, Galera C, Melchior M. Lifecourse SEP and tobacco and cannabis use. *European Journal of Public Health*, 2012; 23(2):322–327

Butler in sod. 2003

Butler E, Hill A, Hodkinson S, Hucklesby A, Pearson I, Wilkinson C. Management of drug using prisoners in Leicestershire. V Ramsay M (ur.) *Prisoners' drug use and treatment: seven research studies*. London: RDS, 2003.

Bullok 2003

Bullok T. Changing leverls of drug use before, during and after imprisonment. V Ramsay M (ur.) *Prisoners' drug use and treatment: seven research studies*. London: RDS, 2003.

Carpentier in sod. 2012

Carpentier C, Royuela L, Noor A, Hedrich D. Ten Years of Monitorin Illicit Drug Use in Prison Populations in Europe: Issues and Challenges, *The Howard Journal* 2012; 51/1: 37–66.

CSJ 2015

The Centre for Social Justice, 2015. *Drugs in prison*. United Kingdom: The Centre for Social Justice.

Degenhardt in Hall 2012

Degenhardt L, Hall W. Extent of illicit drug use and dependence, and their contribution to the global burden of disease. *Lancet* 2012; 379: 55–70.

Dolan in sod. 2007

Dolan K, Khoei EM, Brentari C, Stevens A. (2007) *Prisons and Drugs: A global review of incarceration, drug use and drug services*. Report twelve. The Beckley Foundation Drug Policy Programme. Pridobljeno 25. 3. 2016 s spletne strani: https://kar.kent.ac.uk/13324/2/Beckley_RPT12_Prisoners_Drugs_EN.pdf.

Dolan in sod. 2015

Dolan K, Moazen B, Noori A, Rahimzadeh S, Farzadfar F, Hariga F. People who inject drugs in prison: HIV prevalence, transmission and prevention. *Interational Journal of Drug Policy* 2015; 26: 512–515.

Drev in sod. 2013

Drev A, Lavtar D, Rostohar K. (2013) Uporaba prepovedanih drog med prebivalci Slovenije v starosti 15–64 let. V: Drev A. (ur) Nacionalno poročilo 2013 o stanju na področju prepovedanih drog v Republiki Sloveniji. Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije.

Drev in sod. 2015

Drev A, Kvaternik I, Macur M. Prepovedane droge. V: Koprivnikar H, Zorko M, Drev A, Hovnik Keršmanc M, Kvaternik I in Macur M, uredniki. Uporaba tobaka, alkohola in prepovedanih drog med prebivalci Slovenije ter neenakosti in kombinacije te uporabe. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje, 2015: 112–154.

Drev in sod. 2015a

Drev A, Kvaternik I, Macur M. Socialno-ekonomske neenakosti v povezavi z uporabo konoplje. V: Koprivnikar H, Zorko M, Drev A, Hovnik Keršmanc M, Kvaternik I in Macur M, uredniki. Uporaba tobaka, alkohola in prepovedanih drog med prebivalci Slovenije ter neenakosti in kombinacije te uporabe. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje, 2015: 244–269.

Ellickson in sod. 2004

Ellickson PL, Martino SC, Collins RL. Marihuana use from adolescence to young adulthood: multiple developmental trajectories and their associated outcomes. *Health Psychol*, 2004; 23 (83):299–307.

EMCDDA 2007

European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. *Drugs in focus 2nd issue 2007. Drugs and crime – a complex relationship*. Belgium: Office for Official Publications of the European Communities.

EMCDDA 2010

European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. *Selected issues 2010. Trends in injecting drug use in Europe*. Luxembourg: EMCDDA Selected issues, Publications Office of the European Union, 2010.

EMCDDA 2012

European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. *Selected issues 2012. Prisons and drugs in Europe: The Problem and Responses*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2012. Pridobljeno 30. 7. 2016 s spletne strani: <http://www.emcdda.europa.eu/publications/selected-issues/prison>.

EMCDDA 2014

Evropski center za spremljanje drog in zasvojenosti z drogami. *Evropsko poročilo o drogah 2014: Trendi in razvoj*. Luksemburg: Urad za publikacije Evropske unije, 2014.

EWS 2015

EWS – Sistem za zgodnje opozarjanje na pojav novih psihoaktivnih snovi. Neobjavljeni podatki, 2015.

Fazel in sod. 2006

Fazel S, Bains P, Doll H. Substance abuse and dependance in prisoners: a systematic review. *Addiction*, 2006; 101: 181–191.

Fendrich in sod. 2003

Fendrich M, Johnson TP, Wislar JS, Hubbell A, Spiehler. V The utility of drug testing in epidemiological research: results from a general population survey. *Addiction*, 2003; 99: 197–208.

Hedrich in sod. 2011

Hedrich D, Alves P, Farrell M, Stöever H, Moller L, Mayet S. The effectiveness of opioid maintenance treatment in prison settings: a systematic review, *Addiction*, 2012;107 (3): 501–517.

Hedrich in Farrell 2012

Hedrich D in Farrell M. Opioid maintenance in European prisons: is the treatment gap closing, *Addiction*, 2012: 107(3): 461–3. Pridobljeno 17. 10. 2016 s spletne strani: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1360-0443.2011.03694.x/epdf>.

Henkel 2011

Henkel D. Unemployment and Substance Use: A Review of the Literature (1990–2010). *Current Drug Abuse Reviews*, 2011; 4: 4–27.

Huang in sod. 2011

Huang DY, Evans E, Hara M, Weiss RE, Hser Y. Employment Trajectories: Exploring gender Differences and impact of drug use. *Journal of Vocational Behavior*, 2011; 79 (1): 277–289.

HMIP 2014

HM Inspectorate of Prisons. HM Chief Inspector of Prisons for England and Wales. *Annual Report 2013-2014*. E-publikacija.

HMIP 2015

HM Inspectorate of Prisons. HM Chief Inspector of Prisons for England and Wales. Annual Report 2014-2015. E-publikacija.

Kastelic in Kostnapfel 2010

Kastelic A, Kostnapfel Rihtar T. Substitucijski programi zdravljenja odvisnosti od opioidov v Sloveniji, *Zdrav Vestn* 2010; 79: 575–581.

Kevin 2013

Kevin M. Drug Use in the Inmate Population – prevalence, nature and context. DUIP NSW – 6th Biennial Data Collection 2009–10: Overview and series trends. Research Publication No. 52, Corrections Research, Evaluation and Statistics, NSW Department of Corrective Services: Sydney, 2013. Pridobljeno 26. 10. 2016 s spletne strani:

<http://www.correctiveservices.justice.nsw.gov.au/Documents/Drug-Use-in-the-Inmate-Population.pdf>.

Kinner in sod. 2012

Kinner SA, Jenkinson R, Gouillou M, Milloy MJ. High-risk drug use practices among a large sample of Australian prisoners. *Drug and Alcohol Dependence* 2012; 126: 156–160.

Kinner in sod. 2013

Kinner SA, Moore E, Spittal MJ, Indig D. Opiate substitution treatment to reduce in-prison drug injection: A natural experiment, *International Journal of Drug Policy* 2013; 24: 460–463.

Kopak in Hoffman 2014

Kopak AM, Hoffmann NG. (2014) Pathways between substance use, dependence, offense type, and offense severity. *Criminal Justice Policy Review* 25: 743–60.

Koprivnikar in Macur. 2015

Koprivnikar H, Macur M. Razširjenost kombinacij uporabe tobaka, alkohola in konoplje. V: Koprivnikar H, Zorko M, Drev A, Hovnik Keršmanc M, Kvaternik I in Macur M, uredniki. *Uporaba tobaka, alkohola in prepovedanih drog med prebivalci Slovenije ter neenakosti in kombinacije te uporabe*. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje, 2015: 274–294.

Lavtar in sod. 2014

Lavtar D, Drev A, Koprivnikar H, Zorko M, Rostohar K, Štokelj R. Uporaba prepovedanih drog, tobaka in alkohola v Sloveniji 2011–2012: Metodologija raziskave in izbrani statistični podatki. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje, 2014.

Legleye in sod. 2012

Legleye S, Beck F, Khlat M, Peretti-Watel P, Chau N. The influence of socioeconomic status on cannabis use among french adolescents. *Journal of Adolescent Health*, 2012; 50: 395–402.

Lines in sod. 2006

Lines R, Jürgens R, Betteridge G, Stöver H, Laticevski D, Nelles J. Prison Needle Exchange: Lessons from a Comprehensive Review of International Evidence and Experience. *Canadian HIV/AIDS Legal Network*, 2006. Pridobljeno 30. 1. 2017 s spletne strani: <https://static.prisonpolicy.org/scans/prisonneedlexchange.pdf>.

Liriano in Ramsay 2003

Liriano S in Ramsay M. (2003) Prisoners's drug use before prison and the links with crime. V: Ramsay M (ur) *Home Office Research Study 267. Prisoners' drug use and treatment: seven research studies*. London: Home Office Research, Development and Statistic Directorate.

Lukasiewicz in sod.

Lukasiewicz M, Falissard B, Michel L, Neveu X, Reynaud M, Gasquet I. Prevalence and factors associated with alcohol and drug-related disorders in prison: a French national study. *Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy* 2007; 2: 1. Pridobljeno 9. 1. 2017 s spletne strani: <https://substanceabusepolicy.biomedcentral.com/articles/10.1186/1747-597X-2-1>.

Madjar 2014

Madjar T. Nekatere značilnosti obsojencev, odvisnih od prepovedanih drog. V: Drev A. (ur) *Nacionalno poročilo 2014 o stanju na področju prepovedanih drog v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje, 2014.

Mc Coard in sod. 2014

Mc Coard S, Carnie J, Broderick R. Custodial history and substance misuse 2013. 14th Survey Bulletin. *Scottish Prison Service*, 2014.

MacDonald in sod. 2008

MacDonald M, Atherton S, Berto D, Bukauskas A, Graebisch C, Parasanau E, Popov I, Qaramah A, Stöver H, Sarosi P, Valdaru K. *Service Provision for Detainees with Problematic Drug and Alcohol Use in Police Detention: A Comparative Study of Selected*

Countries in the European Union. Helsinki, European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations, 2008. Pridobljeno 4. 6. 2016 s spletne strani:
file:///C:/Users/Ines/Documents/NIJZ/Zapori/Monografija/Literatura%20za%20razpravo/Nova%20mapa/HEUNI_qeom5g0u_1.pdf.

Montanari in sod. 2014

Montanari L, Royuela L, Pasinetti M, Giraudon I, Wiessing L, Vicente J. Drug use and related consequences among prison populations in European countries. V: *Prison and Health*. Geneva: WHO, 2014. Pridobljeno: 22. 7. 2016 s spletne strani:
http://www.euro.who.int/data/assets/pdf_file/0005/249188/Prisons-and-Health.pdf.

Mumola in Karberg 2006

Mumola J in Karberg C. *Drug Use and Dependence. State and Federal Prisoners*, 2004. Washington: US Department of Justice, 2006. Pridobljeno s spletne strani 1. 9. 2016: <http://www.bjs.gov/content/pub/pdf/dudsfp04.pdf>.

Narkauskaite in sod. 2007

Narkauskaite L, Juozulynas A, Mackiewicz Z, Surkiene G, Prapiestis J. The prevalence of psychotropic substance use and its influencing factors in lithuanian penitentiaries. *Med Sci Monit*, 2007; 13 (3): 131–135.

Narkauskaite in sod. 2010

Narkauskaite L, Juozulynas A, Mackiewicz Z, Venalis A, Utkuviene J. Prevalence of psychoactive substances use in a Lithuanian women's prison revisited after 5 years. *Med Sci Monit*, 2010; 16 (11):91–96.

Patrick in sod. 2012

Patrick M E, Wightman P, Schoeni RF, Schulenberg J E. Socioeconomics status and substance use among young adults: a comparison across constructs and drugs. V: *Journal for Studies on Alcohol and Drugs*, 2012; 73 (5):772–782.

Plugge in sod. 2009

Plugge E, Yudkin P in Douglas N. (2009) Changes in women's use of illicit drugs following imprisonment. *Addiction*; 104: 215–222.

Redonnet in sod. 2012

Redonnet B, Collet A, Fombonne E, Bowers L, Meichoir M. (2012) Tobacco, alcohol, cannabis and other illegal drug use among young adults: The socioeconomic context. V: *Drug and Alcohol Dependence*; 121: 231–239.

Rezza in sod. 2005

Rezza G, Scalia Tomba G, Martucci P, Massella M, Noto R, De Risio A, Brunetti B, Ardità S, Starnini G. (2005) Prevalenza di uso di vecchie e nuove droghe nei nuovi ingressi in strutture penitenziarie italiane. *Ann Ist Super Sanita*; 41 (2): 239–245.

Salecl Božič 2016

Salecl Božič E. *Prison workbook*. V: Drev A. (ur). *Report on the drug situation 2016 of the Republic of Slovenia*. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje, 2016. E-publikacija.

Stallwitz in Stöever 2007

Stallwitz A in Stöever H. The impact of substitution treatment in prisons- A literature review. *International Journal of Drug Policy*, 2007: 464–474.

Stöever in Ossietzky 2001

Stöever H, Ossietzky C. *An overview study: Assistance to drug users in European Union prisons*. Lisbon: European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, 2001.

Stöver in Michels 2010

Stöver H, Michels H. Drug use and opioid substitution treatment for prisoners. *Harm reduction journal*, 2010; 7:17

Stöver in Kastelic 2014

Stöver H, Kastelic A. *Drug treatment and harm reduction in prisons*. V: *Prison and Health*. Geneva: WHO, 2014. Pridobljeno: 9. 1. 2017 s spletne strani: http://www.euro.who.int/data/assets/pdf_file/0005/249188/Prisons-and-Health.pdf.

Strang in sod. 2006

Strang J, Gossop M, Heuston J, Green J, Whiteley C, Maden A. Persistence of drug use during imprisonment: relationship of drug type, recency of use and severity of dependence to use of heroin, cocaine and amphetamine in prison. *Addiction*, 2006; 101: 1125–1132.

Stewart 2009

Stewart D. *Drug use and perceived treatment need among newly sentenced prisoners in England and Wales*. Research report. *Addiction*, 2009; 104: 243–247.

Šavelj 2015

Šavelj S. Z drogami povezana kriminaliteta V: Drev A. (ur) Stanje na področju prepovedanih drog v Sloveniji 2015. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje, 2015: 51–53.

Tods in sod. 2008

Tods S, Gilbert P, Malderen VS, Huyck VC, saliez V, Hogge M. Usage de drogue dans les prisoners belges: monitoring des risques sanitaries, Modus vivendi, 2008. Pridobljeno 9. 1. 2017 s spletne strani:

http://www.modusvivendi-be.org/IMG/pdf/Rapport_usage_drogues_2008_version_fr_defin.pdf.

UIKS 2015

Uprava RS za izvrševanje kazenskih sankcij. Letno poročilo 2015. Ljubljana: Uprava RS za izvrševanje kazenskih sankcij, 2016. pridobljeno 9. 1. 2017 s spletne strani:

http://www.mp.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/pageuploads/UIKS/2015/160421_LP_URSIKS_2015.pdf.

UNODC 2014.

United Nations Office on Drugs and Crime. World Drug Report 2014. New York: United Nations, 2014.

WHO 2007

Health in prisons. A WHO guide to the essentials in prison helath. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe, 2007.

WHO 2009

WHO, UNODC. Women's health in prison. Correcting gender inequity in prison health. Copenhagen: WHO regional Office for Europe, 2009.

WHO 2014

WHO. Prison and Health. Geneva: WHO, 2014. Pridobljeno: 22. 7. 2016 s spletne strani:

http://www.euro.who.int/data/assets/pdf_file/0005/249188/Prisons-and-Health.pdf.

Zurhodl in sod. 2005

Zurhold H, haasen C, Stöver H. female drug users in European prisons: a European study of prison policies, prison drug services and the women's prespective. Oldenburg: Bibliotheks und Informationssystem der Carl von Ossietzky Iniversität, 2005.

3

UPORABA TOBAKA IN SORODNIH IZDELKOV MED OBSOJENIMI OSEBAMI NA PRESTAJANJU KAZNI ZAPORA V SLOVENIJI

Helena Koprivnikar, Maja Milavec

3.1 Uvod

Uporaba tobaka sodi globalno in tudi v Sloveniji med vodilne preprečljive dejavnike tveganja za razvoj številnih bolezni in prezgodnjih smrti (USDHHS 2014, GBD 2013, WHO 2012, WHO 2005). Vsako leto zaradi bolezni, povzročenih s tobakom, umre približno 3600 prebivalcev Slovenije (WHO 2012); v starostni skupini 30–44 let pripisujemo posledicam uporabe tobaka vsako sedmo smrt, v starostni skupini 45–59 let pa vsako tretjo (WHO 2012). Kadi približno vsak četrti odrasli prebivalec Slovenije, star 15 let in več, odstotek kadilcev pa se v zadnjem obdobju ni pomembno spremenil (NIJZ 2016).

Odstotki kadilcev se v različnih podskupinah prebivalcev razlikujejo in so v nekaterih višji, kar je značilno tudi za zaprte osebe.⁹ Raziskave iz tujine kažejo, da so odstotki kadilcev med zaprtimi osebami visoki in višji kot v splošni populaciji (AIHW 2016, AIHW 2015, PHE 2015, RCP 2013, CCV 2013, Ritter in sod. 2011, Narkauskaite in sod. 2010, Papadodima in sod. 2009, Plugge in sod. 2009, Lekka in sod. 2007, Baker in sod. 2006, Cropsey in sod. 2004) in znašajo vse od 39 do 91 % (AIHW 2016, AIHW 2015, PHE 2015, Baybutt in sod. 2014, Binswanger in sod. 2014, McCoard in sod. 2014, Etter in sod. 2012, Ritter in sod. 2011, Narkauskaite in sod. 2007, Lindberg in Huang 2006, Rezza in sod. 2005). V Sloveniji je na voljo malo podatkov o kajenju med zaprtimi osebami. V moškem zaporu v Mariboru je bilo med 58 obsojenci v letih 2011 in 2012 93 % kadilcev (Madjar 2013).

Namen poglavja je predstaviti razširjenost kajenja tobaka in uporabe sorodnih izdelkov (brezdimni tobak in elektronske cigarete) med obsojenimi osebami v Sloveniji skupno ter glede na izbrane demografske in druge značilnosti. Raziskava se osredotoča torej na eno od kategorij zaprtih oseb v Sloveniji, to so obsojene osebe.

3.2 Razširjenost kajenja tobaka oziroma uporabe sorodnih izdelkov med obsojenimi osebami

Razširjenost kajenja tobaka oziroma uporabe sorodnih izdelkov (elektronske cigarete in brezdimni tobačni izdelki – tobak za oralno uporabo, žvečenje in njuhanje) med obsojenimi osebami¹⁰ v Sloveniji prikazujemo z naslednjimi kazalniki:

- deleži trenutnih in bivših kadilcev tobaka oziroma uporabnikov sorodnih izdelkov ter tistih, ki niso nikoli kadili tobaka oziroma uporabljali sorodnih izdelkov,
- deleži rednih in občasnih kadilcev tobaka oziroma uporabnikov sorodnih izdelkov,
- deleži uporabnikov posameznih tobačnih in sorodnih izdelkov ter deleži tistih, ki kadijo/uporabljajo en omenjeni izdelek ali več,
- povprečnim številom na dan pokajenih cigaret med trenutnimi rednimi kadilci cigaret,
- deležem tistih, ki so začeli kaditi tobak oziroma uporabljati sorodne izdelke v zaporu,
- povprečno starostjo ob prvem kajenju in ob začetku rednega kajenja,
- najpomembnejšimi razlogi za začetek kajenja.

Kjer to podatki omogočajo, zgoraj navedene kazalnike prikazujemo glede na vrsto izbranih demografskih in drugih značilnosti. Zaradi nesorazmerno nižjega števila obsojenk v primerjavi z

⁹ Kategorije zaprtih oseb so priprte osebe, obsojene osebe in mladoletniki v prevzgojnem domu in osebe, zoper katere je odredena izvršitev uklonilnega zapora.

¹⁰ Kjer govorimo o podatkih za oba spola skupaj uporabljamo izraz obsojene osebe, kjer govorimo samo o ženskem spolu, uporabljamo izraz obsojenke, kjer govorimo o moškem spolu pa obsojenci.

obsojenci smo podrobnejše prikaze pripravili le za obsojence, za vse obsojene osebe in obsojenke pa prikazujemo le osnovne podatke. Kazalniki kajenja in neodvisne spremenljivke, ki smo jih uporabili, so podrobneje opisani v poglavju o metodologiji.

3.2.1 Deleži trenutnih in bivših kadilcev tobaka oziroma uporabnikov sorodnih izdelkov ter tistih, ki teh izdelkov niso nikoli kadili oziroma uporabljali

Na vprašanje o tem, ali kadijo oziroma uporabljajo sorodne izdelke (elektronske cigarete in brezdimni tobačni izdelki – tobak za oralno uporabo, žvečenje in njuhanje), je odgovorilo 663 obsojenih oseb, od tega 625 moških (94,3 %) in 38 žensk (5,7 %). Med njimi jih približno dve tretjini kadita tobak oziroma uporabljata sorodne izdelke, manj kot desetina je bivših uporabnikov, približno četrtnina pa v življenju ni nikoli kadila tobaka oziroma uporabljala sorodnih izdelkov (tabela 3.1).

Tabela 3.1: Odstotki trenutnih in bivših kadilcev tobaka oziroma uporabnikov sorodnih izdelkov ter tistih, ki niso nikoli kadili ali uporabljali sorodnih izdelkov med obsojenimi osebami, skupaj in po spolu

		Kadijo tobak oziroma uporabljajo sorodne izdelke				Bivši kadilci tobaka oziroma uporabniki sorodnih izdelkov				Nikoli niso kadili tobaka ali uporabljali sorodnih izdelkov			
		n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)	
SKUPAJ		447	67,4	63,8	70,9	48	7,2	5,5	9,5	168	25,3	22,2	28,8
Spol ¹	Moški	422	67,5	63,7	71,1	46	7,4	5,6	9,7	157	25,1	21,9	28,6
	Ženski	25	65,8 ^M	49,9	78,8	2	5,3	1,5	17,3	11	28,9 ^M	17,0	44,8

¹ Razlike med spoloma niso bile izračunane zaradi nesorazmerno nižjega števila obsojenk v primerjavi z obsojenci.

^M Manj natančna ocena.

Obsojenci

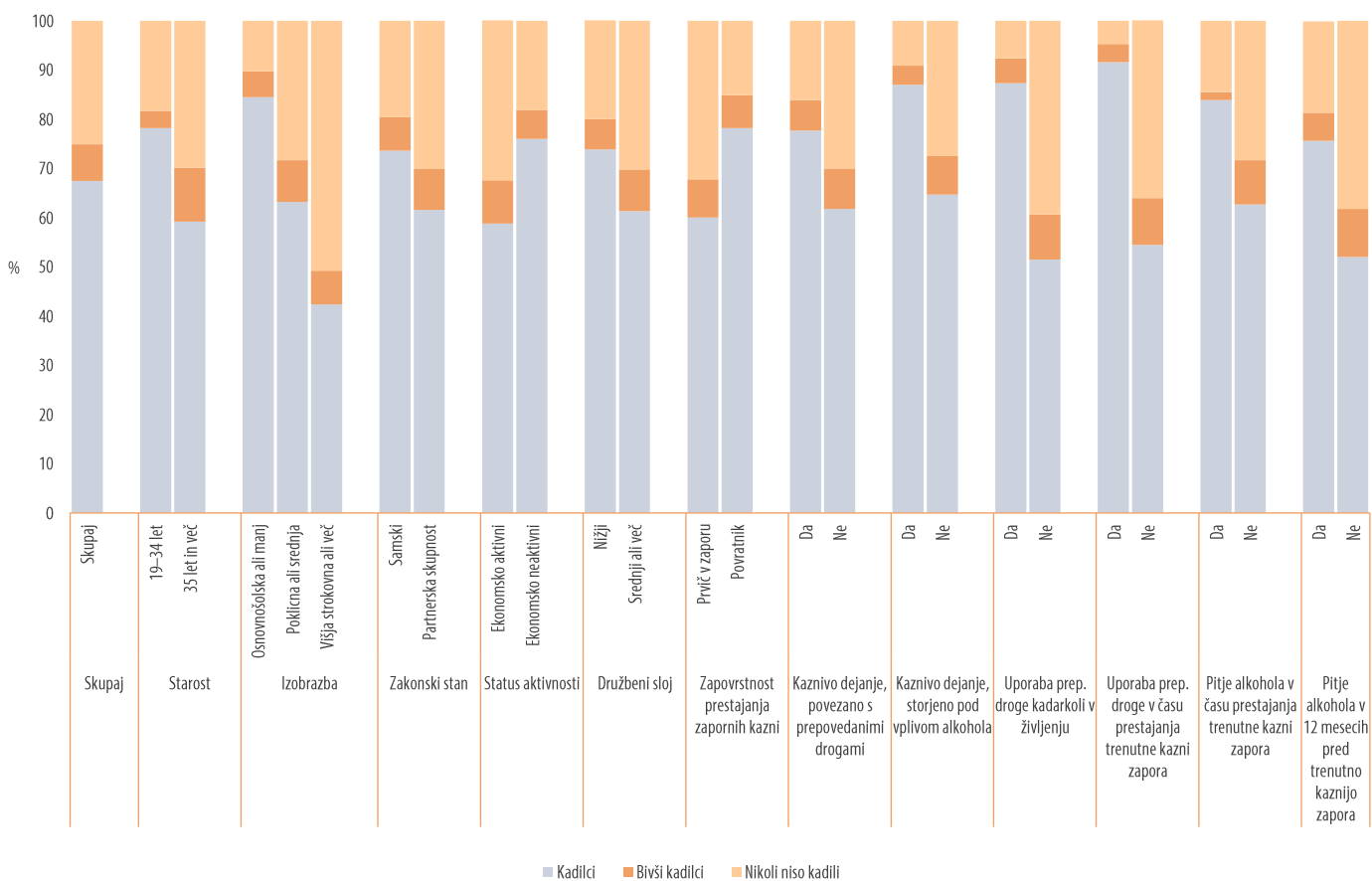
Med obsojenci jih približno dve tretjini kadita tobak oziroma uporabljata sorodne izdelke, manj kot desetina je bivših kadilcev/uporabnikov, približno četrtnina pa v življenju ni nikoli kadila oziroma uporabljala teh izdelkov. Odstotki so skupaj in glede na izbrane demografske in druge značilnosti prikazani v tabeli 3.2 in sliki 3.1.

Med obsojenci obstajajo statistično značilne razlike v (ne)kadilskih navadah oz. (ne)uporabi sorodnih izdelkov glede na starost, stopnjo izobrazbe, zakonski stan, status aktivnosti, družbeni sloj, zapovrstnost prestajanja kazni zapora, kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami, kaznivo dejanje, storjeno pod vplivom alkohola, uporabo prepovedane droge kadarkoli v življenju ali v času prestajanja trenutne kazni zapora ter pitje alkohola v času trenutne kazni zapora ali 12 mesecev pred njo (tabela 3.2).

Kadilci tobaka oziroma uporabniki sorodnih izdelkov: Med obsojenci je odstotek kadilcev tobaka oziroma uporabnikov sorodnih izdelkov statistično značilno višji med tistimi v mlajši starostni skupini, nižje izobraženimi (odstotek se znižuje z višanjem stopnje izobrazbe), samskimi, ekonomsko neaktivnimi, tistimi iz nižjega družbenega sloja, povratniki, tistimi, ki so v zaporu zaradi kaznivega dejanja, povezanega s prepovedanimi drogami oziroma storjenega pod vplivom alkohola, med tistimi, ki so uporabili prepovedano drogo kadarkoli v življenju oziroma v času prestajanja trenutne kazni zapora, in tistimi, ki so pili alkohol v času prestajanja trenutne kazni zapora oziroma v 12 mesecih pred njim (v vseh primerih je $p < 0,05$).

Bivši kadilci tobaka oziroma uporabniki sorodnih izdelkov: Med obsojenci je odstotek bivših kadilcev tobaka oziroma uporabnikov sorodnih izdelkov statistično značilno nižji med tistimi v mlajši starostni skupini, tistimi, ki so uporabili prepovedano drogo v času prestajanja trenutne kazni zapora, in tistimi, ki so pili alkohol v času prestajanja trenutne kazni zapora (v vseh primerih je $p < 0,05$).

Obsojenci, ki niso nikoli kadili tobaka oziroma uporabljali sorodnih izdelkov: Med obsojenci je odstotek tistih, ki niso nikoli kadili tobaka oziroma uporabljali sorodnih izdelkov, statistično značilno nižji med tistimi v mlajši starostni skupini, nižje izobraženimi (odstotek se zvišuje z višanjem stopnje izobrazbe), samskimi, ekonomsko neaktivnimi, tistimi iz nižjega družbenega sloja, povratniki, tistimi, ki so v zaporu zaradi kaznivega dejanja, povezanega s prepovedanimi drogami oziroma storjenega pod vplivom alkohola, med tistimi, ki so uporabili prepovedano drogo kadarkoli v življenju oziroma v času prestajanja trenutne kazni zapora, in tistimi, ki so pili alkohol v času prestajanja trenutne kazni zapora oziroma v 12 mesecih pred njim (v vseh primerih je $p < 0,05$).

Slika 3.1: Odstotki trenutnih in bivših kadilcev tobaka oziroma uporabnikov sorodnih izdelkov ter tistih, ki niso nikoli kadili ali uporabljali sorodnih izdelkov med obsojenci, skupaj in glede na izbrane demografske in druge značilnosti

Tabela 3.2: Odstotki trenutnih in bivših kadilcev tobaka oziroma uporabnikov sorodnih izdelkov ter tistih, ki niso nikoli kadili ali uporabljali sorodnih izdelkov med obsojenci, skupaj in glede na izbrane demografske in druge značilnosti

MOŠKI		Kadijo tobak oziroma uporabljajo sorodne izdelke				Bivši kadilci tobaka oziroma uporabniki sorodnih izdelkov				Nikoli niso kadili tobaka ali uporabljali sorodnih izdelkov				X ²	p
		n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)			
SKUPAJ		422	67,5	63,7	71,1	46	7,4	5,6	9,7	157	25,1	21,9	28,6		
Starost	19–34 let	201	78,2	72,8	82,8	9	3,5	1,9	6,5	47	18,3	14,1	23,5	25,496	< 0,001
	35 let in več	184	59,2	53,7	64,5	34	10,9	7,9	14,9	93	29,9	25,1	35,2		
Izobrazba	Osnovnošolska ali manj	147	84,5	78,4	89,1	9	5,2	2,8	9,6	18	10,3	6,6	15,7	47,708	< 0,001
	Poklicna ali srednja	230	63,2	58,1	68,0	31	8,5	6,1	11,8	103	28,3	23,9	33,1		
	Višja strokovna ali več	25	42,4 ^M	30,6	55,1	4	6,8	2,7	16,2	30	50,8 ^M	38,4	63,1		
Zakonski stan	Samski	206	73,6	68,1	78,4	19	6,8	4,4	10,4	55	19,6	15,4	24,6	10,103	0,006
	Partnerska skupnost	197	61,6	56,2	66,8	27	8,4	5,8	12,0	96	30,0	25,2	35,2		
Status aktivnosti	Ekonomsko aktivni	181	58,8	53,2	64,2	27	8,8	6,1	12,5	100	32,5	27,5	37,9	20,470	< 0,001
	Ekonomsko neaktivni	222	76,0	70,8	80,5	17	5,8	3,6	9,1	53	18,2	14,2	23,0		
Družbeni sloj	Nižji	195	73,9	68,3	78,8	16	6,1	3,8	9,7	53	20,1	15,7	25,3	10,302	0,006
	Srednji ali več	195	61,3	55,8	66,5	27	8,5	5,9	12,1	96	30,2	25,4	35,5		
Državljanstvo	Slovensko	376	67,4	63,4	71,2	41	7,3	5,4	9,8	141	25,3	21,9	29,1	1,209	0,546
	drugo	27	71,1 ^M	55,3	83,0	1	2,6	0,5	13,4	10	26,3 ^M	15,0	42,0		
Država rojstva	Slovenija	344	68,0	63,8	71,9	36	7,1	5,2	9,7	126	24,9	21,3	28,8	0,475	0,789
	Druga država	58	65,2	54,9	74,3	8	9,0	4,6	16,8	23	25,8	17,8	35,8		
Dolžina trenutnega bivanja v zaporu	< 1 leto	142	68,3	61,7	74,2	12	5,8	3,4	9,8	54	26,0	20,5	32,4	0,958	0,916
	1–2 leti	97	69,8	61,7	76,8	10	7,2	4,0	12,7	32	23,0	16,8	30,7		
	> 2 leti	168	67,5	61,5	73,0	19	7,6	4,9	11,6	62	24,9	19,9	30,6		
Zapovrstnost prestajanja kazni zopora	Prvič v zaporu	207	60,0	54,7	65,0	27	7,8	5,4	11,1	111	32,2	27,5	37,3	23,350	< 0,001
	Povratnik	186	78,2	72,5	83,0	16	6,7	4,2	10,6	36	15,1	11,1	20,2		
Kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami	Da	150	77,7	71,3	83,0	12	6,2	3,6	10,5	31	16,1	11,6	21,9	15,596	< 0,001
	Ne	249	61,8	57,0	66,4	33	8,2	5,9	11,3	121	30,0	25,7	34,6		
Kaznivo dejanje, storjeno pod vplivom alkohola	Da	67	87,0	77,7	92,8	3	3,9	1,3	10,8	7	9,1	4,5	17,6	15,402	< 0,001
	Ne	341	64,7	60,5	68,7	41	7,8	5,8	10,4	145	27,5	23,9	31,5		
Uporaba prep. droge kadarkoli v življenju	Da	240	87,3	82,8	90,7	14	5,1	3,1	8,4	21	7,6	5,0	11,3	93,154	< 0,001
	Ne	175	51,5	46,2	56,8	31	9,1	6,5	12,6	134	39,4	34,4	44,7		
Uporaba prep. droge v času prestajanja trenutne kazni zopora	Da	134	92,4	86,9	95,7	5	3,4	1,5	7,8	6	4,1	1,9	8,7	59,374	< 0,001
	Ne	254	57,9	53,2	62,4	39	8,9	6,6	11,9	146	33,3	29,1	37,8		
Pitje alkohola v času prestajanja trenutne kazni zopora	Da	104	83,9	76,4	89,3	2	1,6	0,4	5,7	18	14,5	9,4	21,8	21,097	< 0,001
	Ne	301	62,7	58,3	66,9	43	9,0	6,7	11,9	136	28,3	24,5	32,5		
Pitje alkohola v 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zopora	Da	264	75,6	70,8	79,8	20	5,7	3,7	8,6	65	18,6	14,9	23,0	34,558	< 0,001
	Ne	117	52,0	45,5	58,4	22	9,8	6,6	14,4	86	38,2	32,1	44,7		

^M Manj natančna ocena.

3.2.2 Rednost kajenja tobaka oziroma uporabe sorodnih izdelkov

Redno (vsak dan) kadi tobak oziroma uporablja sorodne izdelke večina obsojenih oseb, ki kadijo tobak oziroma so uporabniki sorodnih izdelkov. Odstotki so skupaj in po spolu prikazani v tabeli 3.3.

Tabela 3.3: Odstotki rednih in občasnih kadilcev tobaka oziroma uporabnikov sorodnih izdelkov med obsojenimi osebami, ki kadijo tobak oziroma so uporabniki sorodnih izdelkov, skupaj in po spolu

		Redno (vsak dan) kadijo tobak oz. uporabljajo sorodne izdelke				Občasno kadijo tobak oz. uporabljajo sorodne izdelke			
		n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)	
SKUPAJ		343	86,4	82,7	89,4	54	13,6	10,6	17,3
Spol ¹	Moški	323	86,1	82,2	89,2	52	13,9	10,8	17,8
	Ženski	20	90,9 ^M	72,2	97,5	2	9,1 ^M	2,5	27,8

¹ Razlike med spoloma niso bile izračunane zaradi nesorazmerno nižjega števila obsojenk v primerjavi z obsojenci.

^M Manj natančna ocena.

Obsojenci

Večina obsojencev, ki kadijo tobak oziroma uporabljajo sorodne izdelke, to dela redno, vsak dan. Obstajajo statistično značilne razlike v rednosti uporabe tobačnih oziroma sorodnih izdelkov med obsojenci glede na zakonski stan in pitje alkohola v času prestajanja trenutne kazni zapora (tabela 3.4). Odstotek rednih kadilcev tobaka oziroma uporabnikov sorodnih izdelkov je statistično značilno višji med samskimi in tistimi, ki niso pili alkohola v času prestajanja trenutne kazni zapora (v vseh primerih je $p < 0,05$).

Tabela 3.4: Odstotki rednih in občasnih kadilcev tobaka oziroma uporabnikov sorodnih izdelkov med obsojenci, ki kadijo tobak oziroma uporabljajo sorodne izdelke, skupaj in glede na izbrane demografske in druge značilnosti

MOŠKI		Redno (vsak dan) kadijo tobak oz. uporabljajo sorodne izdelke				Občasno kadijo tobak oz. uporabljajo sorodne izdelke				χ^2	p
		n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)			
SKUPAJ		323	86,1	82,2	89,2	52	13,9	10,8	17,8	4,357	0,037
Zakonski stan	Samski	172	89,6	84,5	93,2	20	10,4	6,8	15,5		
	Partnerska skupnost	141	82,0	75,6	87,0	31	18,0	13,0	24,4		
Pitje alkohola v času prestajanja trenutne kazni zapora	Da	76	79,2	70,0	86,1	20	20,8	13,9	30,0	5,101	0,024
	Ne	238	88,5	84,1	91,8	31	11,5	8,2	15,9		

^M Manj natančna ocena.

3.2.3 Uporaba različnih vrst tobačnih oziroma sorodnih izdelkov

3.2.3.1 Uporaba enega tobačnega oziroma sorodnega izdelka ali več

Približno dve tretjini obsojenih oseb, ki uporabljajo katerikoli tobačni ali sorodni izdelek, uporablja en tobačni oziroma sorodni izdelek, preostali pa dva ali več (tovarniške in ročno zvite cigarete se štejejo kot dva različna izdelka). Odstotki so skupaj in po spolu prikazani v tabeli 3.5.

Tabela 3.5: Odstotki obsojenih oseb, ki uporabljajo en tobačni oziroma sorodni izdelek ali več, skupaj in po spolu (med vsemi obsojenimi osebami, ki uporabljajo katerikoli tobačni ali sorodni izdelek)

		En tobačni ali sorodni izdelek				Dva tobačna in/ali sorodna izdelka ali več			
		n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)	
SKUPAJ		296	66,2	61,7	70,4	151	33,8	29,6	38,3
Spol ¹	Moški	277	65,6	60,9	70,0	145	34,4	30,0	39,1
	Ženski	19	76,0 ^M	56,6	88,5	6	24,0 ^M	11,5	43,4

¹ Razlike med spoloma niso bile izračunane zaradi nesorazmerno nižjega števila obsojenk v primerjavi z obsojenci.

^M Manj natančna ocena.

Obsojenci

Med obsojenci, ki uporabljajo katerikoli tobačni ali sorodni izdelek, je odstotek tistih, ki uporabljajo dva izdelka ali več, statistično značilno višji med tistimi, ki so kadarkoli v življenju uporabili prepovedano drogo ($p < 0,05$) (tabela 3.6).

Tabela 3.6: Odstotki obsojencev, ki uporabljajo en tobačni oziroma sorodni izdelek ali več, glede na uporabo prepovedane droge kadarkoli v življenju (med vsemi obsojenci, ki uporabljajo katerikoli tobačni ali sorodni izdelek)

MOŠKI		Redno (vsak dan) kadijo tobak oz. uporabljajo sorodne izdelke				Občasno kadijo tobak oz. uporabljajo sorodne izdelke				χ^2	p
		n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)			
Uporaba prepovedane droge kadarkoli v življenju	Da	145	60,4	54,1	66,4	95	39,6	33,6	45,9	6,620	0,010
	Ne	127	72,6	65,6	78,7	48	27,4	21,3	34,4		

3.2.3.2 Vrsta uporabljanih tobačnih in sorodnih izdelkov

Večina obsojenih oseb, ki uporabljajo katerikoli tobačni ali sorodni izdelek, kadi cigarete (98,2 %), ostale tobačne in sorodne izdelke pa jih uporablja 4 % ali manj. Odstotki so skupaj in po spolu prikazani v tabeli 3.7.

Tabela 3.7: Odstotki obsojenih oseb, ki uporabljajo različne vrste tobačnih oziroma sorodnih izdelkov, skupaj in po spolu (med vsemi obsojenimi osebami, ki uporabljajo katerikoli tobačni ali sorodni izdelek)

	Skupaj (n = 447)				Spol ¹							
					Moški (n = 422)				Ženske (n = 25)			
	n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)	
Ročno zvite cigarete	304	68,0	63,5	72,2	293	69,4	64,9	73,6	11	44,0 ^M	26,7	62,9
Tovarniške cigarete	262	58,6	54,0	63,1	242	57,3	52,6	62,0	20	80,0 ^M	60,9	91,1
Cigare	17	3,8	2,4	6,0	17	4,0	2,5	6,4	0	0,0		
Cigarilosi	13	2,9	1,7	4,9	13	3,1	1,8	5,2	0	0,0		
Tobak za oralno uporabo	11	2,5	1,4	4,4	11	2,6	1,5	4,6	0	0,0		
Pipe	7	1,6	0,8	3,2	7	1,7	0,8	3,4	0	0,0		
Elektronske cigarete	5	1,1	0,5	2,6	5	1,2	0,5	2,7	0	0,0		
Vodne pipe	3	0,7	0,2	2,0	3	0,7	0,2	2,1	0	0,0		
Tobak za žvečenje, njuhanje	1	0,2	0,0	1,3	1	0,2	0,0	1,3	0	0,0		

¹ Razlike med spoloma niso bile izračunane zaradi nesorazmerno nižjega števila obsojenk v primerjavi z obsojenci.

^M Manj natančna ocena.

Obsojenke

Obsojenke, ki uporabljajo katerikoli tobačni ali sorodni izdelek, poročajo o izključni uporabi tovarniških in ročno zvitihi cigaret. V tej skupini samo tovarniške cigarete uporablja 56,0 % vseh oziroma 14 obsojenk, samo ročno zvite 20,0 % oziroma 5 obsojenk in oboje 24,0 % oziroma 6 obsojenk. V vseh navedenih primerih so zaradi majhnega števila enot v posameznih skupinah ocene manj natančne.

Obsojenci

Obsojenci, ki uporabljajo katerikoli tobačni ali sorodni izdelek, najpogosteje kadijo cigarete (98,1 %), ostale tobačne in sorodne izdelke pa jih uporablja 4 % ali manj (tabela 3.8 in slika 3.2). Med obsojenci, ki uporabljajo ostale tobačne in sorodne izdelke, jih večina uporablja tudi cigarete. Le 8 obsojencev (1,9 %) uporablja izključno druge tobačne ali sorodne izdelke (eden cigarilose, eden cigare, eden pipe, dva oralni tobak, eden elektronske cigarete, eden vodne pipe in eden drugo, brez navedbe za kakšen izdelek gre).

Uporabo elektronskih cigaret, ki edine ne sodijo med tobačne izdelke, navaja 5 obsojencev, eden uporablja izključno elektronske cigarete, 4 pa v kombinaciji s cigaretami.

Tobak za oralno uporabo (snus, fuge), katerega prodaja je v Sloveniji z zakonom prepovedana, uporablja 11 obsojencev. Dva obsojenca uporabljata izključno tobak za oralno uporabo, ostalih 9 pa poleg tega kadi tudi cigarete.

Obsojenec, ki uporablja tobak za žvečenje in njuhanje uporablja tudi druge tobačne izdelke.

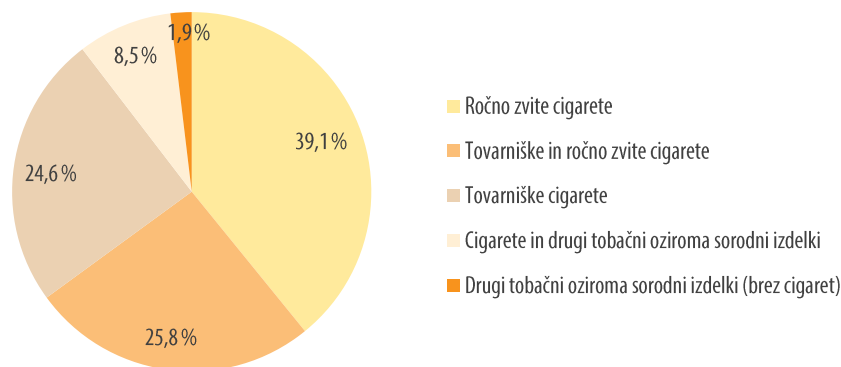
Tabela 3.8: Odstotki obsojencev, ki uporabljajo različne vrste tobačnih oziroma sorodnih izdelkov, skupaj in po starosti (med vsemi obsojenci, ki uporabljajo katerikoli tobačni ali sorodni izdelek)

MOŠKI	Skupaj				15–34 let				35 let in več				X ²	p
	n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)			
Ročno zvite cigarete	293	69,4	64,9	73,6	142	70,6	64,0	76,5	124	67,4	60,3	73,8	0,477	0,490
Tovarniške cigarete	242	57,3	52,6	62,0	117	58,2	51,3	64,8	107	58,2	51,0	65,1	0,000	0,991
Cigare	17	4,0	2,5	6,4	11	5,5	3,1	9,6	4	2,2	0,9	5,5	2,792	0,095
Cigarilosi	13	3,1	1,8	5,2	9	4,5	2,4	8,3	3	1,6	0,5	4,6	2,579	0,108
Tobak za oralno uporabo	11	2,6	1,5	4,6	9	4,5	2,4	8,3	2	1,1	0,3	3,9	3,979	0,046
Pipe	7	1,7	0,8	3,4	5	2,5	1,1	5,7	1	0,5	0,1	2,9	a	a
Elektronske cigarete	5	1,2	0,5	2,7	3	1,5	0,5	4,3	2	1,1	0,3	3,9	a	a
Vodne pipe	3	0,7	0,2	2,1	3	1,5	0,5	4,3	0	0,0	0,0	2,0	a	a
Tobak za žvečenje, njuhanje	1	0,2	0,0	1,3	1	0,5	0,1	2,8	0	0,0	0,0	2,0	b	b

Vsota odstotkov uporabnikov posameznih tobačnih in sorodnih izdelkov presega 100 %, saj lahko posameznik uporablja več kot en izdelek.

a Izračun hi-kvadrata morda ni veljaven, ker ima več kot 20 % celic pričakovano frekvenco nižjo od 5.

b Izračun hi-kvadrata morda ni veljaven, ker je najmanjša pričakovana vrednost v celici manjša od 1.

Slika 3.2: Odstotki obsojencev, ki uporabljajo različne vrste tobačnih oziroma sorodnih izdelkov (med vsemi obsojenci, ki uporabljajo katerikoli tobačni ali sorodni izdelek)

Če natančneje analiziramo obsojence, ki kadijo cigarete (torej iz analize izključimo obsojence, ki ne kadijo cigaret), ugotovimo, da jih 41,5 % kadi ročno zvite cigarete, 29,2 % tovarniške, 29,2 % pa obe vrsti cigaret (poleg cigaret lahko posameznik uporablja tudi druge tobačne in sorodne izdelke). Odstotke kadilcev cigaret glede na vrsto cigaret, ki jih uporabljajo, skupno in glede na izbrane demografske in druge značilnosti prikazujemo v tabeli 3.9.

Kadilci ročno zvitih cigaret: Odstotek obsojencev, ki kadijo samo ročno zvite cigarete, je višji med ekonomsko neaktivnimi, tistimi iz nižjega družbenega sloja, rojenimi v Sloveniji ter tistimi, ki so uporabili drogo kadarkoli v življenju ali v času prestajanja trenutne kazni zapora (tabela 3.9). Pri dodatni analizi razlik med posameznimi podskupinami smo zabeležili tudi statistično značilno višji odstotek kadilcev ročno zvitih cigaret med obsojenci, ki so v zaporu 1 do 2 leti, ter tistimi, ki so v zaporu zaradi kaznivega dejanja, povezanega s prepovedanimi drogami (v vseh primerih je $p < 0,05$).

Kadilci tovarniških cigaret: Odstotek obsojencev, ki kadijo samo tovarniške cigarete, je višji med ekonomsko aktivnimi, tistimi iz višjega družbenega sloja, rojenimi v drugi državi ter tistimi, ki niso uporabili droge kadarkoli v življenju ali v času prestajanja trenutne kazni zapora (tabela 3.9). Pri dodatni analizi razlik med posameznimi podskupinami smo zabeležili tudi statistično značilno višji odstotek kadilcev tovarniških cigaret med obsojenci v partnerski skupnosti (v vseh primerih je $p < 0,05$).

Kadilci ročno zvitih in tovarniških cigaret: Odstotek obsojencev, ki kadijo ročno zvite in tovarniške cigarete, je višji med obsojenci, ki so uporabili drogo kadarkoli v življenju ($p < 0,05$).

Tabela 3.9: Odstotki obsojencev, ki uporabljajo različne vrste cigaret, skupaj in glede na izbrane demografske in druge značilnosti (med vsemi obsojenci, ki uporabljajo cigarete)

MOŠKI		Kadi samo tovarniške cigarete				Kadi samo ročno zvite cigarete				Kadi tovarniške in ročno zvite cigarete				χ^2	p
		n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)			
SKUPAJ		121	29,2	25,0	33,8	172	41,5	36,9	46,3	121	29,2	25,0	33,8		
Zakonski stan	Samski	49	24,1	18,7	30,4	90	44,3	37,6	51,2	64	31,5	25,5	38,2	5,058	0,080
	Partnerska skupnost	66	34,4	28,0	41,4	72	37,5	31,0	44,5	54	28,1	22,2	34,8		
Status aktivnosti	Ekonomsko aktivni	67	38,1	31,3	45,5	58	33,0	26,5	40,2	51	29,0	22,8	36,1	14,367	0,001
	Ekonomsko neaktivni	48	21,9	16,9	27,8	106	48,4	41,9	55,0	65	29,7	24,0	36,1		
Družbeni sloj	Nižji	44	22,9	17,5	29,3	95	49,5	42,5	56,5	53	27,6	21,8	34,3	12,253	0,002
	Srednji ali več	67	35,3	28,9	42,3	62	32,6	26,3	39,6	61	32,1	25,9	39,0		
Država rojstva	Slovenija	90	26,6	22,2	31,6	142	42,0	36,9	47,3	106	31,4	26,7	36,5	6,831	0,033
	Druga država	24	42,9 ^M	30,8	55,9	21	37,5 ^M	26,0	50,6	11	19,6 ^M	11,3	31,8		
Dolžina trenutnega bivanja v zaporu	< 1 leto	45	31,9	24,8	40,0	47	33,3	26,1	41,4	49	34,8	27,4	43,0	6,767	0,149
	1–2 leti	24	25,5	17,8	35,2	46	48,9	39,0	58,8	24	25,5	17,8	35,2		
	> 2 leti	48	29,3	22,9	36,7	72	43,9	36,5	51,5	44	26,8	20,6	34,1		
Kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami	Da	36	24,2	18,0	31,7	72	48,3	40,4	56,3	41	27,5	21,0	35,2	5,883	0,053
	Ne	81	33,3	27,7	39,4	89	36,6	30,8	42,8	73	30,0	24,6	36,0		
Uporaba prepovedane droge kadarkoli v življenju	Da	44	18,5	14,1	23,9	115	48,3	42,0	54,6	79	33,2	27,5	39,4	32,914	< 0,001
	Ne	76	44,7	37,4	52,2	54	31,8	25,3	39,1	40	23,5	17,8	30,4		
Uporaba prepovedane droge v času prestajanja trenutne kazni zapora	Da	27	20,5	14,5	28,2	68	51,5	43,1	59,9	37	28,0	21,0	36,2	12,779	0,002
	Ne	87	34,9	29,2	41,0	85	34,1	28,5	40,2	77	30,9	25,5	36,9		

^M Manj natančna ocena.

3.2.4 Število pokajenih cigaret med rednimi kadilci cigaret

Več kot polovica obsojenih oseb, ki redno kadijo cigarete (tovarniške in/ali ročno zvite cigarete), na dan pokadi od 11 do 20 cigaret, približno četrtnina pa več kot 20 cigaret na dan. Odstotki obsojenih oseb glede na število na dan pokajenih cigaret so skupaj in po spolu prikazani v tabeli 3.10.

Tabela 3.10: Odstotki kadilcev cigaret med obsojenimi osebami glede na število pokajenih cigaret (1–10, 11–20, >20), skupaj in po spolu

		1–10 cigaret na dan				11–20 cigaret na dan				< 20 cigaret na dan			
		n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)	
SKUPAJ		64	19,3	15,4	23,9	187	56,3	50,9	61,6	81	24,4	20,1	29,3
Spol ¹	Moški	58	18,6	14,7	23,3	174	55,8	50,3	61,2	80	25,6	21,1	30,7
	Ženski	6	30,0 ^M	14,5	51,9	13	65,0 ^M	43,3	81,9	1	5,0 ^M	0,9	23,6

¹ Razlike med spoloma niso bile izračunane zaradi nesorazmerno nižjega števila obsojenk v primerjavi z obsojenci.

^M Manj natančna ocena.

V povprečju redni trenutni kadilci pokadijo približno 19 cigaret na dan (tovarniških in/ali ročno zvitih). Povprečno število dnevno pokajenih cigaret med rednimi kadilci cigaret je skupaj in po spolu prikazano v tabeli 3.11.

Tabela 3.11: Povprečno število dnevno pokajenih cigaret med obsojenimi osebami, ki redno kadijo cigarete, skupaj in po spolu

		Povprečno število pokajenih cigaret (tovarniških in/ali ročno zvitih) na dan med rednimi trenutnim kadilci			
		n	Število cigaret	% IZ (95 %)	
SKUPAJ		332	19,1	18,2	20,1
Spol ¹	Moški	312	19,4	18,4	20,4
	Ženski	20	14,8	12,1	17,5

¹ Razlike med spoloma niso bile izračunane zaradi nesorazmerno nižjega števila obsojenk v primerjavi z obsojenci.

Obsojenci

Obstajajo statistično značilne razlike v številu pokajenih cigaret na dan (1–10, 11–20, več kot 20) glede na zapovrstnost prestajanja kazni zopora. Med povratniki je odstotek tistih, ki pokadijo 11–20 cigaret na dan, statistično značilno nižji (prvič v zaporu: 62,6 %; povratniki: 49,3 %; $p < 0,05$) kot med tistimi, ki so prvič v zaporu, odstotek tistih, ki pokadijo več kot 20 cigaret pa statistično značilno višji (prvič v zaporu: 18,4 %; povratniki: 31,8 %; $p < 0,05$).

V povprečnem številu pokajenih cigaret na dan pa obstaja statistično značilna razlika glede na državo rojstva. Obsojenci, rojeni v Sloveniji, v povprečju pokadijo statistično značilno višje povprečno število cigaret na dan kot tisti, ki so rojeni izven Slovenije (rojeni v Sloveniji: 19,9 cigarete; rojeni izven Slovenije: 16,8 cigarete; $p = 0,036$).

3.2.5 Začetek kajenja tobaka oziroma uporabe sorodnih izdelkov v zaporu

Približno petina obsojencev in obsojenk je začela kaditi v zaporu (tabela 3.12).

Tabela 3.12: Odstotki obsojenih oseb glede na to, ali so začeli kaditi v zaporu ali izven njega, skupaj in po spolu

		Začetek v zaporu				Začetek izven zopora			
		n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)	
SKUPAJ		102	22,0	18,5	26,0	362	78,0	74,0	81,5
Spol ¹	Moški	98	22,3	18,7	26,4	341	77,7	73,6	81,3
	Ženski	4	16,0 ^M	6,4	34,7	21	84,0 ^M	65,3	93,6

¹ Razlike med spoloma niso bile izračunane zaradi nesorazmerno nižjega števila obsojenk v primerjavi z obsojenci.

^M Manj natančna ocena.

Obsojenci

Obstajajo statistično značilne razlike v odstotku obsojencev, ki so začeli kaditi v zaporu, glede na kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami ($p = 0,027$). Pri obsojencih, ki so v zaporu zaradi kaznivega dejanja, povezanega s prepovedanimi drogami, je odstotek tistih, ki so začeli kaditi v zaporu (27,9 %; 95 % IZ: 21,4 % – 35,5 %), statistično značilno višji kot med tistimi, ki so v zaporu zaradi drugih vrst kaznivih dejanj (18,6 %; 95 % IZ: 14,4 % – 23,7 %).

3.2.6 Povprečna starost ob prvem kajenju in začetku rednega kajenja

Povprečna starost ob prvem kajenju je bila med vsemi obsojenimi osebami, ki so kadarkoli v življenju kadile, približno 16 let, povprečna starost ob začetku rednega kajenja pa približno 18 let. Skupaj in po spolu sta omenjeni starosti prikazani v tabeli 3.13.

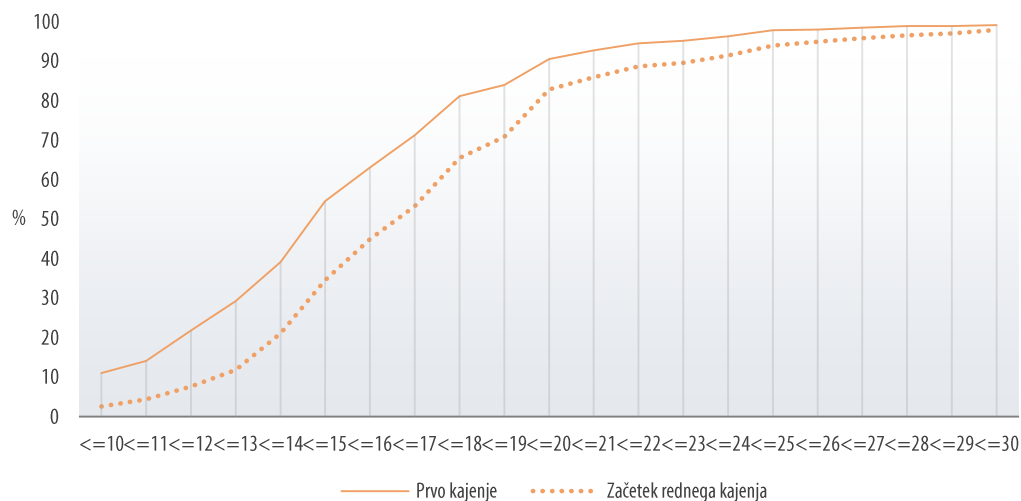
Tabela 3.13: Povprečna starost ob prvem kajenju in ob začetku rednega kajenja med obsojenimi osebami, skupaj in po spolu

		Povprečna starost ob prvem kajenju med vsemi, ki so v življenju kadarkoli kadili				Povprečna starost ob začetku rednega kajenja med vsemi, ki so v življenju kadarkoli redno kadili			
		n	Povpr. starost	% IZ (95 %)		n	Povpr. starost	% IZ (95 %)	
SKUPAJ		481	15,7	15,2	16,1	456	17,8	17,4	18,2
Spol ¹	Moški	455	15,6	15,1	16,1	432	17,7	17,3	18,2
	Ženski	26	16,8	14,9	18,7	24	18,8	16,6	21,0

¹ Razlike med spoloma niso bile izračunane zaradi nesorazmerno nižjega števila obsojenk v primerjaviz obsojenci.

Obsojenci

Povprečna starost ob prvem kajenju med obsojenci, ki so kadarkoli v življenju kadili, in povprečna starost ob začetku rednega kajenja med obsojenci, ki so kadarkoli v življenju redno kadili, sta prikazani v tabeli 3.14, kumulativni odstotki obsojencev, ki so prvič kadili oziroma začeli redno kaditi v poročani starosti (med tistimi, ki so kadarkoli v življenju kadili, oziroma med tistimi, ki so kadarkoli v življenju redno kadili), pa na sliki 3.3.

Slika 3.3: Kumulativni odstotki obsojencev, ki so prvič kadili oziroma začeli redno kaditi v poročani starosti (med tistimi, ki so kadarkoli v življenju kadili, oziroma med tistimi, ki so kadarkoli v življenju redno kadili)

Tabela 3.14: Povprečna starost ob prvem kajenju med obsojenci, ki so kadarkoli v življenju kadili, in povprečna starost ob začetku rednega kajenja med obsojenci, ki so kadarkoli v življenju redno kadili, skupaj in glede na izbrane demografske in druge značilnosti

MOŠKI		Povprečna starost ob prvem kajenju				P*	Povprečna starost ob začetku rednega kajenja				P*
		n	%	% IZ (95 %)			n	%	% IZ (95 %)		
SKUPAJ		455	15,6	15,1	16,1		432	17,7	17,3	18,2	
Starost	19–34 let	208	14,5	14,0	15,0	< 0,001	196	16,4	15,9	16,9	< 0,001
	35 let in več	214	16,9	16,1	17,7		204	19,1	18,4	19,9	
Izobrazba	Osnovnošolska ali manj	155	15,0	14,1	15,9	0,001	147	16,8	16,1	17,5	0,001
	Poklicna ali srednja	253	15,7	15,2	16,2		241	18,0	17,4	18,6	
	Višja strokovna ali več	29	18,7	15,6	21,8		27	20,1	17,2	22,9	
Zakonski stan	Samski	222	14,7	14,1	15,3	< 0,001	214	17,1	16,5	17,8	0,005
	Partnerska skupnost	218	16,4	15,8	17,0		205	18,4	17,8	19,1	
Status aktivnosti	Ekonomsko aktivni	202	16,5	15,7	17,2	0,001	186	18,4	17,7	19,2	0,005
	Ekonomsko neaktivni	236	14,9	14,2	15,5		230	17,1	16,5	17,7	
Družbeni sloj	Nižji	210	15,3	14,6	16,0	0,159	201	17,4	16,8	18,0	0,069
	Srednji ali več	215	16,0	15,4	16,7		206	18,2	17,5	18,9	
Državljanstvo	Slovensko	407	15,5	15,0	16,0	0,215	389	17,5	17,1	18,0	0,025
	drugo	28	16,7	14,8	18,6		27	19,6	17,6	21,6	
Država rojstva	Slovenija	370	15,4	14,9	15,9	0,056	351	17,4	16,9	17,9	0,006
	Druga država	66	16,7	15,6	17,8		63	19,1	17,9	20,4	
Dolžina trenutnega bivanja v zaporu	< 1 leto	150	15,6	15,0	16,2	0,537	136	17,9	17,2	18,5	0,593
	1–2 leti	106	15,1	14,3	16,0		105	17,4	16,6	18,1	
	> 2 leti	180	15,8	14,9	16,7		174	17,9	17,1	18,8	
Zapovrstnost prestajanja kazni zapora	Prvič v zaporu	226	16,2	15,6	16,8	0,046	210	18,6	18,0	19,2	0,002
	Povratnik	198	15,2	14,4	16,0		194	17,1	16,4	17,8	
Kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami	Da	159	15,0	14,1	15,9	0,038	151	17,1	16,3	17,8	0,021
	Ne	276	16,0	15,5	16,6		261	18,2	17,6	18,8	
Kaznivo dejanje, storjeno pod vplivom alkohola	Da	70	14,3	13,5	15,2	0,018	65	16,5	15,8	17,2	0,001
	Ne	371	15,9	15,4	16,5		353	18,0	17,5	18,6	
Uporaba prepovedane droge kadarkoli v življenju	Da	252	14,2	13,7	14,8	< 0,001	242	16,6	16,0	17,1	< 0,001
	Ne	197	17,3	16,6	18,1		184	19,3	18,6	20,0	
Uporaba prepovedane droge v času prestajanja trenutne kazni zapora	Da	139	13,6	12,9	14,3	< 0,001	134	16,0	15,3	16,8	< 0,001
	Ne	282	16,6	16,0	17,2		267	18,7	18,1	19,2	
Pitje alkohola v času prestajanja trenutne kazni zapora	Da	104	14,1	13,3	15,0	0,001	101	16,7	15,8	17,5	0,008
	Ne	336	16,1	15,5	16,6		317	18,1	17,5	18,6	
Pitje alkohola v 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora	Da	280	15,1	14,5	15,6	< 0,001	271	17,3	16,7	17,8	0,001
	Ne	137	17,1	16,2	18,0		124	18,9	18,0	19,9	

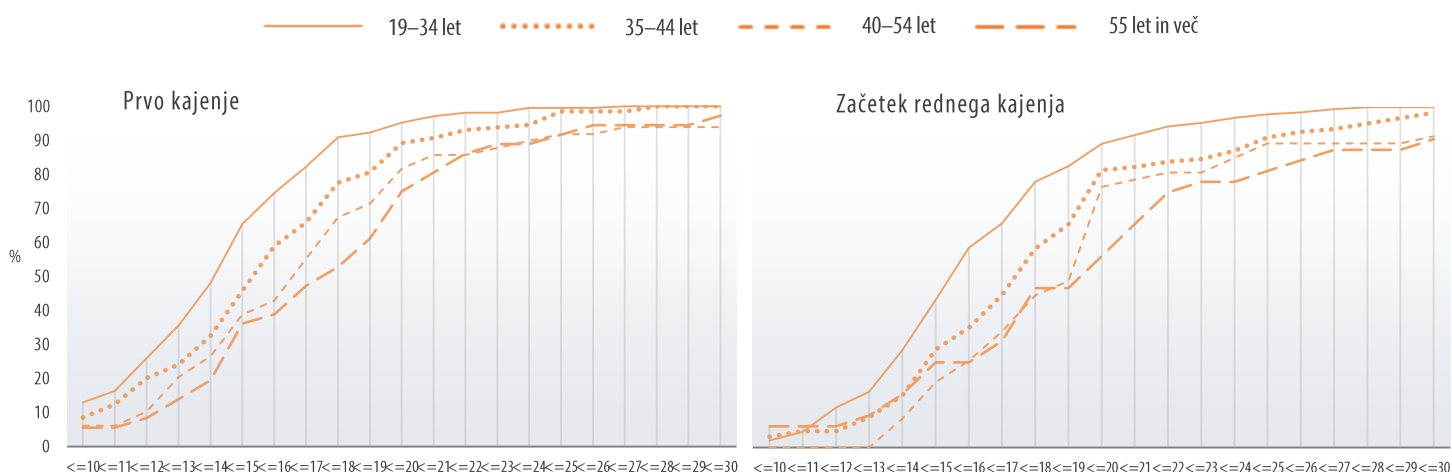
*t-test za neodvisne vzorce pri spremenljivkah z dvema kategorijama, pri tistih s tremi kategorijami pa enosmerna analiza variance.

Starost ob začetku kajenja (Spearman $\rho = 0,169$; $p < 0,001$) in starost ob začetku rednega kajenja (Spearman $\rho = 0,157$; $p = 0,001$) sta statistično značilno pozitivno povezani s stopnjo izobrazbe.

Povprečna starost ob prvem kajenju in ob začetku rednega kajenja med obsojenci glede na izbrane starostne skupine je prikazana v tabeli 3.15 in na sliki 3.4. Starost ob začetku kajenja (Spearman $\rho = 0,281$; $p < 0,001$) in starost ob začetku rednega kajenja (Spearman $\rho = 0,304$; $p < 0,001$) sta statistično značilno pozitivno povezani s starostjo (opredeljeno s starostnimi skupinami).

Tabela 3.15: Povprečna starost ob prvem kajenju in ob začetku rednega kajenja med obsojenci glede na izbrane starostne skupine

MOŠKI		Povprečna starost ob prvem kajenju			Povprečna starost ob začetku rednega kajenja				
		n	%	% IZ (95 %)	n	%	% IZ (95 %)		
SKUPAJ		455	15,6	15,1	16,1	432	17,7	17,3	18,2
Starost	19–34 let	208	14,5	14,0	15,0	196	16,4	15,9	16,9
	35–44 let	129	16,0	15,2	16,7	125	18,4	17,5	19,2
	45–54 let	49	17,8	15,8	19,8	47	20,4	18,4	22,3
	55 let in več	36	19,0	16,1	21,9	32	20,2	17,9	22,4

Slika 3.4: Kumulativni odstotki obsojencev, ki so prvič kadili oziroma začeli redno kaditi v poročani starosti (med tistimi, ki so kadarkoli v življenju kadili, oziroma med tistimi, ki so kadarkoli v življenju redno kadili), po starostnih skupinah

3.2.7 Razlogi za začetek kajenja

Kot najpomembnejši razlog za začetek kajenja obsojene osebe navajajo družbo, številni se razloga za začetek kajenja ne spomnijo oziroma ga ne vedo ali pa so začeli kaditi iz radovednosti (tabela 3.16).

Tabela 3.16: Najpomembnejši razlog za začetek kajenja med obsojenimi osebami, skupaj in po spolu

	Skupaj		Moški		Ženske	
	n	%	n	%	n	%
SKUPAJ	412	100,0	387	100,0	25	100,0
Družba (partner, sodelavci, prijatelji, vrstniki, družina)	132	32,0	123	31,8	9	36,0
Ne vem, se ne spomnim	68	16,5	64	16,5	4	16,0
Radovednost	42	10,2	41	10,6	1	4,0
Dokazovanje, frajerstvo, popularnost	25	6,1	24	6,2	1	4,0
Živčnost, tesnoba, stres, depresija	23	5,6	21	5,4	2	8,0
Dolgčas	21	5,1	19	4,9	2	8,0
Drugo	19	4,6	19	4,9	0	0,0
Bilo mi je všeč, užitek, dišalo mi je	19	4,6	17	4,4	2	8,0
Mladost, puberteta, odraščanje	17	4,1	17	4,4	0	0,0
Težke situacije v življenju	16	3,9	15	3,9	1	4,0
Brez razloga	15	3,6	14	3,6	1	4,0
Moderno, lepo, nekaj drugačnega	8	1,9	6	1,6	2	8,0
Občutek odraslosti	7	1,7	7	1,8	0	0,0

3.3 Razprava

Med obsojenimi osebami v Sloveniji kadita približno dve tretjini vseh, kar je skoraj za trikrat višji odstotek kot v splošni populaciji. Med obsojenimi osebami, starimi 19 let ali več, ki prestajajo kazen zavora v Sloveniji, približno dve tretjini (67 %) kadita tobak oziroma uporabljata sorodne izdelke (elektronske cigarete in brezdimni tobačni izdelki), manj kot desetina (7 %) je bivših kadilcev oziroma uporabnikov, približno četrtnina (25 %) pa teh izdelkov ni nikoli kadila oziroma uporabljala.¹¹ Primerjava s splošno populacijo pokaže, da je odstotek kadilcev med obsojenimi osebami skoraj za 3-krat višji kot v splošni populaciji (NIJZ 2016, Lavtar in sod. 2014),¹² odstotek bivših kadilcev za več kot 3-krat nižji, odstotek tistih, ki niso nikoli kadili, pa za okoli 2-krat nižji (Lavtar in sod. 2014). Tudi iz tujine poročajo o visokih odstotkih kadilcev med zaprtimi osebami, kadi od 73 do 91 % zaprtih oseb,¹³ le v Združenih državah Amerike navajajo nižji delež in sicer 39 % (AIHW 2016, AIHW 2015, PHE 2015, Baybutt in sod. 2014, Binswanger in sod. 2014, McCoard in sod. 2014, Etter in sod. 2012, Ritter in sod. 2011, Narkauskaite in sod. 2007, Lindberg in Huang 2006, Rezza in sod. 2005, Hartwig in sod. 2008). Odstotki kadilcev med zaprtimi osebami so v tujini tako skoraj za 1,5-krat do več kot za 4-krat višji kot v splošni populaciji (AIHW 2016, AIHW 2015, PHE 2015, Ritter in sod. 2011, Hartwig in sod. 2008).

Kot kaže naša raziskava, približno dve tretjini (66 %) obsojencev uporabljata en tobačni ali sorodni izdelek, ostali dva ali več, medtem ko v splošni populaciji en tobačni ali sorodni izdelek uporablja višji odstotek kadilcev (93 %); odstotek obsojenih oseb, ki uporabljajo dva tobačna oziroma sorodna izdelka ali več je skoraj za 5-krat višji kot v splošni populaciji (Lavtar in sod. 2014).

Naša raziskava je tudi pokazala, da je približno petina obsojenih oseb (22 %) začela kaditi v zaporu. V tujini razpoložljivi podatki kažejo na nižje odstotke, to je od 2 do 11 % (AIHW 2013, Etter in sod. 2012, Belcher in sod. 2006).

Kadita dve tretjini obsojencev, kar je za 2,5-krat višji odstotek kot med moškimi v splošni populaciji. Odstotek je višji med mlajšimi, tistimi z nižjim socialno-ekonomskim položajem, povratniki, povezan pa je tudi z uporabo prepovedanih drog in alkohola. Približno dve tretjini obsojencev v Sloveniji (68 %) je kadilcev, manj kot desetina (7 %) je bivših kadilcev, približno četrtnina (25 %) pa ni nikoli kadila. Odstotek kadilcev med obsojenci je za 2,5-krat višji kot med moškimi v splošni populaciji, odstotek bivših kadilcev za več kot 3-krat nižji in odstotek tistih, ki niso nikoli kadili, za 2-krat nižji kot v splošni populaciji (Lavtar in sod. 2014). V Sloveniji ni na voljo veliko podatkov o kajenju med obsojenimi osebami. Raziskava iz let 2011 in 2012 med obsojenci moškega spola iz mariborskega zavora beleži 93 % kadilcev, kar je za 2,5-krat višji odstotek kot v vzorcu delavcev podjetja Talum (Madjar 2013). O visokem odstotku kadilcev med zaprtimi moškimi poročajo tudi raziskave iz tujine, kadi približno od 60 do 92 % zaprtih moških (AIHW 2016, Howell in sod. 2015, PHE 2015, McCoard in sod. 2014, Papadodima in sod. 2009, Lekka in sod. 2007, Narkauskaite in sod. 2007, Sahaijan in sod. 2006, Sieminska in sod. 2006, Hartwig in sod. 2008), odstotek kadilcev med zaprtimi moškimi je za 2- do 4-krat višji kot v splošni populaciji (AIHW 2015, Howell in sod. 2015, PHE 2015, Hartwig in sod. 2008, Belcher in sod. 2006).

¹¹ Ker med obsojenimi osebami prevladujejo kadilci tobačnih izdelkov – razen največ petih obsojencev so vsi ostali uporabljali tobačne izdelke za kajenje –, bomo v nadaljevanju razprave uporabljali izraz kajenje tobaka ali kajenje oziroma kadilci tobaka ali kadilci.

¹² Za primerjave podatkov iz naše raziskave s tistimi za splošno populacijo smo uporabili različne raziskave. Večina primerjav je narejena s podatki raziskave Anketa o tobaku, alkoholu in drugih drogah 2011/12 (vira: Lavtar in sod. 2014, Koprivnikar in sod. 2015). Nekatere primerjave so narejene tudi s podatki iz raziskave Anketa o zdravju in zdravstvenem varstvu 2014 (vir: NIJZ 2016). Za primerjavo podatkov o povprečni starosti ob začetku kajenja in začetku rednega kajenja smo uporabili podatke iz raziskave Dejavniki tveganja za nenalezljive bolezni pri odraslih prebivalcih Slovenije 2012 (vir: Koprivnikar in Korošec 2015). Omenjene raziskave zaradi različne starostne strukture niso v celoti primerljive; prva raziskava vključuje prebivalce v starosti 15–64 let, druga prebivalce v starosti 15 let ali več in tretja prebivalce v starosti 25–74 let.

¹³ Primerljivost podatkov iz različnih raziskav je omejena zaradi metodoloških razlik med raziskavami, pa tudi zato, ker so nekatere izvajane v zaporih s popolno prepovedjo kajenja, druge pa v zaporih z delno omejitvijo kajenja.

Naša raziskava kaže, da so odstotki kadilcev med obsojenci višji v mlajši starostni skupini (19–34 let), med nižje izobrazbenimi, samskimi, ekonomsko neaktivnimi ter tistimi iz nižjega družbenega sloja, podobno kot ugotavljamo tudi v splošni populaciji moških v Sloveniji (Koprivnikar in sod. 2015). Podobno ugotavljajo nekatere raziskave iz tujine med zaprtimi osebami glede starosti ali stopnje izobrazbe (AIHW 2015, Papadodima in sod. 2009, Narkauskaite in sod. 2007, Belcher in sod. 2006, Sieminska in sod. 2006).

Odstotek kadilcev je višji tudi med obsojenci, ki so uporabili prepovedano drogo kadarkoli v življenju ali v času prestajanja trenutne kazni zapora, obsojenci, ki so pili alkohol 12 mesecev pred prestajanjem trenutne kazni zapora ali v času prestajanja trenutne kazni zapora, in tistimi, ki so obsojeni zaradi kaznivih dejanj, storjenih pod vplivom alkohola ali v povezavi s prepovedanimi drogami. Tuje raziskave so analizirale predvsem povezave kajenja z uporabo prepovedanih drog in kažejo podobne rezultate kot naša (Howell in sod. 2015, AIHW 2013, Narkauskaite in sod. 2007, Belcher in sod. 2006, Sieminska in sod. 2006). Pozitivno povezavo med kajenjem in uporabo heroina kaže tudi slovenska raziskava iz mariborskih zaporov (Madjar 2013). Večina obsojencev, ki kadijo, to dela redno, vsak dan (86 %), podobno kot to ugotavljamo med moškimi kadilci v splošni populaciji (83 %) (Lavtar in sod. 2014).

Tudi raziskave iz tujine kažejo, da velika večina zaprtih moških kadi redno (AIHW 2016, Sieminska in sod. 2006). Večina kadi cigarete, ostale izdelke pa kadi oziroma uporablja manj kot 4 % obsojencev, v splošni populaciji pa okoli 2 % ali manj moških (Lavtar in sod. 2014). Tudi moški v splošni populaciji v najvišjem odstotku kadijo cigarete, vendar pa obsojenci v višjem odstotku uporabljajo ročno zvite cigarete (med obsojenimi osebami 69 %, v splošni populaciji 11 %) in nižjem odstotku tovarniške cigarete (med obsojenimi osebami 57 %, v splošni populaciji 95 %) (Lavtar in sod. 2014). To potrjujejo tudi raziskave iz tujine (AIHW 2013, Belcher in sod. 2006). Podatki naše raziskave kažejo, da ročno zvite cigarete uporabljajo obsojenci z nižjim socialno-ekonomskim položajem in uporabniki prepovedanih drog, kar je verjetno pripisljivo nižji ceni ročno zvityh cigaret v primerjavi s tovarniškimi. Obsojenci, ki redno kadijo cigarete, v povprečju pokadijo 19 cigaret na dan, to je približno 1 cigareto na dan povprečno več kot redni kadilci v splošni populaciji; med obsojenci je za 1,6-krat višji odstotek tistih, ki pokadijo 21 cigaret na dan ali več kot v splošni populaciji (26 % in 16 %) (NIJZ 2014).

V povprečju so obsojeni moški prvič kadili skoraj dve leti mlajši kot moški v splošni populaciji, ob prvem kajenju so bili obsojenci v povprečju stari približno 16 let (Koprivnikar in Korošec 2015). Po dostopnih podatkih iz tujine je povprečna starost ob prvem kajenju med zaprtimi osebami okoli 14 let (AIHW 2015, Narkauskaite in sod. 2007). Kot kaže naša raziskava, je med obsojenci, ki so kadarkoli v življenju kadili, 71 % prvič kadilo še pred polnoletnostjo (v splošni populaciji 63 %) in 98 % v starosti 25 let ali manj (v splošni populaciji 99 %) (Koprivnikar in Korošec 2015), kar kaže na to, da tako v splošni populaciji kot v skupini obsojencev začetkov kajenja po 25. letu starosti praktično ni več ter zgodnejše prvo kajenje med obsojenci. Podobno kot v splošni populaciji (Koprivnikar in Korošec 2015) se tudi med obsojenci starost ob prvem kajenju znižuje; razlika v starosti ob prvem kajenju med najstarejšimi obsojenci (55 let in več) in najmlajšimi (19–34 let) znaša 4,5 leta. Razlika v starosti ob začetku rednega kajenja pa med obema starostnima skupinama znaša približno 4 leta. Starost ob prvem kajenju in starost ob začetku rednega kajenja sta pozitivno povezani s stopnjo izobrazbe: obsojenci z višjo stopnjo izobrazbe so prvič kadili oz. začeli redno kaditi starejši kot tisti z nižjo izobrazbo.

Nekaj več kot petina obsojencev je začela kaditi v zaporu, naša raziskava pa ni pokazala pomembnih razlik med tistimi, ki so prvič kadili v zaporu, in tistimi, ki niso. Najverjetneje na začetek kajenja v zaporu vplivajo predvsem značilnosti življenja v zaporu.

Odstotek obsojenk, ki kadijo, je primerljiv s tistim med moškimi in za trikrat višji kot med ženskami v splošni populaciji. Kot je že navedeno, je na splošno med obsojenimi osebami nizek odstotek žensk, kar velja tudi za vzorec naše raziskave (okoli 6 % žensk). Ne glede na majhno število v raziskavo vključenih obsojenk in manj natančne podatke pa je treba poudariti, da je odstotek obsojenk, ki kadijo, primerljiv z odstotkom med obsojenci. To pa je v nasprotju s tem, kar opažamo v splošni populaciji, kjer je med odraslimi odstotek kadilcev statistično značilno nižji med ženskami (Koprivnikar in sod. 2015). O visokih odstotkih kadilk med zaprtimi ženskami (od 74 do 87 %) poročajo tudi raziskave iz tujine (AIHW 2016, McCoard in sod. 2014, Narkauskaite in sod. 2010, Plugge in sod. 2009, Narkauskaite in sod. 2007, Belcher in sod. 2006, Cropsey in sod. 2004), odstotki so primerljivi s tistimi med moškimi (AIHW 2016, Baybutt in sod. 2014, McCoard in sod. 2014, Narkauskaite in sod. 2010, Belcher in sod. 2006), ponekod celo višji (Baybutt in sod. 2014, Lindberg in Huang 2006). Glede na podatke naše raziskave je odstotek kadilk med obsojenkami (66 %) približno za 3-krat višji kot med ženskami v splošni populaciji, med katerimi znaša 21 % (NIJZ 2016, Lavtar in sod. 2014). V tujini poročajo o za 3- do 5-krat višjih odstotkih (Narkauskaite in sod. 2010, Plugge in sod. 2009, Cropsey in sod. 2004). Med obsojenkami, ki kadijo, večina (91 %) kadi redno, odstotek pa presega odstotek rednih kadilk med kadilkami v splošni populaciji (76 %) (Lavtar in sod. 2014). O visokih odstotkih rednih kadilk, krepko preko 90 %, med zaprtimi ženskami poročajo tudi posamezne raziskave iz tujine (Belcher in sod. 2006, Cropsey in sod. 2004).

Po podatkih iz naše raziskave tri četrtine žensk uporabljajo en tobačni ali sorodni izdelek, kadijo pa izključno cigarete, predvsem tovarniške. V splošni populaciji druge izdelke uporablja manj kot 1 % žensk (Lavtar in sod. 2014). Tako kot med obsojenci je tudi med obsojenkami odstotek kadilk ročno zvitih cigaret (44 %) višji kot med kadilkami v splošni populaciji (6 %), odstotek kadilk tovarniških cigaret pa nekaj nižji (med obsojenkami 80 %, v splošni populaciji 96 %) (Lavtar in sod. 2014). Obsojenke, ki redno kadijo cigarete, povprečno pokadijo približno 1 cigareto na dan več kot redne kadilke v splošni populaciji; med njimi je nižji odstotek tistih, ki pokadijo do 10 cigaret na dan kot v splošni populaciji (30 % v primerjavi z 48 %) (NIJZ 2014). Povprečna starost ob prvem kajenju med obsojenkami je nekaj več kot leto dni nižja kot med ženskami v splošni populaciji (Koprivnikar in Korošec 2015).

Višji odstotek kadilcev med zaprtimi osebami je odraz strukture zaprtih oseb in značilnosti življenja v zaporu. Eden od razlogov za višji odstotek kadilcev med zaprtimi osebami je ta, da prihajajo zaprte osebe bolj verjetno iz skupin v splošni populaciji, v katerih beležimo visoke odstotke kadilcev. Raziskave iz tujine in Slovenije potrjujejo, da so odstotki kadilcev višji med prebivalci z nižjim socialno-ekonomskim položajem (Koprivnikar in sod. 2015, EurComm 2014, Loring 2014, CCV 2013, Marmot 2013, King in sod. 2012), prebivalci iz etničnih skupin, kot so npr. Romi (Baker in sod. 2016, Varuh človekovih pravic RS 2015, EurComm 2014, CCV 2013), prebivalci z manjzmožnostjo (Jamal in sod. 2015), osebami z duševnimi motnjami (Szatkowski in McNeill 2015, CCV 2013, CDC 2013, RCP 2013, McManus in sod. 2010, Baker in sod. 2006), osebami, ki so ali so bile kdaj brezdomne (Baggett in sod. 2013, CCV 2013), osebami, ki tvegano pijejo alkohol in/ali uporabljajo prepovedane droge (Koprivnikar in sod. 2015, PHE 2015, Agrawal in sod. 2013, CCV 2013, RCP 2013, Ritter in sod. 2011, Richter in sod. 2002). Kot kažejo podatki iz tujine, zaprte osebe v visokem odstotku prihajajo iz skupin z nižjim socialno-ekonomskim položajem oziroma depriviligiranih skupin (nižja stopnja izobrazbe, osipniki, nezaposleni, revni, slabi družinski in socialni pogoji življenja, pogosto nasilje in zlorabe v družini, poslani v rejo), so bolj verjetno čezmerni/tvegani pivci alkohola, uporabniki prepovedanih drog in bolj verjetno imajo duševne motnje (AIHW 2015, PHE 2015, Prison Reform Trust 2015a, Prison Reform Trust 2015b, AIHW 2013, Ritter in sod. 2011, Narkauskaite in sod. 2010, Bulten in sod. 2009, Papadodima in sod. 2009, Narkauskaite in sod. 2007, Butler in sod. 2006, Lindberg in Huang 2006, Sahaijan in sod. 2006, Fazel in sod. 2002, Brinded in sod. 2001, Birmingham in sod. 1996). V Sloveniji

beležimo višje odstotke manj izobraženih med zaprtimi osebami kot v splošni populaciji (URSIKS 2016), ni pa na voljo drugih podatkov o odstotkih zaprtih oseb iz prej omenjenih skupin. Zaprte osebe so tudi predvsem moški in mlajši (URSIKS 2016, Carson 2015, Prison Reform Trust 2015a, Prison Reform Trust 2015b, Ritter in sod. 2011, Narkauskaite in sod. 2007, Lindberg in Huang 2006, Sahaijan in sod. 2006, Rezza in sod. 2005), med katerimi so odstotki kadičev prav tako višji (Lavtar in sod. 2014). Vendar pa odstotki kadičev v omenjenih skupinah med obsojenci še dodatno presegajo odstotke v primerljivih podskupinah splošne populacije. Naša raziskava kaže, da je med najmanj izobraženimi obsojenci odstotek kadičev za 2,4-krat višji kot med najmanj izobraženimi v splošni populaciji, med ekonomsko neaktivnimi obsojenci za 2,1-krat višji kot med ekonomsko neaktivnimi v splošni populaciji, med samskimi obsojenci pa za 2,3-krat (Lavtar in sod. 2014, Koprivnikar in sod. 2015). K visokemu odstotku kadičev v zaporih torej prispevajo še drugi dejavniki. Zapori so namenjeni kaznovanju, ločitvi od družbe in rehabilitaciji za vrnitev v družbo. So družba znotraj družbe in imajo svoje posebnosti, kot so prenatrpanost, pomanjkanje smiselnih aktivnosti, nezaupanje, fizično, čustveno, spolno in finančno izkoriščanje oziroma izrabljanje ter ločitev od družine in socialnih mrež. Posameznik v zaporu postane številka, podrediti se mora pravilom življenja v zaporu in strogemu nadzoru, izgubi neodvisnost, intimnost, izraženi so občutki, kot so strah, tesnoba in odtujenost (RCP 2013, de Viggiani 2007, Meško in sod. 2006). Kajenje je pomemben del življenja v zaporu in služi tudi kot valuta (CSJ 2015, PHE 2015, RCP 2013, Richmond in sod. 2009) in pri kaznovanju z odvzemanjem privilegijev (CSJ 2015). Je način premagovanja vsakdanjega stresa med zaprtimi osebami in pomaga pri lajšanju dolgčasa (PHE 2015, RCP 2013, Ritter in sod. 2011, Richmond in sod. 2009, Sieminska in sod. 2006) ter pogrešanja domačih (Sieminska in sod. 2006). Morda zaprte osebe kadijo tudi iz družabnih razlogov, saj nekajenje v okolju s tako visokim odstotkom kadičev lahko pomeni tudi osamo (PHE 2015). Vse te značilnosti življenja v zaporih nedvomno prispevajo k ugotovitvam naše raziskave, da je približno petina obsojencev začela kaditi v zaporu ter da je med obsojenci delež bivših kadičev nizek.

Raziskave potrjujejo, da višji odstotki kadičev med zaprtimi osebami vodijo v višjo stopnjo obolevnosti in umrljivosti med njimi. Ne glede na to, da so zaprte osebe v povprečju mlajše kot splošna populacija, jih znaten odstotek glede na podatke tujih raziskav že poroča o zdravstvenih stanjih, pripisljivih tobaku (Ritter in sod. 2011, Cropsey in sod. 2004). Kajenje je povezano z znatno presežno umrljivostjo zaprtih oseb v primerjavi z umrljivostjo v splošni populaciji, stopnje tobaku pripisljive umrljivosti in tobaku pripisljivih izgubljenih let življenja so med zaprtimi osebami višje kot v splošni populaciji (Binswanger in sod. 2014). Prepovedi kajenja v zaporih so povezane z znižanjem s tobakom povezane umrljivosti v zaporih, predvsem zaradi srčno-žilnih obolenj in bolezni pljuč. Pri dlje trajajočih prepovedih se zmanjša tudi umrljivost zaradi raka. Prepoved (ne glede na vrsto) kajenja v zaporih v Združenih državah Amerike je zmanjšala umrljivost med zaprtimi osebami za 9 % med letoma 2001 in 2011 (Binswanger in sod. 2014). Tudi druge posamezne raziskave kažejo, da ima prepoved kajenja v zaporih pozitivne učinke na zdravje zaprtih oseb in zaposlenih, podobno kot je to že dokazano pri zmanjšanju izpostavljenosti tobačnemu dimu na splošno (Kennedy in sod. 2014).

Pomembno je, da se v zaporih zagotovi čim višja stopnja zaščite pred izpostavljenostjo tobačnemu dimu med zaprtimi osebami in zaposlenimi. Prepovedi kajenja v zaporih imajo osnovni cilj, da zmanjšajo izpostavljenost tobačnemu dimu med zaprtimi osebami in zaposlenimi (zapori so delovni prostori) in s tem privedejo do koristi za zdravje. Zmanjšajo tudi tveganje za požare, znižajo stroške vzdrževanja in druge stroške ter osebami v zaporih lahko olajšajo opuščanje kajenja (ASH 2015). Glede na visoko prevalenco kajenja med zaprtimi osebami je izpostavljenost tobačnemu dimu v zaporih lahko zelo visoka. Mnoge države so že uvedle oziroma uvajajo prepovedi kajenja v

zaporih. V Sloveniji velja popolna prepoved kajenja v vseh zaprtih javnih in delovnih prostorih, v zaporih pa obstajajo določene izjeme, kajenje je namreč dovoljeno v prostorih, ki niso namenjeni skupni rabi, kadar v njih bivajo samo kadilci (ZUOTI-UPB3 2007). Štiri od 33 evropskih držav so uvedle popolno prepoved kajenja v notranjih prostorih zaporov (Bolgarija, Grčija, Malta in Makedonija), večina, to je 25 držav, delno prepoved kajenja v notranjih delih zapora z izjemo ločenih sob, kjer je kajenje dovoljeno (Avstrija, Belgija, Danska, Finska, Francija, Nemčija, Madžarska, Irska, Italija, Latvija, Litva, Luksemburg, Nizozemska, Poljska, Portugalska, Romunija, Slovaška, Slovenija, Španija, Švedska, Turčija, Norveška, Srbija, Hrvaška), 4 države pa delno prepoved z izjemo kadilskih con ipd. (Ciper, Češka, Estonija in Islandija) (EurComm 2013). V Združenem kraljestvu lahko zaprte osebe, starejše od 18 let, kadijo samo v svojih celicah (ASH 2015). Države, ki so že uvedle prepoved kajenja v zaprtih javnih in delovnih prostorih, zaporom večinoma dovoljujejo določene izjeme, ki zaprtim osebam omogočajo kajenje. Vendar pa se vedno večje število držav odloča za popolno prepoved v kajenja v zaprtih delih prostora, nekatere tudi na celotnem območju zapora. Tako npr. v Združenem kraljestvu ugotavljajo, da kljub prepovedi kajenja v zaporih (kajenje je dovoljeno le v celicah), ostaja raven škodljivih snovi iz tobačnega dima v tistih delih zaporov, v katerih zaprte osebe lahko kadijo v svojih celicah, zelo visoka in je stopnja izpostavljenosti tobačnemu dimu med zaposlenimi in zaprtimi osebami, ki ne kadijo, visoka (Jayes in sod. 2016). Ugotavljajo, da je popolna prepoved kajenja učinkovitejša v zmanjševanju izpostavljenosti tobačnemu dimu v zaporih in tudi lažje nadzorljiva oziroma izvedljiva (Jakeman in sod. 2014). Zato načrtujejo, da bodo vsi zapori postopoma postali zapori brez tobaka, kajenje bo torej prepovedano kjerkoli na območju zapora, tako zunaj kot znotraj (ASH 2015). V Združenih državah Amerike je že 22 zveznih držav uvedlo popolno prepoved kajenja na celotnem območju zapora, zunaj in znotraj, 28 zveznih držav pa popolno prepoved kajenja v zaprtih (notranjih) prostorih zapora (ANR 2016). V kanadskih zaporih je kajenje prepovedano na celotnem območju zaporov (Collier 2013). Tudi v Novi Zelandiji so vsi zapori brez tobačnega dima, ukrep je bil uveden zelo uspešno in brez večjih ovir, kar pripisujejo natančnemu načrtovanju (Gautam in sod. 2011). Popolno prepoved kajenja v notranjosti in zunanosti zaporov je uvedla tudi večina zveznih držav Avstralije, v ostalih pa veljajo omejitve kajenja v zaporih (AIHW 2015). Nekateri dvomijo o etičnosti in realnosti popolne prepovedi kajenja v zaporih, saj ta dejansko presega prepovedi izven zaporov in prisili posameznika, da neprostoovoljno spremeni vedenje (Ritter in sod. 2011, Butler in sod. 2007, Belcher in sod. 2006). Zato menijo, da so delne prepovedi, ki zmanjšajo izpostavljenost tobačnemu dimu v zaporih, boljše rešitev, bolj realistična in etična, pri čemer je pomembno, da so v zaporih izvaja ustrezna podpora pri opuščanju kajenja (Ritter in sod. 2011). Po mnenju nekaterih so popolne prepovedi kajenja brez pomoči represiven pristop, ki se v okolju, kjer je kajenje še vedno normativno vedenje (v nasprotju s splošno populacijo, kjer je normativno vedenje nekajenje), ne morejo izkazati za učinkovit pristop. Vendar pa je npr. Angliji sodišče razsodilo, da kajenje ni osnovna človekova pravica, škodljive posledice izpostavljenosti tobačnemu dimu pa upravičujejo prepovedi kajenja (Jakeman in sod. 2014). Ključno je, da se v zaporih zagotovi čim višja stopnja zaščite pred izpostavljenostjo tobačnemu dimu med zaprtimi osebami in zaposlenimi. Delne prepovedi z dovoljenim kajenjem v celicah tega ne zagotavljajo same po sebi, tudi zaradi zelo slabega prezračevanja, ki je pogosto v zaporih (Baybutt in sod. 2014). Popolne prepovedi kajenja v zaporih, ki se dosledno izvajajo, privedejo do pomembnega znižanja škodljivih snovi iz tobačnega dima v zraku in izboljšanja kvalitete zraka (He in sod. 2015, Baybutt in sod. 2014, Kennedy in sod. 2014, Thornley in sod. 2013, Proescholdbell in sod. 2008, Hammond in Emmons 2005), medtem ko delne prepovedi ne privedejo do zadostnega znižanja in ustrezne zaščite pred izpostavljenostjo (Baybutt in sod. 2014, Ritter in sod. 2012). A tudi popolne prepovedi ne privedejo do eliminacije tobačnega dima v zaporih (He in sod. 2015, Proescholdbell in sod. 2008, Hammond in Emmons 2005). Zaprte osebe kršijo prepoved in še vedno kadijo v zaprtih prostorih zapora, ob kršitvah pa izkusijo le minimalne posledice

(He in sod. 2015, Lasnier in sod. 2011, Kauffman in sod. 2011, Hammond in Emmons 2005). Kanadska raziskava npr. kaže, da je v zaporih s prepovedjo kajenja v zaprtih prostorih in dovoljenim kajenjem v odprtih delih zapora, v zaprtih delih zapora še vedno kadilo 93 % zaprtih kadilcev (Lasnier in sod. 2011), v ameriških pa 51 % (Kauffman in sod. 2011). Iz Avstralije prihaja podatek, da v zaporih z omejitvami kajenja kadi 74 %, v zaporih s popolnimi prepovedmi kajenja pa 18 % zaprtih oseb (AIHW 2015). Zapori se razlikujejo tudi po izvajanju prepovedi (AIHW 2015, Kennedy in sod. 2014). Raziskave, ki jih je sicer malo, tudi kažejo, da po izpustu iz zaporov s prepovedjo kajenja kadi visok odstotek oseb (Howell in sod. 2015, Bock in sod. 2013, Thibodeau in sod. 2010, Lincoln in sod. 2009); ta odstotek se še postopoma zvišuje v času po izpustu (Howell in sod. 2015). Za nadaljnje zniževanje izpostavljenosti tobačnemu dimu je torej pomemben celovit pristop, in sicer predvsem z ustreznimi programi pomoči kadilcem pri spremembi kadilskega vedenja (tudi po izhodu iz zapora), ki upoštevajo specifične vrste stresa v zaporih, prepoved kajenja naj bo čim bolj podobna tisti, ki velja izven zapora, pomembno je strogo izvajanje pravil o kajenju. Pomembni so dodatni ukrepi, ki še nadalje zmanjšajo verjetnost izpostavljenosti tobačnemu dimu pri delnih prepovedih (nekadilci niso v celicah skupaj s kadilci, vzpostavitev predelov zaporov brez tobačnega dima, delovno okolje in toaletni prostori so brez tobačnega dima, pred pregledom celic in med njim zaprte osebe v celici ne kadijo, pogovori med zaprtimi osebami in osebjem potekajo izven celic idr.) (Baybutt in sod. 2014).

Zapori so pomembno okolje za spodbujanje in za programe opuščanja kajenja, še posebej ker predstavljajo edinstveno priložnost, da dosežemo depriviligirane skupine prebivalstva, ki so sicer težko dostopne. Zapori so pomembno okolje za aktivnosti na področju nadzora nad tobakom v smislu zagotavljanja podpore pri opuščanju kajenja, vključno z zagotovitvijo nikotinskega nadomestnega zdravljenja in drugih zdravil za pomoč pri opuščanju kajenja (AIHW 2015, Belcher in sod. 2006). Zapori oziroma čas v zaporu predstavljajo enkratno priložnost, da dosežemo najbolj depriviligirane osebe s ciljem zmanjševanja kajenja; te skupine so sicer zelo težko dostopne in pogosto zanemarjene (RCP 2013). Tudi kadilci v zaporih, podobno kot v splošni populaciji, želijo opustiti kajenje (Baybutt in sod. 2014, Kennedy in sod. 2014, RCP 2013). Iz Avstralije poročajo, da si 50 % trenutnih kadilcev med zaprtimi osebami želi opustiti kajenje (AIHW 2015), raziskava med zaprtimi osebami ženskega spola kaže podoben odstotek (Cropsey in sod. 2004). Uspešno pa kajenje, kot kažejo omejeni podatki, opusti nižji odstotek zaprtih oseb (Belcher in sod. 2006, Sieminska in sod. 2006). Vendar pa z ustreznimi programi opuščanja kajenja lahko dosežemo podobno uspešnost kot med splošno populacijo (Kennedy in sod. 2014).

Naša raziskava je prva obsežnejša raziskava o kajenju med obsojenimi osebami, ki kljub določenim omejitvam daje pomemben vpogled v razširjenost in značilnosti kajenja med njimi. Je prva raziskava o razširjenosti kajenja oziroma uporabe sorodnih izdelkov med obsojenimi osebami v vseh zavodih za prestajanje kazni zapora v Sloveniji. Raziskava glede na znatno število obsojenih oseb, vključenih v raziskavo, omogoča natančnejši vpogled tudi v značilnosti kadilcev v zaporih glede na izbrane demografske in druge značilnosti. Zaradi majhnega števila obsojenk v slovenskih zaporih (na dan 1. 1. 2015 5,5 %) je odstotek žensk posledično nizek tudi v vzorcu naše raziskave, zato med obsojenkami, kot že povedano, niso možne podrobnejše analize. Med omejitvami naše raziskave je pristranost izbora, v raziskavi so namreč sodelovale obsojene osebe, ki so to želele oziroma bile o tem ustrezno obveščene. Pri nekaterih vprašanjih smo zbirali podatke o dogodkih, ki so se zgodili mnogo let pred raziskavo, še posebej pri starejših obsojenih osebah, zato sta lahko prisotni pristranost spominjanja (starost ob začetku kajenja, začetku rednega kajenja, razlogi za začetek kajenja) in manjša zanesljivost zbranih podatkov. V raziskavi smo zbirali podatke s pomočjo samoporočanja, kar bi lahko pomenilo možnost navajanja družbeno zaželenih odgovorov in

posledično podcenitev obsega kajenja oziroma uporabe sorodnih izdelkov med obsojenimi osebami. Vendar pa ocenjujemo, da gre za zanemarljive učinke, saj je kajenje v zaporih dovoljeno, tobačne izdelke je možno kupiti v prodajalnah v zaporih, prevalenca kajenja je visoka. Obenem raziskave tako v splošni populaciji (Wong in sod. 2012, Yeager in Krosnick 2010, Fendrich in sod. 2005, Assaf in sod. 2002, Vartiainen in sod. 2002, Murray in sod. 1993, Wagenknecht in sod. 1993, Slattery in sod. 1989, Pierce in sod. 1987) kot tudi med zaprtimi osebami (Kauffman in sod. 2010) kažejo, da samoporočani podatki o kajenju dajejo ustrezno oceno odstotka kadilcev oziroma da so razlike v odstotku kadilcev pri samoporočanju v primerjavi z odstotkom kadilcev, določenim na osnovi preverjanja kotinina, majhne. Omejitve raziskave so vezane tudi na vrsto naše raziskave; presečna raziskava ne omogoča vpogleda v časovno zaporedje dogodkov ali vzročnost, zato ni možno delati zaključkov o smeri povezav. Zaradi omejitve dolžine vprašalnika v raziskavo nismo vključili nekaterih področij, ki so pomembna za raziskovanje kajenja v zaporih. Obsojenih oseb nismo spraševali o nameri in izkušnjah z opuščanjem kajenja, o dostopni pomoči, podpori in programih, prav tako nismo preverjali izpostavljenosti tobačnemu dimu in kršitev obstoječe zakonodaje prepovedi kajenja v zaporih. Obsojene osebe smo sicer spraševali o tem, ali so začele kaditi v zaporu ali izven njega, nismo pa tudi preverjali sprememb obsega kajenja v času pred prestajanjem kazni zapora in med njim. Ne glede na našete omejitve pa naša raziskava prinaša pomembne podatke za ukrepanje in nadaljnje raziskovanje na tem področju.

Ključna področja nadaljnjega raziskovanja kajenja tobaka in uporabe sorodnih izdelkov so spremljanje stanja, raziskovanje opuščanja kajenja ter izpostavljenosti tobačnemu dimu med zaprtimi osebami in zaposlenimi v zaporih. Eno od ključnih področij nadaljnjega raziskovanja kajenja v zaporih je spremljanje stanja na tem področju. V marsikateri državi ugotavljajo, da kajenje med zaprtimi osebami ne sledi zmanjševanju razširjenosti kajenja med splošno populacijo, kajenje med zaprtimi osebami ostaja zelo razširjeno in za nekajkrat višje kot v splošni populaciji (AIHW 2015, Baybutt in sod. 2014). Naslednja ključna področja nadaljnjega raziskovanja kajenja tobaka in uporabe sorodnih izdelkov med zaprtimi osebami so raziskovanje opuščanja kajenja (namera za opuščanje, poskusi opuščanja, dostopna pomoč in programi), izpostavljenosti tobačnemu dimu in kršitev obstoječe zakonodaje prepovedi kajenja v zaporih. Izpostavljenost tobačnemu dimu je v zaporih lahko zelo visoka glede na visoko prevalenco kajenja in nekatere značilnosti zaporov, zato je pomembno, da jo spremljamo, na ta način pa lahko spremljamo tudi obseg kršitev obstoječe zakonodaje. Razširjenost kajenja je pomembno spremljati ne le med zaprtimi osebami, pač pa tudi med zaposlenimi v zaporih, podatki namreč kažejo, da ponekod kadi tudi znaten odstotek zaposlenih v zaporih. Zadnji dostopni podatki kažejo, da je kadilcev med zaposlenimi 17 % v Angliji (Ritter in sod. 2011), 28 % v Nemčiji (Ritter in sod. 2016), v Švici od 26 do 45 % (Etter in sod. 2011), 40 % v Avstraliji (OICS 2008), v eni od zveznih držav Združenih držav Amerike 24 % (Carpenter in sod. 2001), v Kanadi pa poročajo, da je odstotek kadilcev med zaposlenimi v zaporih za 2,5-krat višji kot v splošni populaciji (Baybutt in sod. 2014). Med morebitnimi področji raziskovanja kajenja v zaporih sta tudi obseg zasvojenosti z nikotinom (posamezne raziskave kažejo, da so zaprte osebe močno zasvojene z nikotinom) (Etter in sod. 2012, Sieminska in sod. 2006, Cropsey in sod. 2004) in spremembe obsega kajenja v času pred prestajanjem kazni zapora in med njim.

3.4 Zaključki

Med obsojenimi osebami v Sloveniji je delež kadilcev zelo visok. Kadita približno dve tretjini obsojenih oseb, kar je skoraj trikrat več kot v splošni populaciji. Med obsojenkami je delež tistih, ki kadijo, podoben deležu med obsojenci, kar odstopa od razmerja med ženskami in moškimi kadilci v splošni populaciji, kjer kadi značilno več moških. Delež kadilk med obsojenkami je trikrat višji kot med ženskami v splošni populaciji, med obsojenci pa dvainpolkrat višji kot med moškimi v splošni populaciji. Med obsojenci je delež kadilcev višji med mlajšimi, tistimi z nižjim socialno-ekonomskim položajem, tistimi, ki uporabljajo prepovedane droge in alkohola ter povratniki. Višji delež kadilcev med obsojenimi osebami je odraz strukture zaprtih oseb in značilnosti življenja v zaporu, vodi pa v višjo stopnjo obolevnosti in umrljivosti med njimi. Zato je redno spremljanje stanja oziroma trendov razširjenosti kajenja in ostalih vidikov kajenja v zaporih pomembno in osnova za načrtovanje in spremljanje učinkovitosti preventivnih ukrepov oziroma programov.

Zapori so pomembno okolje za spodbujanje in programe opuščanja kajenja, še posebej ker predstavljajo edinstveno priložnost, da dosežemo depriviligirane skupine prebivalstva, ki so sicer težko dostopne, v zaporih pa so prisotne v višjih deležih. Naša raziskava opuščanja kajenja med obsojenci sicer ni raziskovala, je pa to pomemben vidik nadaljnjega raziskovanja v smislu prepoznavne trenutnega stanja na področju pomoči in programov opuščanja kajenja v zaporih in načrtovanja ustreznih ukrepov.

V raziskavi nismo raziskovali obsega izpostavljenosti tobačnemu dimu drugih oseb. Glede na visok delež kadilcev med obsojenimi osebami je ta verjetno visoka, kljub obstoječim omejitvam kajenja v zaporih v Sloveniji. Pomembno je, da se v zaporih zagotovi čim višja stopnja zaščite pred izpostavljenostjo tobačnemu dimu med zaprtimi osebami in zaposlenimi. Zato je treba pri nadaljnjih raziskavah raziskati tudi to področje in oceniti, ali imamo uveden optimalen način zaščite pred tobačnim dimom v zaporih in ali so potrebni dodatni ukrepi.

3.5 Ključni povzetki

OBSOJENE OSEBE

- Kadita približno dve tretjini obsojenih oseb, kar je skoraj 3-krat višji delež kot v splošni populaciji.
- Približno ena tretjina obsojenih oseb uporablja dva tobačna oziroma sorodna izdelka ali več, kar je skoraj 5-krat višji delež kot v splošni populaciji.
- Približno petina obsojenih oseb je začela kaditi v zaporu.

OBSOJENCI

- Kadita približno dve tretjini obsojencev, kar je 2,5-krat višji odstotek kot med moškimi v splošni populaciji.
- Bivših kadilcev je manj kot desetina je bivših kadilcev, kar je več kot 3-krat nižji delež kot v splošni populaciji.
- Približno četrtnina ni nikoli kadila, kar je za 2-krat nižji delež kot v splošni populaciji.
- Delež kadilcev je višji med mlajšimi, tistimi z nižjim socialno-ekonomskim položajem, povratniki ter uporabniki prepovedanih drog in alkohola.
- Večina kadi cigarete, ostale izdelke kadi oziroma uporablja manj kot 4 % obsojencev.
- Obsojenci, ki kadijo cigarete, v višjem odstotku uporabljajo ročno zvite cigarete kot moški v splošni populaciji.
- Obsojenci, ki redno kadijo cigarete, v povprečju pokadijo 19 cigaret na dan, kar je približno 1 cigareta na dan več kot povprečno pokadijo cigaret na dan redni kadilci moškega spola v splošni populaciji.
- V povprečju so obsojenci začeli kaditi pri okoli 16 letih starosti, to je skoraj dve leti mlajši kot moški v splošni populaciji.
- Med obsojenci začetkov kajenja po 25. letu starosti praktično ni več, tako kot v splošni populaciji.

OBSOJENKE

- Delež obsojenk, ki kadijo, je primerljiv z deležem med obsojenci, medtem ko je v splošni populaciji delež kadilk med ženskami značilno nižji kot med moškimi.
- Delež obsojenk, ki kadijo, je 3-krat višji kot med ženskami v splošni populaciji.
- Obsojenke kadijo izključno cigarete.
- Obsojenke, ki redno kadijo cigarete, v povprečju pokadijo 15 cigaret na dan, kar je približno povprečno 1 cigareta na dan več kot povprečno pokadijo cigaret na dan redne kadilke v splošni populaciji.

3.6 Literatura

Agrawal in sod. 2013

Agrawal A, Madden PA, Martin NG, Lynskey MT. Do early experiences with cannabis vary in cigarette smokers? *Drug Alcohol Depend* 2013; 128(3): 255–9.

AIHW 2016

Australian Institute of Health and Welfare. Smoking. Pridobljeno 18. 4. 2016 s spletne strani: <http://www.aihw.gov.au/prisoner-health/smoking/>.

AIHW 2015

Australian Institute of Health and Welfare. The health of Australia's prisoners 2015. Canberra: Australian Institute of Health and Welfare, 2015.

AIHW 2013

Australian Institute of Health and Welfare. Smoking and quitting smoking among prisoners 2012. Bulletin no. 119. Canberra: Australian Institute of Health and Welfare, 2013.

ANR 2016

The American Nonsmokers' Rights. Foundation 100% Smokefree and Tobacco-Free Correctional Facilities. Briefing by the American Nonsmokers' Rights Foundation, april 2016.

ASH 2015

Action on Smoking and Health United Kingdom. ASH Fact Sheet on Smokefree prisons. Pridobljeno 22. 7. 2016 s spletne strani: http://ash.org.uk/files/documents/ASH_740.pdf.

Assaf in sod. 2002

Assaf AR, Parker D, Lapane KL, McKenney JL, Carleton RA. Are there gender differences in self-reported smoking practices? Correlation with thiocyanate and cotinine levels in smokers and nonsmokers from the Pawtucket Heart Health Program. *J Womens Health (Larchmt)* 2002; 11(10): 899–906 (povzetek).

Baggett in sod. 2013

Baggett TP, Lebrun-Harris LA, Rigotti NA. Homelessness, cigarette smoking and desire to quit: results from a US national study. *Addiction* 2013; 108(11): 2009–18.

Baker in sod. 2006

Baker A, Ivers RG, Bowman J, Butler T, Kay-Lambkin FJ, Wye P, Walsh RA, Pulver LJ, Richmond R, Belcher J, Wilhelm K, Wodak A. Where there's smoke, there's fire: high prevalence of smoking among some sub-populations and recommendations for intervention. *Drug Alcohol Rev* 2006; 25(1): 85–96.

Baybutt in sod. 2014

Baybutt M, Ritter C, Stover H. Tobacco use in prison settings: A need for policy implementation. In: Enggist S, Møller L, Galea G and Udesen C (edit.). *Prisons and Health*. Copenhagen: World Health Organization, Regional Office for Europe, 2014.

Belcher in sod. 2006

Belcher JM, Butler T, Richmond RL, Wodak AD, Wilhelm K. Smoking and its correlates in an Australian prisoner population. *Drug Alcohol Rev* 2006; 25(4): 343–8.

Binswanger in sod. 2014

Binswanger IA, Carson EA, Krueger PM, Mueller SR, Steiner JF, Sabol WJ. Prison tobacco control policies and deaths from smoking in United States prisons: population based retrospective analysis. *BMJ* 2014; 349: g4542.

Birmingham in sod. 1996

Birmingham L, Mason D, Grubin D. Prevalence of mental disorder in remand prisoners: consecutive case study. *BMJ* 1996; 313(7071): 1521–4.

Bock in sod. 2013

Bock B, Lopes CE, van den Berg JJ, Roberts MB, Stein LA, Martin RA, Martin SA, Clarke JG. Social support and smoking abstinence among incarcerated adults in the United States: a longitudinal study. *BMC Public Health* 2013; 13: 859.

Brinded in sod. 2001

Brinded PM, Simpson AI, Laidlaw TM, Fairley N, Malcolm F. Prevalence of psychiatric disorders in New Zealand prisons: a national study. *Aust N Z J Psychiatry* 2001; 35(2): 166–73.

Bulten in sod. 2009

Bulten E, Nijman H, van der Staak C. Psychiatric disorders and personality characteristics of prisoners at regular prison wards. *Int J Law Psychiatry* 2009; 32(2): 115–9.

Butler in sod. 2007

Butler T, Richmond R, Belcher J, Wilhelm K, Wodak A. Should smoking be banned in prisons? *Tob Control* 2007 Oct; 16(5): 291–3.

Butler in sod. 2006

Butler T, Andrews G, Allnutt S, Sakashita C, Smith NE, Basson J. Mental disorders in Australian prisoners: a comparison with a community sample. *Aust N Z J Psychiatry* 2006; 40(3): 272–6.

Carpenter in sod. 2001

Carpenter MJ, Hughes JR, Solomon LJ, Powell TA. Smoking in correctional facilities: a survey of employees. *Tob Control* 2001; 10(1): 38–42.

Carson 2015

Carson EA. Prisoners in 2014. U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Bureau of Justice Statistics, 2015.

CCV 2013

Cancer Council Victoria. Smoking and Disadvantage, Evidence Brief. Canberra: Australian National Preventive Health Agency, 2013.

CDC 2013

Centers for Disease Control and Prevention (CDC). Vital signs: current cigarette smoking among adults aged ≥ 18 years with mental illness - United States, 2009–2011. *Morb Mortal Wkly Rep* 2013; 62(5): 81–7.

Collier 2013

Collier R. Prison smoking bans: clearing the air. *CMAJ* 2013; 185(10): E474.

Cropsey in sod. 2004

Cropsey K, Eldridge GD, Ladner T. Smoking among female prisoners: an ignored public health epidemic. *Addict Behav* 2004; 29(2): 425–31.

CSJ 2015

The Centre for Social Justice. Drugs in prison. London: The Centre for Social Justice, 2015.

de Viggiani 2007

de Viggiani N. Unhealthy prisons: exploring structural determinants of prison health. *Sociol Health Illn* 2007; 29(1): 115–35.

Etter in sod. 2012

Etter JF, Ritter C, Christie DH, Kunz M, Rieder JP, Humair JP, Wolff H, Eytan A, Wahl C, Elger B. Implementation and impact of anti-smoking interventions in three prisons in the absence of appropriate legislation. *Prev Med* 2012; 55(5): 475–81.

EurComm 2014

European Commission. Identifying best practice in actions on tobacco smoking to reduce health inequalities. An Matrix Knowledge Report to the Consumers, Health and Food Executive Agency, funded by the Health Programme of the European Union. Final Report. Brussels: European Union, 2014.

EurComm 2013

European Commission. Overview of smoke-free legislation. Januar 2013. Pridobljeno 18. 5. 2016 s spletne strani: http://ec.europa.eu/health/tobacco/docs/smoke-free_legislation_table_en.pdf.

4

UPORABA ALKOHOLA MED OBSOJENIMI OSEBAMI NA PRESTAJANJU KAZNI ZAPORA V SLOVENIJI

*Maša Serec, Marjetka Hovnik-Keršmanc, Maja Milavec,
Maja Roškar*

4.1 Uvod

Posledice čezmernega pitja alkohola in opijanja negativno vplivajo na posameznika, njegovo družino in ožjo okolico, zaradi obremenitve zdravstvenega, socialnega in sodnega sistema pa tudi na celotno družbo. Raba alkohola je v Sloveniji velik javnozdravstveni in družbeni problem. Z alkoholom povezani zdravstveni in družbeni stroški v Sloveniji letno v povprečju znašajo kar 234 milijonov evrov (Roškar in sod 2016).

Z alkoholom povezana kazniva dejanja so v Evropi pogosta in stroškovno obremenjujoča: po nekaterih ocenah so v letu 2003 tovrstna kazniva dejanja Evropo stala 33 milijard evrov (Anderson in Baumberg 2006). Na Škotskem predstavlja z alkoholom povezan kriminal več kot 700 milijonov funtov stroškov od skupno 3,6 milijarde funtov vseh stroškov, povezanih z alkoholom (Scottish Government 2010).

Raziskovalci iz evropskih (Škotska, Anglija, Wales, Francija, Grčija) in drugih držav (zlasti Avstralija in ZDA) dosledno ugotavljajo močno povezanost med rabo alkohola in kriminalom, še zlasti nasilnimi kaznivimi dejanji (White in Gorman 2000). Z alkoholom povezan kriminal ima številne pojavnne oblike – gre za antisocialna vedenja, ki povzročajo družbeno škodo, kot so vandalizem, vožnja pod vplivom alkohola, ropi, spolna kazniva dejanja, napadi in umori.

Pitje alkohola nesporno pomeni večje tveganje za posameznika, da postane storilec nasilnega kaznivega dejanja (SZO 2005, SZO 2008). Na Škotskem je bil med letoma 2010 in 2011 alkohol prepoznan dejavnik v več kot dveh tretjinah umorov (69 %)(NOMS 2008). Alkohol je tesno povezan tudi z nasiljem v družini in je dejavnik tveganja za povzročitev telesnih napadov (Hamlyn in Brown 2007, Leyland in Dundas 2010, Conway in sod 2010). Približno 70 % telesnih napadov, ki jih zabeležijo škotski urgentni in nezgodni oddelki, je povezanih s pitjem alkohola (SEEDA 2006). Polovica odraslih in tri četrtine mladoletnih zapornikov na Škotskem navaja, da so bili v času svojega kaznivega dejanja opiti (Carnie in Broderick 2011a, Carnie in Broderick 2011b). Podobno so ugotovili tudi v drugi škotski raziskavi – dve petini obsojencev sta poročali, da je bilo kaznivo dejanje, zaradi katerega prestajajo kazen zapora, povezano s pitjem alkohola, med obsojenci, zaprtimi zaradi nasilnih kaznivih dejanj, pa kar polovica (MacAskill in sod 2001). V Rusiji so tri četrtine posameznikov, aretiranih zaradi umora, neposredno pred dejanjem pile alkohol (Statistični letopis Rusije 1991–1995, v Pridemore 2002). Tudi v avstralski raziskavi je 43 % obsojencev poročalo o povezanosti rabe alkohola z njihovim kaznivim dejanjem (Kevin 2013). O opitosti storilcev kaznivih dejanj poročajo tudi žrtve – v eni izmed raziskav je 62 % žrtev nasilnega kaznivega dejanja navajalo, da so bili storilci pod vplivom alkohola (Page in sod 2010). Pitje alkohola pa ni le pomemben dejavnik tveganja, da postane posameznik storilec nasilnega kaznivega dejanja, temveč se zviša tudi tveganje, da postane žrtev psihičnega, telesnega ali spolnega nasilja (SZO 2005, SZO 2008).

Vsaka raba alkohola seveda še ne vodi v nasilje in tudi vsako nasilje ni povezano z alkoholom. Gre za zapleten preplet med količino popitega alkohola, vzorci pitja ter značilnostmi posameznika in njegovega okolja. Povezanost alkohola s kaznivimi dejanji lahko v splošnem razdelimo v dve kategoriji: i) neposredna vzročna povezava (npr. vožnja pod vplivom alkohola), ii) posredna povezava, kjer je alkohol povod oziroma sprožilec dejanja (napadi, antisocialno vedenje) (Deehan 1999). V okviru nasilnih dejanj se lahko alkohol torej šteje kot neposredni vzročni dejavnik (Boden in sod. 2012) ali kot dejavnik, ki vpliva na posameznikovo vedenje in presojanje in tako prispeva k izvedbi dejanja (Ramstedt 2011).

Kršitve, povezane z alkoholom, je pomembno postaviti v širši socialni in ekonomski kontekst. Kot je pokazala Škotska anketa o zdravju (Sharp 2010), v splošni populaciji najpogosteje čezmerno pijejo mladi moški in moški iz ekonomsko najbolj ogroženih območij. Prav ti skupini predstavljata tudi večinsko populacijo zapornikov na Škotskem in mnogi od njih imajo težave zaradi zlorabe različnih

psihoaktivnih snovi (PAS) (Graham 2007). Povezava med alkoholom in nasiljem je višja v državah, kjer je pogost vzorec pitja alkohola opijanje in so pogoste akutne zastrupitve z alkoholom. To je značilno predvsem za severne evropske države (SZO 2005). Tudi Richardson in Budd (2003) ugotavljata, da je največja verjetnost za kršitve zakona med osebami, ki se visoko tvegano opijajo.

Sistematičen pregled prevalenčnih študij, objavljenih do leta 2004, je pokazal, da ob sprejemu v zapor čezmerno pije ali je zasvojenih z alkoholom 18–30 % odraslih zapornikov in 10–24 % zapornic (Fazel in sod 2006). Novejši podatki (Kissell in sod 2014) kažejo, da so se deleži odtlej še povišali. Med obsojenci v Veliki Britaniji in v ZDA se je kot najbolj razširjena motnja v okviru zlorabe PAS pokazal prav sindrom odvisnosti od alkohola (Jones in Hoffmann 2006).

V raziskavah iz različnih držav po svetu, kjer so za oceno rabe alkohola uporabili presejalno orodje AUDIT, so ugotovili, da v času pred nastopom kazni zapora škodljivo pije kar 57–81 % obsojencev (AIHW 2012, Borrill in sod 2003, Butler in sod 2003, Coulton in sod 2012, Fotiadouet in sod 2004, MacAskill in sod 2011, McMurrin 2005, Newbury-Birch in sod 2009, Plant in Taylor 2012). Visoko prevalenco težav zaradi alkohola med zaporniki ob sprejemu ugotavljajo tudi na Škotskem (MacAskill in sod 2011), kjer so pri 73 % obsojencev ugotovili tvegano ali škodljivo rabo alkohola, pri 36 % pa že možno zasvojenost z alkoholom – med slednjimi je bilo največ obsojencev iz starostnih skupin 18–24 let in 40–64 let (40 % in 56 %). Poleg težav zaradi alkohola so med obsojenci ob sprejemu v zapor pogosto prisotne tudi težave zaradi drugih PAS, težave v duševnem zdravju, pa tudi široka paleta drugih zdravstvenih in socialnih težav (Singleton in sod 1999, Graham 2007).

Podatkov o rabi alkohola med obsojenimi osebami v času prestajanja kazni zapora je razmeroma malo, saj so tovrstne raziskave redke, pogosto pa tudi nenadzorovane ali izrazito lokalne, s čimer so njihove primerljivost, interpretativnost in reprezentativnost omejene. Naslednja pomembna omejitev pri raziskovanju rabe alkohola med obsojenimi osebami je pristranost poročanja, saj je v zaporih raba alkohola povečini prepovedana in so obsojene osebe nagnjene k podporočanju. Kljub temu vnosi alkohola v zapor in izdelava alkohola v zaporu niso redkost.

V Franciji so z intervjuji ugotovili, da ima v času prestajanja kazni zapora težave z alkoholom 18,4 % obsojencev (Lukasiewicz in sod 2007), medtem ko iz Avstralije, kjer so rabo alkohola ugotavljali s samoocenjevalnim vprašalnikom, poročajo o le 3-odstotni prevalenci pivcev alkoholnih pijač v času bivanja v zaporu (AIHW 2015). V drugi avstralski študiji je o pitju alkohola v času prestajanja kazni zapora poročalo samo 2 % obsojencev in 2 % obsojenk (Kevin 2016). Razlike med francoskimi in avstralskimi ugotovitvami lahko najverjetneje delno pripišemo različnim metodam pridobivanja podatkov o rabi alkohola oziroma pristranosti v smeri podporočanja pri samoocenjevalnih vprašalnikih.

Namen tega poglavja je predstaviti razširjenost pitja alkoholnih pijač in pivsko vedenje med obsojenimi osebami v Sloveniji nasploh ter po izbranih demografskih in drugih značilnostih.

4.2 Razširjenost pitja alkoholnih pijač med obsojenimi osebami v Sloveniji

Razširjenost pitja alkoholnih pijač med obsojenimi osebami prikazujemo z naslednjimi kazalniki:

- odstotkom obsojenih oseb, ki so v zaporu zaradi kaznivega dejanja, storjenega pod vplivom alkohola,
- odstotkom pivcev alkoholnih pijač in abstinentov v zadnjih 12 mesecih pred in v času prestajanja trenutne kazni zapora,
- pogostostjo pitja alkoholnih pijač v zadnjih 12 mesecih pred in v času prestajanja trenutne kazni zapora,

- odstotkom abstinentov, zmernih in čezmernih pivcev alkoholnih pijač v zadnjih 12 mesecih pred in v času prestajanja trenutne kazni zapora,
- odstotkom obsojenih oseb, ki so se vsaj enkrat visoko opile ob eni priložnosti v zadnjih 12 mesecih pred in v času prestajanja trenutne kazni zapora,
- pogostostjo visoko tveganega opijanja v zadnjih 12 mesecih pred in v času prestajanja trenutne kazni zapora,
- odstotkom obsojencev glede na spremembo pivskega vedenja pred in v času prestajanja trenutne kazni zapora,
- odstotkom obsojencev med pivci glede na vrsto alkoholnih pijač, po katerih so posegali v času prestajanja trenutne kazni zapora in v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora.

Nekatere zgoraj omenjene kazalnike prikazujemo tudi glede na vrsto izbranih sociodemografskih in drugih spremenljivk. Vse podatke najprej prikazujemo za obdobje zadnjih 12 mesecev pred prestajanjem trenutne kazni zapora, nato pa še za čas prestajanja trenutne kazni zapora. Kjer govorimo o podatkih za oba spola skupaj, uporabljamo izraz obsojene osebe, kjer govorimo samo o ženskem spolu, uporabljamo izraz obsojenke, kjer govorimo o moškem spolu, pa obsojenci. Zaradi nesorazmerno nižjega števila obsojenk v primerjavi z obsojenci med vsemi obsojenimi osebami smo podrobnejše prikaze pripravili le za obsojence, sicer pa za vse obsojene osebe in obsojenke prikazujemo le osnovne podatke.

ČAS PRED PRESTAJANJEM TRENUTNE KAZNI ZAPORA

4.2.1 Razširjenost pitja alkoholnih pijač med obsojenimi osebami 12 mesecev pred prestajanjem trenutne kazni zapora v Sloveniji

4.2.1.1 Odstotek obsojenih oseb, ki so v zaporu zaradi kaznivega dejanja pod vplivom alkohola

Med obsojenimi osebami jih je 12 % poročalo, da so bili v času kaznivega dejanja, zaradi katerega so na prestajanju kazni zapora, pod vplivom alkohola (med moškimi 13 % in med ženskami 5 %). Odstotki obsojencev in obsojenk, ki so v zaporu zaradi kaznivega dejanja pod vplivom alkohola, so prikazani v tabeli 4.1.

Tabela 4.1: Odstotek obsojenih oseb, ki so v zaporu zaradi kaznivega dejanja pod vplivom alkohola, skupaj in po spolu

		Da				Ne			
		n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)	
SKUPAJ		82	12,4	10,1	15,1	577	87,6	84,9	89,9
Spol ¹	Moški	80	12,9	10,5	15,8	541	87,1	84,2	89,5
	Ženski	2	5,3	1,5	17,3	36	94,7	82,7	98,5

¹ Razlike med spoloma niso bile izračunane zaradi nesorazmerno nižjega števila obsojenk v primerjavi z obsojenci.

4.2.1.2 Odstotki pivcev alkoholnih pijač in abstinentov v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora med obsojenimi osebami v Sloveniji

V zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora v Sloveniji je alkoholne pijače pilo 60 % obsojenih oseb, starih 19 let in več. Odstotki pivcev in abstinentov so skupaj in po spolu prikazani v tabeli 4.2.

Tabela 4.2: Odstotek pivcev alkoholnih pijač in abstinentov med obsojenimi osebami v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora v Sloveniji, skupaj in po spolu

		Pivci				Abstinenti			
		n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)	
SKUPAJ		375	60,5	56,6	64,3	245	39,5	35,7	43,4
Spol ¹	Moški	354	60,5	56,5	64,4	231	39,5	35,6	43,5
	Ženski	21	60,0 ^M	43,6	74,4	14	40,0 ^M	25,6	56,4

¹ Razlike med spoloma niso bile izračunane zaradi nesorazmerno nižjega števila obsojenk v primerjavi z obsojenci.

^M Manj natančna ocena.

4.2.1.3 Odstotki pivcev alkoholnih pijač in abstinentov v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora med obsojenimi moškimi v Sloveniji

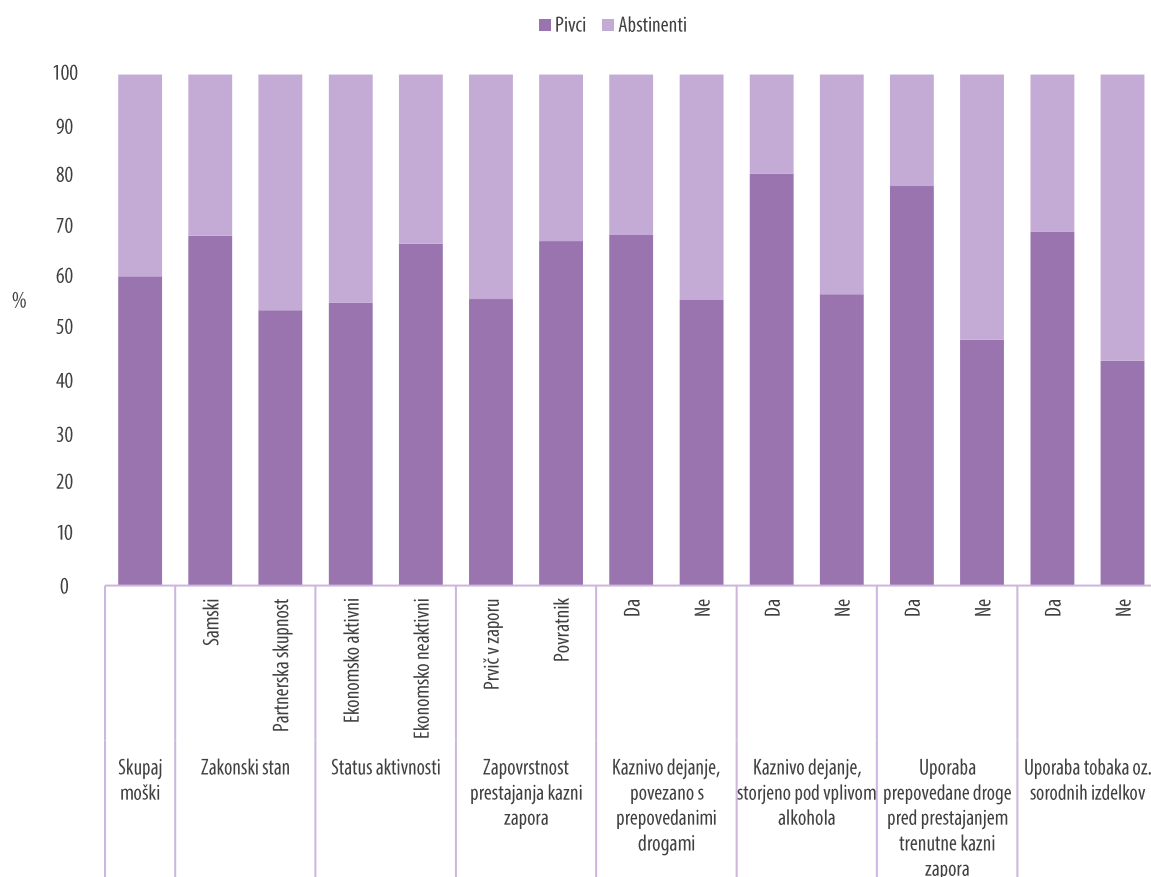
V Sloveniji so v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora alkoholne pijače pile tri petine obsojencev, starih 19 let in več.

Primerjava odstotkov obsojencev, ki so v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora pili alkoholne pijače, in abstinentov je prikazana v tabelah 4.2 in 4.3 ter na sliki 4.1.

Med obsojenci obstajajo statistično značilne razlike v pitju alkoholnih pijač pred prestajanjem kazni zapora glede na zakonski stan, zaposlitveni status, zapovrstnost prestajanja kazni zapora, prestajanje kazni zapora zaradi kaznivega dejanja, povezanega s prepovedanimi drogami, prestajanje kazni zapora zaradi kaznivega dejanja, storjenega pod vplivom alkohola, uporabo katerekoli prepovedane droge kadarkoli pred prestajanjem trenutne kazni zapora in uporabo tobaka ali sorodnih izdelkov. Razlike so prikazane v tabeli 4.3.

Abstinenti

Med obsojenci je odstotek tistih, ki v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora niso pili alkoholnih pijač, statistično značilno višji med moškimi, ki so v partnerski skupnosti, med ekonomsko aktivnimi, med moškimi, ki so prvič v zaporu, med tistimi, ki niso v zaporu zaradi dejanja, povezanega s prepovedanimi drogami, med moškimi, ki niso v zaporu zaradi dejanja, storjenega pod vplivom alkohola, med moškimi, ki pred prestajanjem trenutne kazni zapora niso uporabili prepovedanih drog, in med nekadilci. Statistično značilne razlike so prikazane v tabeli 4.3 in na sliki 4.1.

Slika 4.1: Odstotek pivcev alkoholnih pijač in abstinentov med obsojenci v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zaporu v Sloveniji glede na izbrane demografske in druge značilnosti (prikazane so le tiste značilnosti, po katerih so se med seboj statistično značilno razlikovali)

Tabela 4.3: Odstotek pivcev alkoholnih pijač in abstinentov med obsojenci v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora v Sloveniji glede na izbrane demografske in druge značilnosti

MOŠKI		Pivci				Abstinenti				χ^2	p
		n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)			
SKUPAJ		354	60,5	56,5	64,4	231	39,5	35,6	43,5		
Starost	19–34 let	160	65,3	59,1	71,0	85	34,7	29,0	40,9	3,198	0,074
	35 let in več	174	57,8	52,2	63,2	127	42,2	36,8	47,8		
Izobrazba	Osnovnošolska ali manj	101	64,3	56,5	71,4	56	35,7	28,6	43,5	4,953	0,084
	Poklicna ali srednja	216	61,7	56,5	66,6	134	38,3	33,4	43,5		
	Višja strokovna ali več	30	48,4 ^M	36,4	60,6	32	51,6 ^M	39,4	63,6		
Zakonski stan	Samski	183	68,5	62,7	73,8	84	31,5	26,2	37,3	12,696	< 0,001
	Partnerska skupnost	164	53,9	48,3	59,4	140	46,1	40,6	51,7		
Status aktivnosti	Ekonomsko aktivni	166	55,3	49,6	60,8	134	44,7	39,2	50,4	8,027	0,005
	Ekonomsko neaktivni	182	66,9	61,1	72,2	90	33,1	27,8	38,9		
Družbeni sloj	Nižji	160	64,5	58,4	70,2	88	35,5	29,8	41,6	2,966	0,085
	Srednji ali več	176	57,3	51,7	62,7	131	42,7	37,3	48,3		
Državljanstvo	Slovensko	324	61,1	56,9	65,2	206	38,9	34,8	43,1	0,278	0,598
	Drugo	21	56,8 ^M	41,0	71,4	16	43,2 ^M	28,6	59,0		
Država rojstva	Slovenija	300	62,4	58,0	66,6	181	37,6	33,4	42,0	2,698	0,100
	Druga država	45	52,9 ^M	42,4	63,2	40 ^M	47,1	36,8	57,6		
Dolžina trenutnega bivanja v zaporu	< 1 leto	129	66,8	59,9	73,1	64	33,2	26,9	40,1	3,965	0,138
	1–2 leti	79	59,0	50,5	67,0	55	41,0	33,0	49,5		
	> 2 leti	136	57,9	51,5	64,0	99	42,1	36,0	48,5		
Zapovrstnost prestajanja kazni zapora	Prvič v zaporu	183	56,1	50,7	61,4	143	43,9	38,6	49,3	7,078	0,008
	Povratnik	151	67,4	61,0	73,2	73	32,6	26,8	39,0		
Kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami	Da	127	68,6	61,6	74,9	58	31,4	25,1	38,4	8,466	0,004
	Ne	210	55,9	50,8	60,8	166	44,1	39,2	49,2		
Kaznivo dejanje, storjeno pod vplivom alkohola	Da	58	80,6	70,0	88,1	14	19,4	11,9	30,0	14,565	< 0,001
	Ne	282	57,0	52,6	61,3	213	43,0	38,7	47,4		
Uporaba prepovedane droge pred prestajanjem trenutne kazni zapora	Da	176	78,2	72,4	83,1	49	21,8	16,9	27,6	51,366	< 0,001
	Ne	165	48,1	42,9	53,4	178	51,9	46,6	57,1		
Uporaba tobaka oz. sorodnih izdelkov	Da	264	69,3	64,5	73,7	117	30,7	26,3	35,5	34,269	< 0,001
	Ne	85	44,0	37,2	51,1	108	56,0	48,9	62,8		

^MManj natančna ocena.

4.2.1.4 Pogostost pitja alkoholnih pijač med obsojenimi osebami v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora v Sloveniji

Med obsojenimi osebami, ki so v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora pile alkoholne pijače, jih je skoraj tretjina alkoholne pijače pila od 1- do 6-krat na teden, slaba tretjina vsaj 1-krat mesečno, dobra četrtnina nekajkrat letno in 11 % vsak dan. Pogostost pitja alkoholnih pijač pred prestajanjem trenutne kazni zapora med obsojenimi osebami skupaj in po spolu je prikazana v tabeli 4.4.

Tabela 4.4: Odstotek pivcev po pogostosti pitja alkoholnih pijač v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora med obsojenimi osebami v Sloveniji, starimi 19 let in več, skupaj in po spolu

		Nekajkrat na leto				Vsaj 1-krat na mesec				1- do 6-krat na teden				Vsak dan			
		n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)	
SKUPAJ		96	26,2	22,0	30,9	115	31,4	26,9	36,3	116	31,7	27,1	36,6	39	10,7	7,9	14,3
Spol ¹	Moški	87	25,1	20,8	29,9	111	32,0	27,3	37,1	112	32,3	27,6	37,4	37	10,7	7,9	14,4
	Ženske	9	47,4 ^M	27,4	68,3	4	21,1 ^M	8,5	43,4	4	21,1 ^M	8,5	43,4	2	10,5 ^M	2,9	31,4

¹Razlike med spoloma niso bile izračunane zaradi nesorazmerno nižjega števila obsojenk v primerjavi z obsojenci.

^MManj natančna ocena.

4.2.1.5 Odstotki abstinentov, zmernih in čezmernih pivcev med obsojenimi osebami v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora v Sloveniji

Ocena pivskega vedenja med obsojenimi osebami, ki so na prestajanju trenutne kazni zapora, je za zadnjih 12 mesecev pred sprejemom v zapor pokazala, da je med njimi 40 % abstinentov, tretjina zmernih pivcev, 13 % čezmernih pivcev, za 15 % pivcev pa njihovega pivskega vedenja ni bilo možno opredeliti (neopredeljeni pivci). Odstotki abstinentov, zmernih in čezmernih ter neopredeljenih pivcev so prikazani v tabeli 4.5.

Tabela 4.5: Odstotki abstinentov, zmernih pivcev in čezmernih pivcev ter neopredeljenih pivcev v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora v Sloveniji, med obsojenimi osebami, starimi 19 let in več, skupaj in po spolu

		Abstinenti				Zmerni pivci				Čezmerni pivci				Neopredeljeni pivci			
		n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)	
SKUPAJ		245	39,5	35,7	43,4	200	32,3	28,7	36,1	80	12,9	10,5	15,8	95	15,3	12,7	18,3
Spol ¹	Moški	231	39,5	35,6	43,5	189	32,3	28,6	36,2	76	13,0	10,5	16,0	89	15,2	12,5	18,3
	Ženske	14	40,0 ^M	25,6	56,4	11	31,4 ^M	18,5	48,0	4	11,4 ^M	4,5	25,9	6	17,1 ^M	8,1	32,6

¹Razlike med spoloma niso bile izračunane zaradi nesorazmerno nižjega števila obsojenk v primerjavi z obsojenci.

^MManj natančna ocena.

Med moškimi obsojenci, starimi 19 let in več, pa jih je 13 % v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora pilo alkoholne pijače čez mejo manj tveganega pitja (t. i. čezmerni pivci), tretjina jih je pila v mejah manj tveganega pitja (t. i. zmerni pivci), dve petini sta od alkohola abstinirali, za 15 % pivcev pa ocena pivskega vedenja ni bila možna. Odstotki abstinentov, zmernih in čezmernih pivcev ter neopredeljenih pivcev med obsojenci glede na pivsko vedenje v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora so prikazani v tabeli 4.5.

4.2.1.6 Zmerni in čezmerni pivci med obsojenimi moškimi v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora v Sloveniji

Med obsojenci, ki so v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora pili alkoholne pijače in niso bili uvrščeni med neopredeljene pivce, je bilo nekaj manj kot 30 % čezmernih pivcev, preostali pa so pili v mejah manj tveganega pitja (zmerni pivci). V pivskem vedenju v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora obstajajo med zmernimi in čezmernimi pivci statistično značilne razlike glede na izobrazbo, zakonski stan, zaposlitveni status, zapovrstnost prestajanja kazni zapora, prestajanje kazni zapora zaradi kaznivega dejanja, povezanega s

prepovedanimi drogami, prestanje kazni zapora zaradi kaznivega dejanja, storjenega pod vplivom alkohola, uporabo prepovedanih drog kadarkoli pred prestajanjem trenutne kazni zapora in uporabo tobaka ali sorodnih izdelkov. Razlike so prikazane v tabeli 4.6.

Čezmerni pivci

Med obsojenci, ki so 12 mesecev pred sprejemom v zapor pili alkoholne pijače, je odstotek čezmernih pivcev statistično značilno višji med najmanj izobraženimi moškimi, med samskimi moškimi, ekonomsko neaktivnimi, med povratniki v zaporu, med moškimi, ki so v zaporu zaradi dejanja, povezanega s prepovedanimi drogami, med moškimi, ki so v zaporu zaradi dejanja, storjenega pod vplivom alkohola, med moškimi, ki so kadarkoli pred prestajanjem trenutne kazni zapora uporabili katerokoli prepovedano drogo, in med kadilci tobaka oziroma uporabniki sorodnih izdelkov. Statistično značilne razlike so prikazane v tabeli 4.6 in na sliki 4.2.

Slika 4.2: Odstotek zmernih in čezmernih pivcev med obsojenci, starimi 19 let in več, ki so v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora v Sloveniji pili alkoholne pijače,¹⁴ glede na izbrane demografske in druge značilnosti (prikazane so le tiste značilnosti, po katerih so se med seboj statistično značilno razlikovali)

¹⁴ Odstotki se nanašajo samo na obsojence, ki so v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora pili alkoholne pijače in so odgovorili na vprašanja o pogostosti pitja in količini popitih posameznih alkoholnih pijač ob običajni pivski priložnosti.

Tabela 4.6: Odstotek zmernih in čezmernih pivcev med obsojenci, starimi 19 let in več, ki so v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora v Sloveniji pili alkoholne pijače,¹⁵ glede na izbrane demografske in druge značilnosti

MOŠKI		Zmerni pivci				Čezmerni pivci				χ^2	p
		n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)			
SKUPAJ		189	71,3	65,6	76,4	76	28,7	23,6	34,4		
Starost	19–34 let	84	66,7	58,1	74,3	42	33,3	25,7	41,9	2,366	0,124
	35 let in več	98	75,4	67,3	82,0	32	24,6	18,0	32,7		
Izobrazba	Osnovnošolska ali manj	43	60,6 ^M	49,0	71,1	28	39,4 ^M	28,9	51,0	7,977	0,019
	Poklicna ali srednja	122	73,1	65,9	79,3	45	26,9	20,7	34,1		
	Višja strokovna ali več	23	88,5 ^M	71,1	96,0	3	11,5 ^M	4,0	28,9		
Zakonski stan	Samski	94	66,7	58,6	73,9	47	33,3	26,1	41,4	3,901	0,048
	Partnerska skupnost	94	77,7	69,5	84,2	27	22,3	15,8	30,5		
Status aktivnosti	Ekonomsko aktivni	97	79,5	71,5	85,7	25	20,5	14,3	28,5	7,190	0,007
	Ekonomsko neaktivni	91	64,5	56,3	71,9	50	35,5	28,1	43,7		
Družbeni sloj	Nižji	84	67,7	59,0	75,3	40	32,3	24,7	41,0	1,928	0,165
	Srednji ali več	99	75,6	67,6	82,2	32	24,4	17,8	32,4		
Državljanstvo	Slovensko	178	71,8	65,9	77,0	70	28,2	23,0	34,1	0,632	a
	Drugo	8	61,5 ^M	35,5	82,3	5	38,5 ^M	17,7	64,5		
Država rojstva	Slovenija	168	71,8	65,7	77,2	66	28,2	22,8	34,3	0,076	0,783
	Druga država	18	69,2 ^M	50,0	83,5	8	30,8 ^M	16,5	50,0		
Dolžina trenutnega bivanja v zaporu	< 1 leto	68	73,1	63,3	81,1	25	26,9	18,9	36,7	1,193	0,551
	1–2 leti	43	74,1 ^M	61,6	83,6	15	25,9 ^M	16,4	38,4		
	> 2 leti	72	67,3	57,9	75,5	35	32,7	24,5	42,1		
Zapovrstnost prestajanja kazni zapora	Prvič v zaporu	112	79,4	72,0	85,3	29	20,6	14,7	28,0	10,028	0,002
	Povratnik	70	61,4	52,2	69,8	44	38,6	30,2	47,8		
Kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami	Da	60	63,8	53,7	72,8	34	36,2	27,2	46,3	3,900	0,048
	Ne	120	75,5	68,3	81,5	39	24,5	18,5	31,7		
Kaznivo dejanje, storjeno pod vplivom alkohola	Da	19	43,2 ^M	29,7	57,8	25	56,8 ^M	42,2	70,3	19,563	< 0,001
	Ne	160	76,6	70,4	81,8	49	23,4	18,2	29,6		
Uporaba prepovedane droge pred prestajanjem trenutne kazni zapora	Da	85	61,2	52,9	68,9	54	38,8	31,1	47,1	14,929	< 0,001
	Ne	98	83,1	75,3	88,8	20	16,9	11,2	24,7		
Uporaba tobaka oz. sorodnih izdelkov	Da	133	66,8	60,0	73,0	66	33,2	27,0	40,0	6,648	0,010
	Ne	52	83,9	72,8	91,0	10	16,1	9,0	27,2		

^M Manj natančna ocena.

a Izračun hi-kvadrata morda ni veljaven, ker ima več kot 20 % celic pričakovano frekvenco nižjo od 5.

4.2.1.7 Visoko tvegano opijanje med obsojenimi osebami v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora v Sloveniji

V zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora se je skoraj polovica obsojenih oseb vsaj enkrat visoko tvegano opila (pitje 6 pijač ali več moški in 4 pijač ali več ženske) ob eni priložnosti (moški v 48,1 % in ženske v 42,4 %). Odstotki obsojenih oseb, ki so se v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora vsaj enkrat visoko tvegano opile ob eni priložnosti, in tistih, ki se niso, so skupaj in po spolu prikazani v tabeli 4.7.

¹⁵ Odstotki se nanašajo samo na obsojence, ki so v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora pili alkoholne pijače in so odgovorili na vsa vprašanja o pogostosti pitja in količini popitih posameznih alkoholnih pijač ob običajni pivski priložnosti.

Tabela 4.7: Odstotek obsojenih oseb, starih 19 let in več, ki so se vsaj enkrat visoko tvegano opile ob eni priložnosti v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora v Sloveniji, in tistih, ki se niso, skupaj in po spolu

		Da				Ne			
		n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)	
SKUPAJ		288	47,8	43,8	51,8	315	52,2	48,2	56,2
Spol ¹	Moški	274	48,1	44,0	52,2	296	51,9	47,8	56,0
	Ženski	14	42,4 ^M	27,2	59,2	19	57,6 ^M	40,8	72,8

¹ Razlike med spoloma niso bile izračunane zaradi nesorazmerno nižjega števila obsojenk v primerjavi z obsojenci.

^M Manj natančna ocena.

Pogostost visoko tveganega opijanja v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora med obsojenimi osebami, ki so v tem obdobju pile alkoholne pijače

Med obsojenimi osebami, ki so v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora pile alkoholne pijače, se jih slaba petina ni nikoli visoko tvegano opila ob eni priložnosti.¹⁶ Od preostalih, ki so se v tem obdobju vsaj enkrat visoko tvegano opili, se jih je skoraj 40 % visoko tvegano opilo manj kot 1-krat mesečno, slaba četrtina 1- do 3-krat mesečno, vsaj 1-krat na teden pa se jih je opila petina. Pogostost visoko tveganega opijanja pred prestajanjem trenutne kazni zapora med obsojenimi osebami skupaj in po spolu je prikazana v tabeli 4.8. Vsaj 1-krat se je v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora opilo 82,5 % obsojencev in 73,7 % obsojenk.

Tabela 4.8: Odstotek pivcev med obsojenimi osebami, stari 19 let in več, po pogostosti visoko tveganega opijanja ob eni priložnosti v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora v Sloveniji, skupaj in po spolu¹

	Skupaj				Moški				Ženske			
	n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)	
Nikoli	62	18,0	14,3	22,4	57	17,5	13,8	22,0	5	26,3 ^M	11,8	48,8
Manj kot 1-krat na mesec	132	38,3	33,3	43,5	122	37,4	32,3	42,8	10	52,6 ^M	31,7	72,6
1- do 3-krat na mesec	82	23,8	19,6	28,6	81	24,8	20,4	29,8	1	5,3 ^M	0,9	24,7
1- do 3-krat na teden	38	11,0	8,1	14,7	37	11,3	8,3	15,2	1	5,3 ^M	0,9	24,7
Dnevno ali skoraj vsak dan	31	9,0	6,4	12,5	29	8,9	6,3	12,5	2	10,5 ^M	2,9	31,4

¹ Razlike med spoloma niso bile izračunane zaradi nesorazmerno nižjega števila obsojenk v primerjavi z obsojenci.

^M Manj natančna ocena.

Polovica (50,5 %; 95 % IZ: 44,7–56,3) obsojenih oseb, ki so se v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora visoko tvegano opile, je bilo iz skupine zmernih pivcev, 26,5 % (95 % IZ: 21,7–31,9) iz skupine čezmernih pivcev in 23,0 % (95 % IZ: 18,5–28,2) iz skupine neopredeljenih pivcev.

4.2.1.8 Visoko tvegano opijanje med obsojenimi moškimi v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora v Sloveniji

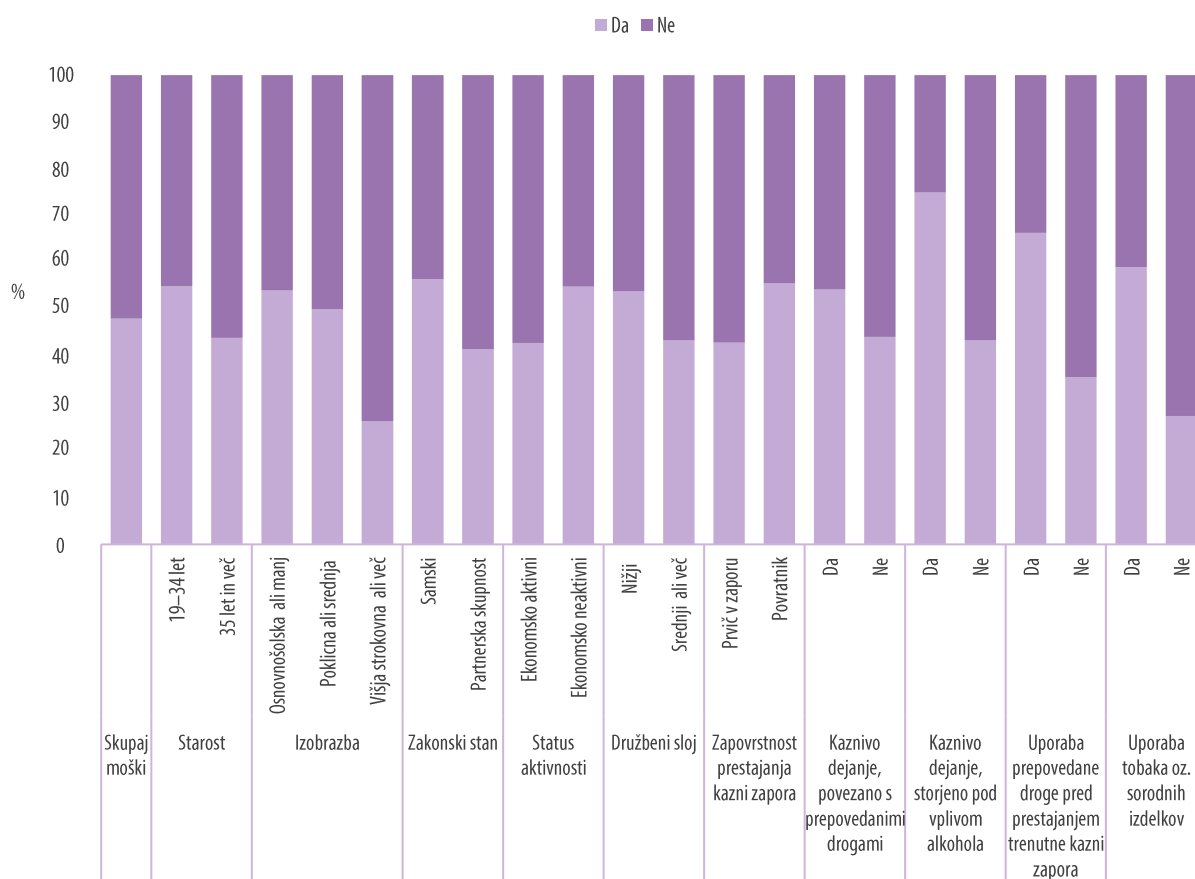
Primerjava odstotkov obsojencev, ki so se v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora vsaj enkrat visoko tvegano opili ob eni priložnosti, in tistih, ki se niso, je prikazana v tabeli 4.9 in sliki 4.3.

¹⁶ Visoko tvegano opijanje pomeni pitje 6 alkoholnih pijač ob eni priložnosti ali več za moške in 4 alkoholne pijače ali več za ženske.

Med obsojenci obstajajo statistično značilne razlike v visoko tveganem opijanju v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora glede na starost, izobrazbo, zakonski stan, zaposlitveni status, družbeni sloj, zapovrstnost prestajanja kazni zapora, prestajanje kazni zapora zaradi kaznivega dejanja, povezanega s prepovedanimi drogami, prestajanje kazni zapora zaradi kaznivega dejanja, storjenega pod vplivom alkohola, uporabo prepovedanih drog kadarkoli pred prestajanjem trenutne kazni zapora in uporabo tobaka ali sorodnih izdelkov. Razlike so prikazane v tabeli 4.9.

Obsojenci, ki so se v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora vsaj enkrat visoko tvegano opili ob eni priložnosti

Med obsojenci je bil odstotek tistih, ki so se v 12 mesecih pred sprejemom v zapor vsaj enkrat visoko tvegano opili, statistično značilno višji med mlajšo starostno skupino, med nižje izobraženimi, med samskimi moškimi, ekonomsko neaktivnimi, med moškimi iz nižjega družbenega sloja, med povratniki v zaporu, med moškimi, ki so v zaporu zaradi dejanja, povezanega s prepovedanimi drogami, med moškimi, ki so v zaporu zaradi dejanja, storjenega pod vplivom alkohola, med moškimi, ki so kadarkoli pred prestajanjem trenutne kazni zapora uporabili katerokoli prepovedano drogo, in med kadilci tobaka oziroma uporabniki sorodnih izdelkov. Statistično značilne razlike so prikazane v tabeli 4.9 in na sliki 4.3.

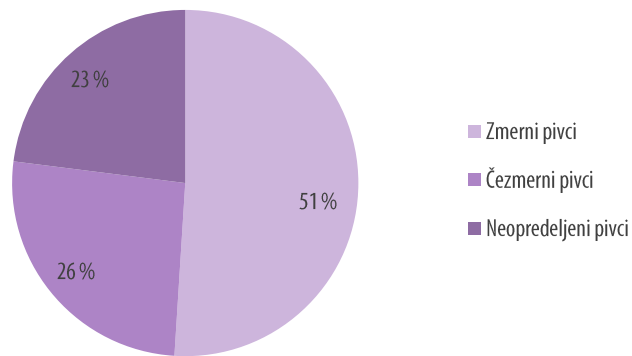
Slika 4.3: Odstotek obsojencev, starih 19 let in več, ki so se vsaj enkrat visoko tvegano opili ob eni priložnosti v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora, in tistih, ki se niso, glede na izbrane demografske in druge značilnosti (prikazane so le tiste značilnosti, po katerih so se med seboj statistično značilno razlikovali)

Tabela 4.9: Odstotek obsojencev, starih 19 let in več, ki so se vsaj enkrat visoko tvegano opili ob eni priložnosti v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora, in tistih, ki se niso, glede na izbrane demografske in druge značilnosti

MOŠKI		Da				Ne				χ^2	p
		n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)			
SKUPAJ		274	48,1	44,0	52,2	296	51,9	47,8	56,0		
Starost	19–34 let	133	55,0	48,7	61,1	109	45,0	38,9	51,3	6,365	0,012
	35 let in več	128	44,0	38,4	49,7	163	56,0	50,3	61,6		
Izobrazba	Osnovnošolska ali manj	85	54,1	46,3	61,7	72	45,9	38,3	53,7	14,471	0,001
	Poklicna ali srednja	169	50,1	44,8	55,4	168	49,9	44,6	55,2		
	Višja strokovna ali več	16	26,2 ^M	16,8	38,4	45	73,8 ^M	61,6	83,2		
Zakonski stan	Samski	148	56,5	50,4	62,4	114	43,5	37,6	49,6	12,410	< 0,001
	Partnerska skupnost	123	41,6	36,1	47,3	173	58,4	52,7	63,9		
Status aktivnosti	Ekonomsko aktivni	126	42,9	37,4	48,6	168	57,1	51,4	62,6	8,108	0,004
	Ekonomsko neaktivni	145	54,9	48,9	60,8	119	45,1	39,2	51,1		
Družbeni sloj	Nižji	131	53,9	47,6	60,1	112	46,1	39,9	52,4	5,811	0,016
	Srednji ali več	131	43,5	38,0	49,1	170	56,5	50,9	62,0		
Državljanstvo	Slovensko	253	48,8	44,5	53,1	265	51,2	46,9	55,5	0,261	0,610
	Drugo	16	44,4 ^M	29,5	60,4	20	55,6 ^M	39,6	70,5		
Država rojstva	Slovenija	236	50,1	45,6	54,6	235	49,9	45,4	54,4	3,434	0,064
	Druga država	32	39,0 ^M	29,2	49,8	50	61,0 ^M	50,2	70,8		
Dolžina trenutnega bivanja v zaporu	< 1 leto	96	51,6	44,5	58,7	90	48,4	41,3	55,5	0,808	0,668
	1–2 leti	65	49,2	40,8	57,6	67	50,8	42,4	59,2		
	> 2 leti	109	47,2	40,9	53,6	122	52,8	46,4	59,1		
Zapovrstnost prestajanja kazni zapora	Prvič v zaporu	139	43,0	37,7	48,5	184	57,0	51,5	62,3	8,152	0,004
	Povratnik	119	55,6	48,9	62,1	95	44,4	37,9	51,1		
Kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami	Da	94	54,3	46,9	61,5	79	45,7	38,5	53,1	4,834	0,028
	Ne	165	44,2	39,2	49,3	208	55,8	50,7	60,8		
Kaznivo dejanje, storjeno pod vplivom alkohola	Da	51	75,0 ^M	63,6	83,8	17	25,0 ^M	16,2	36,4	23,757	< 0,001
	Ne	210	43,5	39,1	48,0	273	56,5	52,0	60,9		
Uporaba prepovedane droge pred prestajanjem trenutne kazni zapora	Da	144	66,4	59,9	72,4	73	33,6	27,6	40,1	50,040	< 0,001
	Ne	120	35,6	30,7	40,8	217	64,4	59,2	69,3		
Uporaba tobaka oz. sorodnih izdelkov	Da	218	59,1	54,0	64,0	151	40,9	36,0	46,0	50,504	< 0,001
	Ne	52	27,4	21,6	34,1	138	72,6	65,9	78,4		

^MManj natančna ocena.

Med obsojenci, ki so se v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora vsaj enkrat visoko tvegano opili, jih je bilo 50,6 % (95 % CI: 44,7–56,5) iz skupine zmernih pivcev, 26,4 % (95 % CI: 21,5–32,0) iz skupine čezmernih pivcev in 23,0 % (95 % CI: 18,4–28,4) iz skupine neopredeljenih pivcev (slika 4.4).

Slika 4.4: Odstotki zmernih, čezmernih in neopredeljenih pivcev med obsojenci, starimi 19 let in več, ki so se v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora v Sloveniji vsaj enkrat visoko tvegano opili ob eni priložnosti

4.2.2 Razširjenost pitja alkoholnih pijač med obsojenimi osebami v času prestajanja trenutne kazni zapora v Sloveniji

4.2.2.1 Odstotki pivcev alkoholnih pijač in abstinentov v času prestajanja trenutne kazni zapora med obsojenimi osebami v Sloveniji

V času prestajanja trenutne kazni zapora v Sloveniji je alkoholne pijače pila dobra petina obsojenih oseb, starih 19 let in več. Odstotki pivcev in abstinentov so skupaj in po spolu prikazani v tabeli 4.10.

Tabela 4.10: Odstotki pivcev alkoholnih pijač in abstinentov med obsojenimi osebami v času prestajanja trenutne kazni zapora v Sloveniji, skupaj in po spolu

		Pivci				Abstinenti			
		n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)	
SKUPAJ		135	20,8	17,9	24,1	513	79,2	75,9	82,1
Spol ¹	Moški	125	20,4	17,4	23,8	488	79,6	76,2	82,6
	Ženski	10	28,6 ^M	16,3	45,1	25	71,4 ^M	54,9	83,7

¹ Razlike med spoloma niso bile izračunane zaradi nesorazmerno nižjega števila obsojenk v primerjavi z obsojenci.

^M Manj natančna ocena.

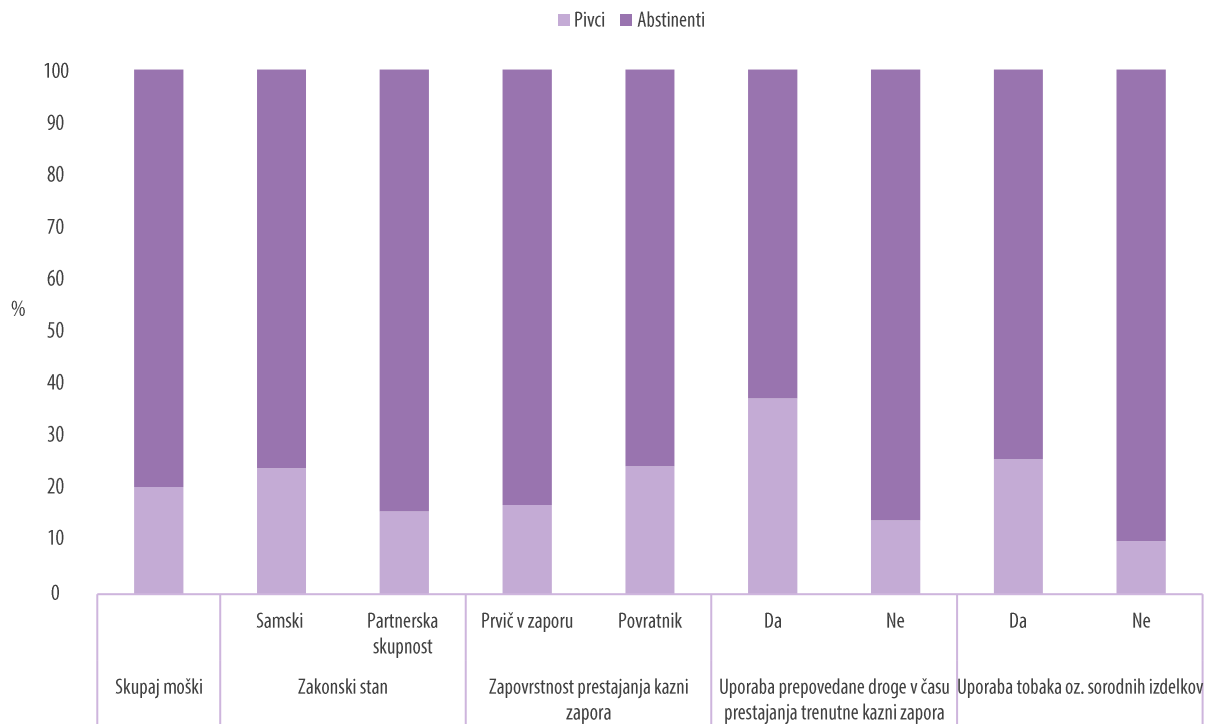
4.2.2.2 Odstotki pivcev alkoholnih pijač in abstinentov v času prestajanja trenutne kazni zapora med obsojenimi moškimi v Sloveniji

V Sloveniji je v času prestajanja trenutne kazni zapora alkoholne pijače pilo 20,4 % obsojencev, starih 19 let in več, preostali pa alkoholnih pijač niso pili. Primerjava odstotkov obsojencev, ki so v času prestajanja trenutne kazni zapora pili alkoholne pijače, in abstinentov je prikazana v tabelah 4.10 in 4.11 ter na sliki 4.5.

Med obsojenci obstajajo statistično značilne razlike v pitju alkoholnih pijač v času prestajanja kazni zapora glede na zakonski stan, zapovrstnost prestajanja kazni zapora, uporabo katerekoli prepovedane droge v času prestajanja trenutne kazni zapora in uporabo tobaka ali sorodnih izdelkov. Razlike so prikazane v tabeli 4.11.

Pivci

Med obsojenci je tistih, ki so v času prestajanja trenutne kazni zapora pili alkoholne pijače, statistično značilno več med samskimi, med povratniki v zaporu, med moškimi, ki so v času prestajanja trenutne kazni zapora uporabili katerokoli prepovedano drogo, in med tistimi, ki kadijo. Statistično značilne razlike so prikazane v tabeli 4.11 in na sliki 4.5.

Slika 4.5: Odstotek pivcev alkoholnih pijač in abstinentov med obsojenci v času prestajanja trenutne kazni zapora v Sloveniji glede na izbrane demografske in druge značilnosti (prikazane so le tiste značilnosti, po katerih so se med seboj statistično značilno razlikovali)

Tabela 4.11: Odstotek pivcev alkoholnih pijač in abstinentov med obsojenci v času prestajanja trenutne kazni zapora v Sloveniji glede na izbrane demografske in druge značilnosti

MOŠKI		Pivci				Abstinenti				χ^2	p
		n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)			
SKUPAJ		125	20,4	17,4	23,8	488	79,6	76,2	82,6		
Starost	19–34 let	56	22,4	17,7	28,0	194	77,6	72,0	82,3	2,752	0,097
	35 let in več	52	16,8	13,0	21,4	257	83,2	78,6	87,0		
Izobrazba	Osnovnošolska ali manj	41	24,3	18,5	31,3	128	75,7	68,7	81,5	3,406	0,182
	Poklicna ali srednja	64	17,9	14,3	22,2	294	82,1	77,8	85,7		
	Višja strokovna ali več	10	16,4	9,2	27,6	51	83,6	72,4	90,8		
Zakonski stan	Samski	66	24,0	19,3	29,4	209	76,0	70,6	80,7	6,233	0,013
	Partnerska skupnost	50	15,8	12,2	20,2	266	84,2	79,8	87,8		
Status aktivnosti	Ekonomsko aktivni	51	16,6	12,9	21,2	256	83,4	78,8	87,1	3,302	0,069
	Ekonomsko neaktivni	64	22,5	18,0	27,7	220	77,5	72,3	82,0		
Družbeni sloj	Nižji	56	21,8	17,2	27,2	201	78,2	72,8	82,8	3,479	0,062
	Srednji ali več	50	15,7	12,1	20,1	268	84,3	79,9	87,9		
Državljanstvo	Slovensko	109	19,9	16,8	23,4	439	80,1	76,6	83,2	0,379	0,538
	Drugo	6	15,8 ^M	7,5	30,4	32	84,2 ^M	69,6	92,5		
Država rojstva	Slovenija	97	19,5	16,3	23,2	400	80,5	76,8	83,7	0,122	0,727
	Druga država	19	21,1	13,9	30,6	71	78,9	69,4	86,1		
Dolžina trenutnega bivanja v zaporu	< 1 leto	45	22,0	16,9	28,2	160	78,0	71,8	83,1	1,010	0,604
	1–2 leti	24	17,6	12,1	24,9	112	82,4	75,1	87,9		
	> 2 leti	52	21,2	16,5	26,7	193	78,8	73,3	83,5		
Zapovrstnost prestajanja kazni zapora	Prvič v zaporu	58	17,0	13,4	21,3	283	83,0	78,7	86,6	4,686	0,030
	Povratnik	57	24,4	19,3	30,3	177	75,6	69,7	80,7		
Kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami	Da	44	23,0	17,6	29,5	147	77,0	70,5	82,4	1,236	0,266
	Ne	76	19,1	15,5	23,3	322	80,9	76,7	84,5		
Kaznivo dejanje, storjeno pod vplivom alkohola	Da	20	26,3	17,7	37,2	56	73,7	62,8	82,3	2,198	0,138
	Ne	99	19,0	15,9	22,6	421	81,0	77,4	84,1		
Uporaba prepovedane droge v času prestajanja trenutne kazni zapora	Da	53	37,3	29,8	45,5	89	62,7	54,5	70,2	36,492	< 0,001
	Ne	61	14,1	11,1	17,7	373	85,9	82,3	88,9		
Uporaba tobaka oz. sorodnih izdelkov	Da	104	25,7	21,7	30,2	301	74,3	69,8	78,3	19,977	< 0,001
	Ne	20	10,1	6,6	15,1	179	89,9	84,9	93,4		

^MManj natančna ocena.

4.2.2.3 Pogostost pitja alkoholnih pijač med obsojenimi osebami v času prestajanja trenutne kazni zapora v Sloveniji

Med obsojenimi osebami, ki so v času prestajanja trenutne kazni zapora pile alkoholne pijače, jih je največ, 55 %, alkoholne pijače pilo nekajkrat na leto, dobra petina vsaj 1-krat mesečno, 13,5 % vsaj enkrat tedensko in skoraj 10 % vsak dan. Pogostost pitja alkoholnih pijač v času prestajanja trenutne kazni zapora med obsojenimi osebami je prikazana v tabeli 4.12. Podrobnejši pregled pogostosti pitja alkoholnih pijač med obsojenkami je pokazal, da so ocene nenatančne, zato odstotke prikazujemo le za obsojence.

Tabela 4.12: Odstotek pivcev po pogostosti pitja alkoholnih pijač v času prestajanja trenutne kazni zapora med obsojenimi osebami v Sloveniji, starimi 19 let in več

	Nekajkrat na leto				Vsaj 1-krat na mesec				1- do 6-krat na teden				Vsak dan			
	n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)	
SKUPAJ	53	55,2	45,2	64,8	21	21,9	14,8	31,2	13	13,5	8,1	21,8	9	9,4	5,0	16,9
Moški	49	55,1 ^M	44,8	65,0	20	22,5	15,1	32,2	12	13,5	7,9	22,1	8	9,0	4,6	16,8

^MManj natančna ocena.

4.2.2.4 Odstotki abstinentov, zmernih in čezmernih pivcev med obsojenimi osebami v času prestajanja trenutne kazni zapora v Sloveniji

Ocena pivskega vedenja med obsojenimi osebami v času prestajanja trenutne kazni zapora je pokazala, da je med njimi skoraj 80 % abstinentov, 6,5 % zmernih pivcev, slab odstotek čezmernih pivcev, pri 13,4 % pivcev pa pivskega vedenja ni bilo možno opredeliti. Odstotki abstinentov, zmernih in čezmernih ter neopredeljenih pivcev so prikazani v tabeli 4.13.

Tabela 4.13: Odstotki abstinentov, zmernih pivcev in čezmernih pivcev ter neopredeljenih pivcev v času prestajanja trenutne kazni zapora v Sloveniji med obsojenimi osebami, starimi 19 let in več, skupaj in po spolu

	Abstinenti				Zmerni pivci				Čezmerni pivci				Neopredeljeni pivci				
	n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)		
SKUPAJ	513	79,2	75,9	82,1	42	6,5	4,8	8,7	6	0,9	0,4	2,0	87	13,4	11,0	16,2	
Spol ¹	Moški	488	79,6	76,2	82,6	38	6,2	4,6	8,4	6	1,0	0,5	2,1	81	13,2	10,7	16,1
	Ženske	25	71,4 ^M	54,9	83,7	4	11,4 ^M	4,5	25,9	0	0,0	0,0	9,9	6	17,1 ^M	8,1	32,6

¹Razlike med spoloma niso bile izračunane zaradi nesorazmerno nižjega števila obsojenk v primerjavi z obsojenci.

^MManj natančna ocena.

4.2.2.5 Zmerni in čezmerni pivci med obsojenimi moškimi v času prestajanja trenutne kazni zapora v Sloveniji

Podrobnejši pregled zmernih in čezmernih pivcev med obsojenci na prestajanju trenutne kazni zapora glede na izbrane demografske in druge značilnosti je pokazal, da so ocene manj natančne, zato jih ne prikazujemo.

4.2.2.6 Visoko tvegano opijanje med obsojenimi osebami v času prestajanja trenutne kazni zapora v Sloveniji

V času prestajanja trenutne kazni zapora se je 10 % obsojenih oseb vsaj enkrat visoko tvegano opilo ob eni priložnosti (moški v 10,2 % in ženske v 5,9 %). Odstotki obsojenih oseb, ki so se v času prestajanja trenutne kazni zapora vsaj enkrat visoko tvegano opile, in tistih, ki se niso, so skupaj in po spolu prikazani v tabeli 4.14.

Tabela 4.14: Odstotek obsojenih oseb, starih 19 let in več, ki so se vsaj enkrat visoko tvegano opile ob eni priložnosti v času prestajanja trenutne kazni zapora v Sloveniji, in tistih, ki se niso, skupaj in po spolu

		Da				Ne			
		n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)	
SKUPAJ		64	10,0	7,9	12,6	577	90,0	87,4	92,1
Spol ¹	Moški	62	10,2	8,0	12,9	545	89,8	87,1	92,0
	Ženski	2	5,9	1,6	19,1	32	94,1	80,9	98,4

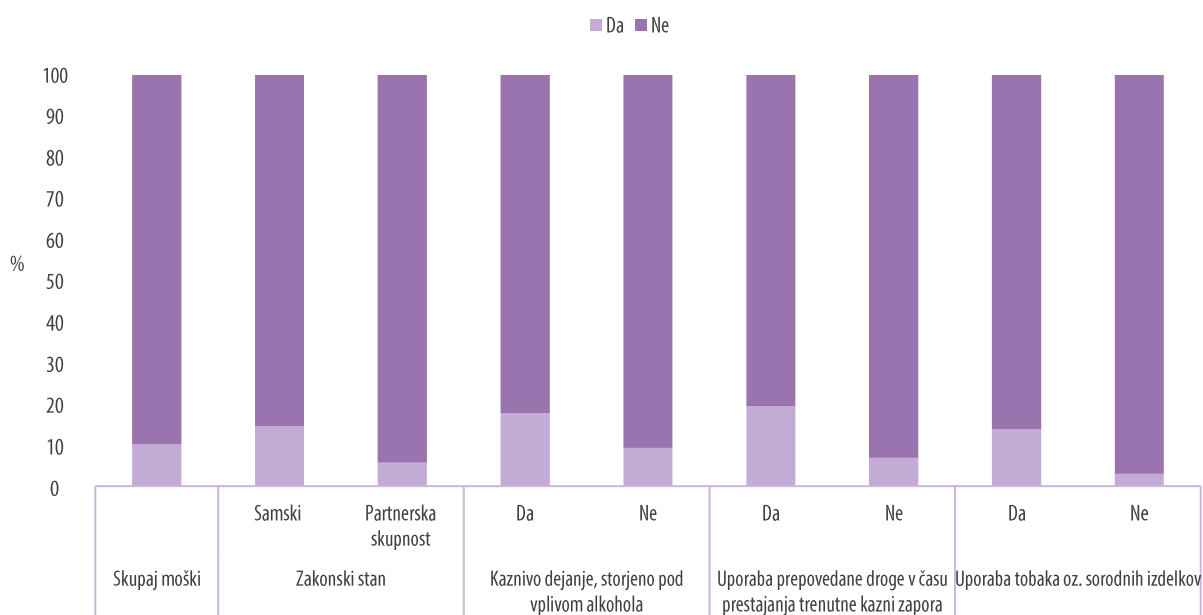
¹ Razlike med spoloma niso bile izračunane zaradi nesorazmerno nižjega števila obsojenk v primerjavi z obsojenci.

4.2.2.7 Visoko tvegano opijanje med obsojenimi moškimi v času prestajanja trenutne kazni zapora v Sloveniji

Primerjava odstotkov obsojencev, ki so se v času prestajanja trenutne kazni zapora vsaj enkrat visoko tvegano opili ob eni priložnosti, in tistih, ki se niso, je prikazana v tabeli 4.15 in na sliki 4.6. Statistično značilne razlike v opijanju se pojavijo glede na zakonski stan, prestajanje kazni zapora zaradi kaznivega dejanja, storjenega pod vplivom alkohola, uporabo prepovedane droge v času prestajanja kazni zapora in kajenje tobaka oziroma uporabo sorodnih izdelkov. Razlike so prikazane v tabeli 4.15.

Obsojenci, ki so se v času prestajanja trenutne kazni zapora vsaj enkrat visoko tvegano opili ob eni priložnosti

Med obsojenci je bil odstotek tistih, ki so se v istem obdobju vsaj enkrat visoko tvegano opili, statistično značilno višji med samskimi moškimi, med moškimi, ki so v zaporu zaradi kaznivega dejanja, storjenega pod vplivom alkohola, med moškimi, ki so v času prestajanja trenutne kazni zapora uporabili katerikoli prepovedano drogo, in med kadilci tobaka oziroma uporabniki sorodnih izdelkov. Statistično značilne razlike so prikazane v tabeli 4.15 in na sliki 4.6.

Slika 4.6: Odstotek obsojencev, starih 19 let in več, ki so se v času prestajanja trenutne kazni zapora vsaj enkrat visoko tvegano opili ob eni priložnosti, in tistih, ki se niso, glede na izbrane demografske in druge značilnosti (prikazane so le tiste značilnosti, po katerih so se med seboj statistično značilno razlikovali)

Tabela 4.15: Odstotek obsojencev, starih 19 let in več, ki so se v času prestajanja trenutne kazni zapora vsaj enkrat visoko tvegano opili ob eni priložnosti, in tistih, ki se niso, glede na izbrane demografske in druge značilnosti

MOŠKI		Da				Ne				χ^2	p
		n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)			
SKUPAJ		62	10,2	8,0	12,9	545	89,8	87,1	92,0		
Starost	19–34 let	28	11,2	7,9	15,7	223	88,8	84,3	92,1	1,140	0,286
	35 let in več	26	8,5	5,9	12,2	281	91,5	87,8	94,1		
Izobrazba	Osnovnošolska ali manj	23	13,9	9,4	20,0	142	86,1	80,0	90,6	5,420	0,067
	Poklicna ali srednja	31	8,6	6,1	12,0	328	91,4	88,0	93,9		
	Višja strokovna ali več	3	4,9	1,7	13,5	58	95,1	86,5	98,3		
Zakonski stan	Samski	40	14,6	10,9	19,3	234	85,4	80,7	89,1	12,936	< 0,001
	Partnerska skupnost	18	5,7	3,6	8,8	296	94,3	91,2	96,4		
Status aktivnosti	Ekonomsko aktivni	29	9,5	6,7	13,3	276	90,5	86,7	93,3	0,025	0,874
	Ekonomsko neaktivni	28	9,9	6,9	13,9	255	90,1	86,1	93,1		
Družbeni sloj	Nižji	29	11,4	8,1	15,9	226	88,6	84,1	91,9	2,392	0,122
	Srednji ali več	24	7,6	5,2	11,1	292	92,4	88,9	94,8		
Državljanstvo	Slovensko	54	9,9	7,7	12,7	491	90,1	87,3	92,3	0,015	a
	Drugo	4	10,5 ^M	4,2	24,1	34	89,5 ^M	75,9	95,8		
Država rojstva	Slovenija	48	9,7	7,4	12,6	447	90,3	87,4	92,6	0,200	0,655
	Druga država	10	11,2	6,2	19,4	79	88,8	80,6	93,8		
Dolžina trenutnega bivanja v zaporu	< 1 leto	20	9,8	6,4	14,7	184	90,2	85,3	93,6	0,411	0,814
	1–2 leti	13	9,8	5,8	16,1	119	90,2	83,9	94,2		
	> 2 leti	28	11,5	8,1	16,1	216	88,5	83,9	91,9		
Zapovrstnost prestajanja kazni zapora	Prvič v zaporu	29	8,6	6,1	12,1	308	91,4	87,9	93,9	1,065	0,302
	Povratnik	26	11,2	7,8	15,9	206	88,8	84,1	92,2		
Kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami	Da	19	10,1	6,6	15,2	170	89,9	84,8	93,4	0,015	0,903
	Ne	41	10,4	7,8	13,8	354	89,6	86,2	92,2		
Kaznivo dejanje, storjeno pod vplivom alkohola	Da	13	17,8	10,7	28,1	60	82,2	71,9	89,3	5,044	0,025
	Ne	48	9,3	7,1	12,1	470	90,7	87,9	92,9		
Uporaba prepovedane droge v času prestajanja trenutne kazni zapora	Da	27	19,4	13,7	26,8	112	80,6	73,2	86,3	18,313	< 0,000
	Ne	30	6,9	4,9	9,7	403	93,1	90,3	95,1		
Uporaba tobaka oz. sorodnih izdelkov	Da	55	13,8	10,8	17,5	345	86,3	82,6	89,3	16,486	< 0,000
	Ne	6	3,0	1,4	6,4	191	97,0	93,6	98,6		

^M Manj natančna ocena.

a Izračun hi-kvadrata morda ni veljaven, ker ima več kot 20 % celic pričakovano frekvenco nižjo od 5.

Pogostost visoko tvegane opijanjanja v času prestajanja trenutne kazni zapora med obsojenci, ki so v istem obdobju pili alkoholne pijače

Med obsojenci, ki so v času prestajanja trenutne kazni zapora pili alkoholne pijače, jih skoraj polovica ni nikoli ob eni priložnosti popila več kot 6 pijač, slaba tretjina se jih je visoko tvegano opila manj kot 1-krat mesečno, 10 % 1- do 3-krat mesečno, vsaj 1-krat na teden pa se jih je opilo skoraj 15 % (tabela 4.16).

Tabela 4.16: Odstotek pivcev med obsojenci, starimi 19 let in več, po pogostosti visoko tveganega opijanja ob eni priložnosti v času prestajanja trenutne kazni zapora v Sloveniji

MOŠKI	n	%	% IZ (95 %)	
Nikoli	52	46,0	37,1	55,2
Manj kot 1-krat na mesec	34	30,1	22,4	39,1
1- do 3-krat na mesec	11	9,7	5,5	16,6
1- do 3-krat na teden	8	7,1	3,6	13,4
Dnevno ali skoraj vsak dan	8	7,1	3,6	13,4

PRIMERJAVA RABE ALKOHOLA
PRED PRESTAJANJEM TRENUTNE KAZNI
ZAPORA IN V ČASU PRESTAJANJA
TRENUTNE KAZNI ZAPORA

4.3 Primerjava pivskega vedenja obsojenih moških v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora in v času prestajanja kazni zapora

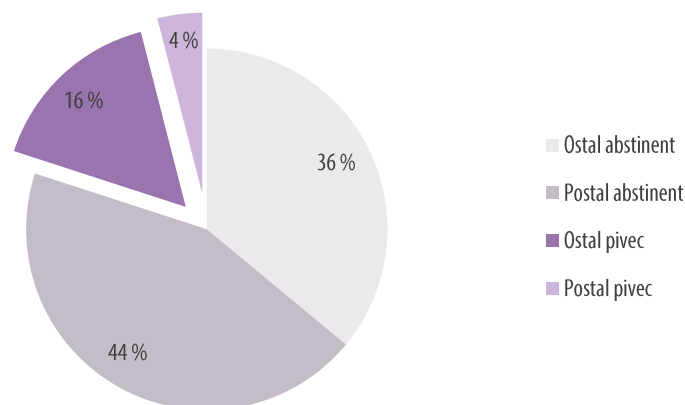
4.3.1 Odstotki pivcev alkoholnih pijač in abstinentov v času zapora in v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora med obsojenimi moškimi v Sloveniji

V času prestajanja trenutne kazni zapora je alkoholne pijače pila skoraj petina obsojencev, starih 19 let in več, kar je statistično značilno manj kot v zadnjih 12 mesecih pred nastopom trenutne kazni zapora, ko je bil odstotek pivcev za več kot 3-krat višji oz. je bil odstotek abstinentov za 2-krat nižji ($p < 0,001$). Odstotki pivcev in abstinentov med obsojenci v času prestajanja trenutne kazni zapora in pred njo so prikazani v tabeli 4.17.

Tabela 4.17: Odstotek pivcev in abstinentov med obsojenci, starimi 19 let in več, v zadnjih 12 mesecih pred nastopom kazni zapora in v času prestajanja kazni zapora v Sloveniji

MOŠKI	Pred prestajanjem kazni zapora			V času prestajanja kazni zapora			χ^2	p		
	n	%	% IZ (95 %)	n	%	% IZ (95 %)				
Pivci	344	60,0	55,9	63,9	111	19,4	16,4	22,8	195,724	< 0,001
Abstinenti	229	40,0	36,1	44,1	462	80,6	77,2	83,6		

Med 19,4 % obsojencev, ki so v času prestajanja kazni zapora pili alkoholne pijače, jih je 15,7 % (IZ 95 %: 13,0–18,9) pilo alkoholne pijače že pred zaporom, 3,7 % (IZ 95 %: 2,4–5,6) pa je takšnih, ki so bili prej abstinenti in so pričeli alkohol piti v zaporu. Med 80,6 % obsojencev, ki alkoholnih pijač v času prestajanja trenutne kazni zapora niso pili, jih je 36,3 % (IZ 95 %: 32,5–40,3) abstiniralo že pred zaporom, 44,3 % (IZ 95 %: 40,3–48,4) pa jih je pričelo abstinirati v zaporu (slika 4.7).

Slika 4.7: Odstotek obsojencev, starih 19 let in več, glede na spremembo pivskega vedenja pred prestajanjem trenutne kazni zapora in v času prestajanja trenutne kazni zapora v Sloveniji

4.3.2 Odstotki obsojenih moških glede na visoko tvegano opijanje v času prestajanja trenutne kazni zapora in v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora v Sloveniji

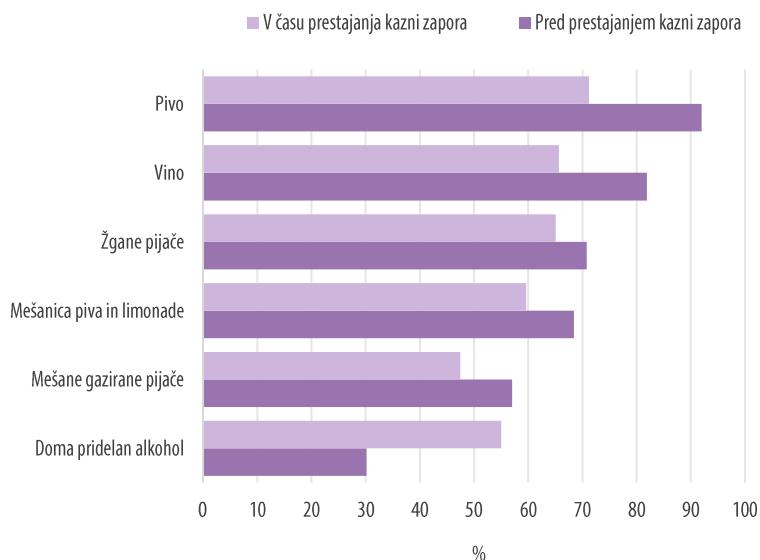
V času prestajanja trenutne kazni zapora se je ob eni priložnosti vsaj enkrat visoko tvegano opilo 9,4 % obsojencev, starih 19 let in več, kar je statistično značilno manj kot v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora, ko je bilo takšnih 47,3 % (tabela 4.18). Odstotek obsojencev, ki so se v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem kazni zapora vsaj enkrat opili, je za 5-krat višji od odstotka tistih, ki so se opili v času zapora. Odstotek tistih, ki se v času zapora niso opili, pa je bil za 1,7-krat višji od odstotka tistih, ki se niso opili v zadnjih 12 mesecih pred zaporom.

Tabela 4.18: Odstotki obsojencev, starih 19 let in več, glede na visoko tvegano opijanje v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora in v zaporu v Sloveniji

MOŠKI	Pred prestajanjem kazni zapora				V času prestajanja kazni zapora				χ^2	p
	n	%	% IZ (95 %)		n	%	% IZ (95 %)			
Da	262	47,3	43,2	51,5	52	9,4	7,2	12,1	185,089	< 0,001
Ne	292	52,7	48,5	56,8	502	90,6	87,9	92,8		

4.3.3 Odstotki obsojenih moških med pivci glede na vrsto alkoholnih pijač, po katerih so posegali v času prestajanja trenutne kazni zapora in v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora v Sloveniji

V zadnjih 12 mesecih pred in v času prestajanja trenutne kazni zapora sta bili izmed vseh alkoholnih pijač, po katerih so posegali obsojenci, najpogostejši pivo (92,0 %) in vino (81,9 %), sledile so jima žgane pijače (slika 4.8).

Slika 4.8: Odstotki obsojencev med pivci glede na vrsto alkoholnih pijač, ki so jih pili v času prestajanja trenutne kazni zapora in v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora v Sloveniji

4.4 Razprava

Vsaka osma obsojena oseba, ki je na prestajanju trenutne kazni zapora v Sloveniji, je v zaporu zaradi kaznivega dejanja pod vplivom alkohola, kar je manj, kot poročajo raziskovalci iz Škotske in Avstralije, kjer je takih oseb približno trikrat več (MacAskill in sod 2001, Kevin 2013). Iz teh držav poročajo tudi o višji prevalenci čezmernega pitja alkohola med obsojenci, kot smo ugotovili v naši raziskavi.

Skoraj dve tretjini obsojenih oseb v zadnjem letu pred prestajanjem kazni zapora pijeta alkoholne pijače, slaba polovica se tudi vsaj enkrat visoko tvegano opije. Glede pivskega vedenja pred prestajanjem kazni zapora se obsojeni moški in obsojene ženske ne razlikujejo, medtem ko v splošni populaciji moški pijejo več in pogosteje. Med obsojenimi osebami, starimi 19 let in več, ki so na prestajanju trenutne kazni zapora v Sloveniji, sta skoraj dve tretjini takih, ki so v zadnjem letu pred nastopom kazni zapora vsaj občasno pili alkoholne pijače, 40 % pa je bilo abstinentov. Slaba tretjina obsojenih oseb te starosti je pila alkoholne pijače v mejah manj tveganega pitja (t. i. zmerni pivci), 13 % obsojenih oseb je to mejo presegalo (t. i. čezmerni pivci), dobrih 15 % pivcev pa ni poročalo o pogostosti pitja in/ali količini popitih alkoholnih pijač ob tipični pivski priložnosti in zato ocena njihovega pitja ni bila možna. Vsaj enkrat se je v zadnjih 12 mesecih pred nastopom kazni zapora visoko tvegano opilo ob eni priložnosti skoraj 48 % obsojenih oseb, starih 19 let in več.

Obsojenke se v naši raziskavi glede pitja alkoholnih pijač in pivskega vedenja v zadnjem letu pred prestajanjem trenutne kazni zapora ne razlikujejo bistveno od obsojencev. To je v nasprotju z ugotovitvami tujih raziskav med zaporniki, kjer je pitje (vključno s tveganim pitjem) bolj razširjeno med moškimi (69 % in 40 %) kot ženskami (47 % in 28 %) (AIHW 2015). Ne sklada se niti z ugotovitvami slovenskih¹⁷ in tujih populacijskih raziskav, ki kažejo na večjo razširjenost pitja, vključno čezmernega pitja in visoko tveganega opijanja, med moškimi v primerjavi z ženskami (Hovnik Keršmanc in sod

¹⁷ Slovenske populacijske raziskave sicer po starosti niso popolnoma primerljive z raziskavo med obsojenimi osebami – podatki za splošno populacijo se nanašajo na starostno skupino 25–64 let, za obsojene osebe pa na starostno skupino 19 let in več.

2000; Hovnik Keršmanc, Zorko in Macur 2015; Zorko, Hovnik Keršmanc in Macur 2015; Lovrečič in Lovrečič 2014; Zaletel Kragelj in sod 2004; Lovrečič, Lovrečič in Tomšič 2012; Almeida-Filho in sod 2005; Holmila in Raitasalo 2005; Kraus in sod 2000; Kuntsche in sod 2004; Neumark in sod 2003; Redonnet in sod 2012; Schoenborn in Adams 2010; Simons-Morton in sod 2009; WHO 2014; Wilsnack in sod 2009; Moore in sod 2005). Tudi glede visoko tvegane opijanjanja smo ugotovili, da med obsojenci in obsojenkami ni razlik, medtem ko se v splošni populaciji visoko tvegano opija značilno več moških kot žensk (Zorko, Hovnik Keršmanc in Macur 2015). Med obsojenci je odstotek takšnih, ki so se v zadnjem letu pred nastopom kazni zapora visoko tvegano opili, manjši kot v splošni populaciji (48 % proti 53 %), med obsojenkami pa kar za 1,3-krat višji, kot to velja za ženske v splošni populaciji (42 % proti 32 %).¹⁸

Rezultati naše raziskave kažejo, da so ženske, ki v Sloveniji storijo kaznivo dejanje in so obsojene na kazen zapora, glede pitja alkohola bolj primerljive z obsojenci kot ženskami v splošni populaciji.

Dobra petina obsojenih oseb v času prestajanja kazni zapora pije alkoholne pijače, vsaka deseta obsojena oseba se tudi opije. V času prestajanja trenutne kazni zapora v Sloveniji je kljub zakonsko predpisani popolni prepovedi vnosa, izdelave ali rabe alkoholnih pijač (Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij 2006) slednje pila petina obsojenih oseb, starih 19 let in več (20,4 % moških in 28,6 % žensk). Podrobnejša ocena pivskega vedenja v času prestajanja trenutne kazni zapora je pokazala, da je bilo med obsojenimi moškimi in ženskami 6,5 % zmernih pivcev in pivk, 0,9 % čezmernih pivcev in pivk, pri kar 13,4 % pivcev in pivk pa pivskega vedenja zaradi pomanjkljivo izpolnjenih vprašanj o količini in pogostosti pitja ni bilo možno opredeliti. Iz Uprave republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij (URSIKS 2015) za leto 2015 poročajo o 11 % oziroma 323 zaprtih osebah¹⁹ s težavami zaradi alkohola. Gre za osebe z ukrepom obveznega zdravljenja in osebe, pri katerih so bile ugotovljene težave zaradi zlorabe alkohola. Na podlagi tega podatka lahko sklepamo, da je tudi med neopredeljenimi pivci v naši raziskavi verjetno večina takšnih, ki pijejo na tvegane način. Ugotovili smo še, da se je vsaka deseta obsojena oseba med prestajanjem kazni zapora vsaj enkrat visoko tvegano opila (10,2 % moških in 5,9 % žensk). Preizkus alkoholiziranosti kot klasična oblika nadzora, ki jo v slovenskih zaporih izvajajo na podlagi zakona, je bil v letu 2015 opravljen 958-krat, od tega je bilo 32 preizkusov pozitivnih (3 %) (URSIKS 2015). Majhno število pozitivnih preizkusov pripisujejo dejstvu, da so v skupnem številu preizkusov upoštevani tudi preizkusi obsojencev na podlagi terapevtskega dogovora. Od skupno 272 najdb drog, tablet in opojnih snovi je bilo 12 najdb alkohola (skupaj 32 litrov). Največkrat je šlo za alkohol, pridelan v zavodu s fermentacijo sadja in sladkorja ter kvasa. Tudi v naši raziskavi smo ugotovili, da se v primerjavi s časom pred prestajanjem kazni zapora v zaporu poveča raba alkohola lastne pridelave.

Odstotek abstinentov med obsojenci je pred prestajanjem kazni zapora višji kot v splošni populaciji. Med obsojenci je več abstinentov med ekonomsko aktivnimi in med moškimi, ki so v partnerski skupnosti, ki so prvič v zaporu, ki niso v zaporu zaradi kaznivega dejanja, povezanega z drogami ali storjenega pod vplivom alkohola, ter med moškimi, ki pred nastopom kazni zapora niso kadili tobaka ali uporabili prepovedane droge. Med obsojenci v naši raziskavi sta bili v zadnjem letu pred prestajanjem trenutne kazni zapora dve petini abstinentov, kar je več kot v splošni populaciji v Sloveniji.²⁰ Po podatkih populacijske raziskave iz leta 2012 je med prebivalci Slovenije okoli 16 % moških abstinentov (Hovnik Keršmanc, Zorko in Macur 2015; Zorko,

¹⁸ Glej opombo ¹⁷.

¹⁹ Izraz zaprte osebe vključuje obsojene osebe, pripornike in mladoletnike, obsojene na mladoletniški zapor – večino (okoli 70 %) predstavljajo obsojenci.

²⁰ Glej opombo ¹⁷.

Hovnik Keršmanc in Macur 2015; Lavtar in sod 2014). Naši rezultati potrjujejo izsledke nekaterih tujih raziskav, ki poročajo o večjem odstotku abstinentov med zaporniki kot v splošni populaciji (AIHW 2015; MacAskill in sod 2001). MacAskill in sodelavci (2001) še navajajo, da je abstinenca pri moških v splošni populaciji najbolj razširjena med osebami v najnižjem dohodkovnem kvantilu, ki so demografsko tudi najbolj primerljivi s populacijo zapornikov.

Odstotek abstinentov se s starostjo spreminja in se med starejšimi osebami povečuje (Schoenborn in Adams 2010), kar velja tudi za slovensko splošno populacijo (Zorko, Hovnik Keršmanc in Macur 2015). V nasprotju s tem med obsojenci v naši raziskavi teh ugotovitev ne moremo potrditi, saj se odstotek abstinentov med starostnima skupinama statistično značilno ne razlikuje. Na to je morda vplivala drugačna starostna razdelitev obsojencev v raziskavi in raziskavah v splošni populaciji.

Literatura nadalje navaja, da je v skupinah z nižjim socialno-ekonomskim položajem v primerjavi s skupinami z višjim socialno-ekonomskim položajem sicer več abstinentov ter manj pivcev in pivskih priložnosti, so pa ti dovzetnejši za težave z alkoholom in posledice pitja alkohola (Grittner in sod 2012a, Grittner in sod 2012b). Tudi v slovenski splošni populaciji ugotavljajo (Zorko, Hovnik Keršmanc in Macur 2015) pomembno povezavo med pitjem in socialno-ekonomskim položajem – moški z nižjim socialno-ekonomskim položajem (osebe z nižjo izobrazbo, neaktivne osebe, prebivalci z najnižjim materialnim statusom, osebe, ki ne živijo s partnerjem) so verjetneje abstinenti kot tisti z višjim socialno-ekonomskim položajem. To pa se v naši raziskavi med obsojenci ni potrdilo, saj je bil odstotek abstinentov višji med ekonomsko aktivnimi ter med moškimi, ki so v partnerski skupnosti, kar se tiče izobrazbe, pa značilne razlike ni bilo.

Glede na druge opazovane značilnosti je bil odstotek abstinentov višji med obsojenci, ki so prvič v zaporu, med tistimi, ki niso v zaporu zaradi kaznivega dejanja, povezanega z drogami ali storjenega pod vplivom alkohola, med moškimi, ki pred nastopom kazni zapora niso uporabili prepovedane droge, in med tistimi, ki ne kadijo tobaka.

Obsojenci, ki pijejo alkoholne pijače pred prestajanjem kazni zapora, te pijejo v večjih količinah kot moški v splošni populaciji. Glede čezmernega pitja v zadnjem letu pred nastopom kazni zapora se je v naši raziskavi pokazalo, da je v primerjavi s splošno populacijo čezmerno pitje med obsojenci bolj razširjeno. Odstotek čezmernih pivcev v zadnjem letu pred zaporom je med obsojenci 13 %, kar je za 4 % več, kot je pokazala populacijska raziskava v letu 2012²¹ (Zorko, Hovnik Keršmanc in Macur 2015). Glede na dejstvo, da je med obsojenci bistveno več oseb z najnižjo izobrazbo, kot je to v splošni populaciji, in da najmanj izobraženi verjetneje čezmerno pijejo (Zorko, Hovnik Keršmanc in Macur 2015), bi lahko med obsojenci pričakovali še višji odstotek čezmernih pivcev. Podcenjenost čezmernega pitja med obsojenci lahko deloma pripišemo dejstvu, da dobrih 15 % pivcev ni odgovorilo na vprašanja o pogostosti pitja in/ali količini popitih alkoholnih pijač ob tipični pivski priložnosti in jih zato nismo mogli uvrstiti med zmerne ali čezmerne pivce. Morda o svojem pitju niso želeli natančneje poročati, lahko pa tudi, da na vprašanja niso odgovarjali zaradi nezmožnosti priklica spomina za zadnje leto pred nastopom kazni zapora – kar 41 % obsojenih oseb je bilo v času naše raziskave namreč v zaporu že več kot eno leto. Rezultati se z našimi pričakovanji bolje skladajo, če s splošno populacijo²² (Hovnik Keršmanc, Zorko in Macur 2015) primerjamo samo opredeljene pivce med obsojenci: v tem primeru je bila med obsojenci kar dobra četrtina iz skupine čezmernih pivcev, kar je skoraj za 2-krat več kot v splošni populaciji. Takšni rezultati se ujemajo tudi z navedbami tujih avtorjev, ki so ugotovili, da kadar zaporniki pijejo alkohol, ga pijejo v večjih količinah kot splošna

²¹ Glej opombo ¹⁷.

²² Glej opombo ¹⁷.

populacija (AIHW 2015; Scottish Government 2011; Parkes in sod 2011). Tudi prevalenca zasvojenih z alkoholom je po nekaterih raziskavah (Plant in Taylor 2012; Parkes in sod 2011; Fazel in sod 2006) med zaporniki bistveno višja kot v splošni populaciji, a v naši raziskavi zasvojenosti z alkoholom nismo raziskovali.

Med obsojenci je več čezmernih pivcev med najmanj izobraženimi, samskimi in ekonomsko neaktivnimi, povratniki v zaporu, med obsojenci, ki so storili kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami ali pod vplivom alkohola, in tistimi, ki posegajo tudi po tobaku ali prepovedanih drogah. Med obsojenci, ki so v zadnjem letu pred nastopom kazni zapora pili alkoholne pijače v čezmernih količinah, je več manj izobraženih, samskih in ekonomsko neaktivnih, kar je v skladu z ugotovitvami v splošni populaciji (Zorko, Hovnik Keršmanc in Macur 2015), kjer je več čezmernih pivcev med moškimi z nižjim socialno-ekonomskim položajem (moški z najnižjo izobrazbo, brezposelni ter tisti, ki ne živijo s partnerjem). Ugotovitve se skladajo z raziskavami v splošnih populacijah tako v Sloveniji (Hovnik Keršmanc, Zorko in Macur 2015) kot v tujini (Reczek 2012), ki ugotavljajo, da s prevzemom vloge partnerja moški omejijo pitje alkohola.

Ne preseneča niti ugotovitev, da je več čezmernih pivcev tudi med povratniki v zaporu, med obsojenci, ki so storili kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami ali pod vplivom alkohola, in tistimi, ki posegajo tudi po tobaku ali prepovedanih drogah. Tudi avtorji raziskave o zlorabi PAS med obsojenimi osebami v Škotskih zaporih leta 2013, v kateri so spraševali o rabi alkohola pred nastopom kazni zapora, opisujejo, da je pri povratnikih v zaporu verjetnost za škodljivo rabo alkohola večja (Mc Coard, Carnie in Broderick 2013).

Kljub temu, da slovenske raziskave na splošni populaciji ugotavljajo, da čezmerno pitje s starostjo narašča (Zorko, Hovnik Keršmanc in Macur 2015), pa se to v naši raziskavi za obsojence ni potrdilo.

Skoraj polovica obsojencev med prestajanjem kazni zapora spremeni svoje pivsko vedenje: 44 odstotkov jih postane abstinentov, štirje odstotki pa začnejo piti alkoholne pijače.

Primerjava pivskega vedenja obsojencev na prestajanju trenutne kazni zapora v zadnjih 12 mesecih pred zaporom in v času zapora je v naši raziskavi pokazala, da visok odstotek obsojencev spremeni svoje pivsko vedenje v smeri abstinence od alkohola, kar je v skladu z ugotovitvami tujih raziskav (AIHW 2015; Mc Coard, Carnie in Broderick 2013). Kljub temu pa smo ugotovili, da v času prestajanja kazni zapora v Sloveniji alkoholne pijače pije skoraj 20 % obsojencev, med katerimi je skoraj petina takih, ki so bili prej abstinenti. Zanimivo bi bilo vedeti, ali je šlo pri slednjih za doživljenjske abstinate ali za osebe, ki so iz različnih razlogov (morda tudi zaradi škodljivega pitja v preteklosti) abstinirale vsaj v zadnjem letu pred sprejemom na prestajanje kazni zapora, o čemer pa v naši anketi nismo spraševali.

Sprememba pivskega vedenja v smeri abstinence ob vstopu v zapor je na eni strani seveda logična posledica zakonsko urejene prepovedi rabe, pridelave in vnosa alkoholnih pijač v zavode, po drugi strani pa se lahko zaprte osebe s težavami zaradi zlorabe alkohola v Sloveniji prostovoljno vključujejo v programe motivacije in izobraževanja v zavodih. Ti programi so usmerjeni v vzpostavljanje občutka za osebno nego in telesno kondicijo, v odgovornost za opravljanje dnevnih dejavnosti, pridobivanje delovnih navad, aktivno preživljanje prostega časa, vzpostavljanje in vzdrževanje stikov s svojci ter v postopno vračanje v družbo. V letu 2015 se je največ zaprtih oseb s težavami zaradi alkohola vključilo v programe motivacije (160 oseb), za vključitev v programe izobraževanja se je odločilo 152 zaprtih oseb, v intenzivni program obravnave pa 67 zaprtih oseb (URSIKS 2015). Posameznikom, ki so v zavodih uspešno vzdrževali abstinenco in izrazili željo po nadgradnji obravnave, je med prestajanjem kazni omogočena tudi obravnava v zunanjih zdravstvenih ustanovah (npr. na psihiatrični kliniki, območni ambulantni za alkoholike) in v programih nevladnih organizacij (npr. klubi zdravljenih

alkoholikov, anonimni alkoholiki, skupine za samopomoč). Za takšno nadgradnjo se je v letu 2015 odločilo 41 zaprtih oseb. Po prestani kazni je obravnavo v zunanjih ustanovah nadaljevalo 22 oseb. Za zaprte osebe z resnejšimi težavami zaradi alkohola v slovenskih zavodih obstaja tudi strokovna obravnava, ki jo v sodelovanju z zunanjimi strokovnjaki izvajajo strokovni delavci zavoda. Namen obravnave je podpora pri vzpostavitvi abstinence in spremembi življenjskega sloga ter morebitni pripravi posameznika na zdravljenje v zdravstveni ustanovi. V letu 2015 sta imeli v slovenskih zaporih le dve zaprti osebi izrečen ukrep obveznega zdravljenja zaradi sindroma odvisnosti od alkohola od skupaj izrečenih 413 stranskih kazni in varnostnih ukrepov (URSIKS 2015). V letu 2015 je imelo 40 oseb abstinenčno krizo zaradi alkohola, pri katerih so posredovali s pomočjo zdravstvene službe, zdravnika in psihiatra ter jim zagotovili ustrezno medikamentozno terapijo, v nekaterih primerih pa še psihosocialno intervencijo s strani strokovnih delavcev zavoda (URSIKS 2015).

Moške, ki v času prestajanja kazni zapora pijejo alkoholne pijače, smo primerjali z abstinenti in ugotovili, da je višji odstotek pivcev alkoholnih pijač med samskimi obsojenci, med povratniki v zaporu in med tistimi, ki v času prestajanja kazni zapora posegajo tudi po tobaku in nedovoljenih drogah. Vse to je bilo značilno že za njihovo pivsko vedenje v zadnjem letu pred nastopom prestajanja kazni zapora. Ugotovitve glede povratništva se skladajo s škotsko raziskavo, v kateri so ugotovili, da imajo zaporniški povratniki več z alkoholom povezanih težav kot obsojenci, ki so prvič v zaporu (Mc Coard, Carnie in Broderick 2013), in da se s številom povratkov težave poglobljajo. Na eni strani raba alkohola viša verjetnost za povratništvo, na drugi pa lahko zaporedna prestajanja kazni zapora spodbujajo rabo alkohola kot funkcijo spoprijemanja s težavami tako v zaporu kot na prostosti. Tudi ugotovitev glede kombinacije rabe različnih PAS (višji odstotek pivcev je med uporabniki tobaka in sorodnih izdelkov in uporabniki prepovedanih drog) ne preseneča, saj na tovrstno vedenje pri istem posamezniku vplivajo podobni dejavniki, pri vseh PAS pa so podobni tudi mehanizmi zasvojenosti (Henningfield, Clayton in Pollin, 1990).

Obsojenci, ki pijejo alkoholne pijače pred prestajanjem kazni zapora, pijejo bolj tvegano kot pivci v splošni populaciji. Rezultat, ki se nanaša na visoko tvegano opijanje med obsojenci, ni v skladu z našimi pričakovanji niti z navedbami nekaterih tujih raziskav med obsojenci, ki so ugotovile, da je odstotek moških, ki se opijajo, med obsojenci bistveno višji kot v splošni populaciji (Mac Askill in sod 2001, AIHW 2015). V naši raziskavi je bil odstotek obsojencev, ki so se v zadnjih 12 mesecih pred nastopom kazni zapora vsaj enkrat visoko tvegano opili, nižji kot v splošni populaciji moških (48 % proti 53 %) (Zorko in sod 2015). Če pa pogledamo le obsojence, ki so v zadnjem letu pred prestajanjem kazni zapora pili alkoholne pijače, se jih je vsaj enkrat visoko tvegano opilo skoraj 83 %, medtem ko je v splošni populaciji takšnih moških dobrih 66 %, hkrati pa se obsojenci opijajo pogosteje kot moški v splošni populaciji²³ (Hovnik Keršmanc, Zorko in Macur 2015). Ta rezultat ponovno nakazuje, da obsojenci, ki pijejo alkohol, pijejo bolj tvegano kot splošna populacija.

Visoko tvegano opijanje pred prestajanjem kazni zapora je bolj razširjeno med mlajšimi obsojenci, tistimi z najnižjim socialno-ekonomskim položajem, povratniki v zaporu, tistimi, ki so storili kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami ali pod vplivom alkohola, in tudi tistimi, ki kadijo tobak ali uporabljajo sorodne izdelke. Visoko tvegano opijanje pred prestajanjem kazni zapora med obsojenci je bilo bolj razširjeno med tistimi z najnižjim socialno-ekonomskim položajem (najmanj izobraženimi, samskimi, ekonomsko neaktivnimi, osebami iz nižjega družbenega sloja), za splošno populacijo pa velja, da imajo moški z najnižjim socialno-ekonomskim položajem (osebe z najnižjo izobrazbo, delovno neaktivni, prebivalci iz spodnjega materialnega

²³ Podatek za obsojene osebe se nanaša na starostno skupino 19 let in več, za splošno populacijo pa na starostno skupino 15–64 let.

razreda) nižje obete za opijanje v primerjavi z moškimi z višjim socialno-ekonomskim položajem (Zorko, Hovnik Keršmanc in Macur 2015). Tudi nekateri tuji avtorji med dolgoročnimi napovedniki visoke rabe alkohola navajajo višjo stopnjo izobrazbe (Moore in sod 2005). Razlike med obsojenci in splošno populacijo lahko delno pojasnimo s tem, da obsojenci, ki se opijajo, v večji meri kot splošna populacija izhajajo iz skupine čezmernih pivcev, med katerimi pa je tudi več oseb z najnižjo izobrazbo.

V splošni populaciji moških je visoko tvegano opijanje bolj razširjeno med mlajšimi kot med starejšimi (Zorko in sod 2015), kar pa se je pokazalo tudi za opijanje v letu pred nastopom kazni zapora med obsojenci v naši raziskavi. Podobno sta ugotovila tudi Plant in Taylor (2012) na vzorcu odraslih zapornikov – najmlajši obsojenci (stari 18–20 let) v primerjavi s starejšimi (21 let in več) pijejo bolj tvegano.

Odstotek obsojencev, ki so se pred nastopom kazni zapora vsaj enkrat visoko tvegano opili, je bil višji tudi med povratniki v zaporu, tistimi, ki so storili kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami ali pod vplivom alkohola, in tudi tistimi, ki kadijo tobak ali uporabljajo sorodne izdelke. O večji razširjenosti visoko tvegane opijanja (pitja 6 pijač ali več ob eni priložnosti) med povratniki poročajo tudi avtorji raziskave v škotskih zaporih (Mc Coard, Carnie in Broderick 2014).

Pred prestajanjem kazni zapora je visoko tvegano opijanje petkrat pogostejše kot med prestajanjem kazni zapora. Naša raziskava je pokazala, da je visoko tvegano opijanje med obsojenci na prestajanju trenutne kazni zapora manj pogosto kot pred prestajanjem kazni zapora. V času prestajanja kazni zapora se jih vsaj enkrat opiije desetina, kar je za 5-krat manj kot v letu pred sprejemom v zapor.

Višji odstotek moških, ki se v času prestajanja kazni zapora vsaj enkrat visoko tvegano opiijejo, je med samskimi obsojenci, tistimi, ki so bili v času kaznivega dejanja pod vplivom alkohola, in tistimi, ki v času prestajanja kazni zapora posegajo tudi po tobaku in nedovoljenih drogah. Vse to je bilo značilno že za njihovo opijanje v zadnjem letu pred nastopom prestajanja kazni zapora.

Naša raziskava je prva obsežnejša raziskava o pivskem vedenju med obsojenimi osebami, ki kljub določenim omejitvam daje pomemben vpogled v razširjenost in značilnosti pitja alkohola med njimi. Prednost naše raziskave je predvsem v tem, da gre za prvo tovrstno raziskavo med obsojenimi osebami na prestajanju kazni zapora v Sloveniji, s katero smo dobili natančnejši vpogled v razširjenost pitja alkohola in pivsko vedenje med to populacijo pred nastopom in v času prestajanja kazni zapora ter tudi v značilnosti abstinentov in pivcev.

Za proučevanje pivskega vedenja med obsojenimi osebami na prestajanju kazni zapora v Sloveniji smo uporabili samoocenjevalna vprašanja, ki so že v splošni populaciji, kjer pitje alkohola načeloma ni prepovedano, podvržena podajanju družbeno zaželenih odgovorov v smeri podporočanja o količini in pogostosti pitja alkoholnih pijač (Stockwell in sod 2014), pri obsojenih osebah, pri katerih je pitje alkohola prepovedano, pa je to tveganje še višje. Posledično je lahko v naši raziskavi prišlo do podcenjenosti rabe alkohola, kar velja upoštevati pri interpretaciji podatkov.

Pri nekaterih vprašanjih o preteklih dogodkih v zvezi s pitjem alkohola, npr. o tem, ali je posameznik v zadnjih 12 mesecih pred sprejemom na prestajanje kazni zapora pil alkoholne pijače oziroma koliko pijač je popil, je lahko prisotna tudi pristranost priklica oz. nenatančnost spomina (Del Boca in Darkes 2003), še posebej, če upoštevamo, da je bilo dobrih 41 % obsojenih oseb v zaporu že več kot 12 mesecev. Tudi to lahko vpliva na zmanjšano zanesljivost pridobljenih rezultatov.

Zaradi že omenjene stigme, povezane s pitjem alkohola, nezmožnosti priklica spomina glede pitja alkohola v preteklosti in prezahtevnosti vprašalnika se je v raziskavi pojavilo nezanemarljivo število

manjkajočih podatkov glede količine in pogostosti pitja alkoholnih pijač. Posledično za dobrih 15 % (za čas pred zaporom) oziroma 13 % pivcev (v zaporu) nismo mogli oceniti, ali so t. i. zmerni ali čezmerni pivci. Natančnejše analize za čas pred zaporom so pokazale, da je bilo neopredeljenih pivcev statistično značilno več med moškimi, rojenimi v drugi državi (22,4 %), kot med moškimi, ki so rojeni v Sloveniji (13,7 %) – morda je do pomanjkljivih odgovorov prihajalo tudi na račun slabšega razumevanja jezika pri prvih. Ob morebitni ponovitvi raziskave bi zato veljalo razmisliti o poenostavitvi nekaterih vprašanj.

4.5 Zaključki

Med obsojenimi osebami v Sloveniji v času **pred prestajanjem kazni zapora** po alkoholnih pijačah posega nižji delež oseb kot v splošni populaciji, vendar tisti, ki pijejo, pijejo bolj tvegano kot pivci v splošni populaciji. Med obsojenkami je delež tistih, ki pijejo alkoholne pijače, enak kot pri obsojencih, kar odstopa od razmerja med ženskami in moškimi v splošni populaciji, v kateri pije bistveno več moških.

Med obsojenci, ki pijejo alkoholne pijače pred prestajanjem kazni zapora, je dobra četrtina čezmernih pivcev, kar je skoraj za dvakrat več kot med pivci v splošni populaciji, skoraj 83 % pa se jih vsaj enkrat v letu visoko tvegano opije, kar je za 1,3-krat več kot med pivci v splošni populaciji. Delež tveganih pivcev (čezmernih pivcev ali tistih, ki se visoko tvegano opijajo) med obsojenci je višji med mlajšimi, tistimi z nižjim socialno-ekonomskim položajem, tistimi, ki so v zaporu zaradi dejanja, povezanega s prepovedanimi drogami oz. storjenega pod vplivom alkohola, tistimi, ki so kadarkoli pred prestajanjem trenutne kazni zapora uporabili tudi katerokoli prepovedano drogo in kadili tobak oz. sorodne izdelke, ter med povratniki.

Pitje alkohola v zaporu ni dovoljeno, pa kljub temu alkoholne pijače še vedno pije dobra petina obsojenih oseb (skoraj petina teh jih je pričela piti šele v zaporu), vsaka deseta obsojena oseba pa se vsaj enkrat v letu visoko tvegano opije. Več pivcev med obsojenci je med samskimi, tistimi, ki uporabljajo tudi prepovedane droge in kadijo tobak oz. sorodne izdelke, ter med povratniki.

Obsojene osebe, čeprav z nižjim deležem pivcev kot v splošni populaciji, so skupina, ki je bolj ogrožena za tvegano in škodljivo pitje alkohola ter njune posledice že pred nastopom kazni zapora in tudi po vrnitvi v svoje okolje po prestani kazni. Škodljive posledice pitja alkohola so najverjetneje še večje od zaznanih, saj študije kažejo, da zaporniki o težavah z alkoholom podporačajo (MacAskill in sod 2001). Čezmerna raba alkohola in opijanje predstavljata povišano tveganje za storitev kaznivih dejanj, slabše telesno in duševno zdravje, nasilje v družini, nestabilne odnose, tvegano spolno vedenje, nezaposlenost in podobno. Zdravje zapornikov je slabše, kot je v povprečju zdravje splošne populacije (Williams in sod 2014), zato je zmanjševanje rabe alkohola v tej populaciji pomembno in utemeljeno.

Zapori so pomembno okolje za doseganje sicer težko dosegljivih ogroženih posameznikov. Izjemnega pomena je, da so v zaporih sistematično uvedeni učinkoviti programi za zmanjševanje rabe alkohola in škode zaradi alkohola, ki vključujejo tako izvajanje preventivnih intervencij, zgodnje odkrivanje ogroženih oseb kot strokovno pomoč osebam s težavami zaradi alkohola. Pomemben je tudi nadzor nad vnosom in pridelavo alkohola v zaporih. V slovenskih zavodih za prestajanje kazni zapora obstajajo prostovoljni programi motivacije in izobraževanja za posameznike, ki imajo težave z alkoholom, tistim z resnimi težavami oziroma zasvojenim pa se lahko izreče ukrep obveznega zdravljenja.

Za uspešno načrtovanje in izvajanje preventivnih ukrepov je treba zagotoviti tudi kontinuirano spremljanje pivskega vedenja med zaporniki. Z našo raziskavo smo na področju pitja alkohola

prepoznali nekatere ranljivejše skupine obsojenih moških: gre za samske, manj izobražene, ekonomsko neaktivne, za povratnike, moške, ki so storili kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami ali pod vplivom alkohola, in moške, ki poleg alkohola posegajo tudi po tobaku ali prepovedanih drogah. Posebno pozornost bi veljalo nameniti tudi obsojenkam, za katere se je izkazalo, da je delež pivk med njimi veliko višji, kot to velja za ženske v splošni populaciji. Te posebej občutljive podskupine bi v zavodih veljalo še aktivneje usmerjati v že obstoječe programe ali pa razviti njim prilagojene nove tako preventivne programe kot programe obravnave. Vse to lahko prispeva k zmanjšanju težav, povezanih z alkoholom, zmanjšanju povratništva, boljšemu zdravstvenemu stanju zapornikov in boljšim pogojem sobivanja v zaporih. S tem pa se seveda zmanjšajo tudi splošni zdravstveni in družbeni stroški.

4.6 Ključni povzetki

Raba alkohola v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora

OBSOJENE OSEBE

- Alkoholnih pijač ni pilo skoraj 40 % obsojenih oseb, kar je za 2-krat višji delež kot v splošni populaciji.
- Vsaj enkrat se je visoko tvegano opilo ob eni priložnosti skoraj 48 % obsojenih oseb, kar je za 1,03-krat več kot v splošni populaciji (46,5 %).
- Delež pivk je med obsojenkami primerljiv z deležem pivcem med obsojenimi moškimi, kar odstopa od razmerja med ženskami in moškimi v splošni populaciji, v kateri pije bistveno več moških.

OBSOJENCI (moški)

- Alkoholni pijači, po katerih obsojenci najpogosteje posegajo, sta pivo in vino.
- Med obsojenci, ki pijejo alkoholne pijače, je delež čezmernih pivcev skoraj za 2-krat višji, delež tistih, ki se vsaj enkrat ob eni priložnosti visoko tvegano opijejo, pa za 1,3-krat višji kot v splošni populaciji.
- Delež tveganih pivcev (čezmernih pivcev ali tistih, ki se visoko tvegano opijajo) med obsojenci je višji med mlajšimi, tistimi z nižjim socialno-ekonomskim položajem, tistimi, ki so v zaporu zaradi dejanja, povezanega s prepovedanimi drogami oz. storjenega pod vplivom alkohola, tistimi, ki so kadarkoli pred prestajanjem trenutne kazni zapora uporabili tudi katerokoli prepovedano drogo in kadili tobak oz. sorodne izdelke ter med povratniki.

Dvanajst odstotkov obsojenih oseb je bilo v času storitve kaznivega dejanja pod vplivom alkohola.

Raba alkohola v času prestajanja trenutne kazni zapora

OBSOJENE OSEBE

- Alkoholne pijače je pilo skoraj 21 % obsojenih oseb.
- Ob eni priložnosti se je visoko tvegano opilo 10 % obsojenih oseb.

OBSOJENCI (moški)

- Velik delež obsojencev med prestajanjem kazni zapora spremeni svoje pivsko vedenje: odstotek abstinentov se podvoji, delež tistih, ki se vsaj enkrat visoko tvegano opijejo, pa se za 5-krat zmanjša. V zaporu pričnejo piti alkoholne pijače 4 % obsojencev.
- Alkoholni pijači, po katerih obsojenci tudi v zaporu najpogosteje posegajo, sta pivo in vino. Se pa v primerjavi s časom pred prestajanjem kazni zapora v zaporu poveča raba doma pridelanega alkohola.
- Največ pivcev je med samskimi, tistimi, ki v zaporu uporabijo tudi prepovedano drogo in kadijo tobak oz. sorodne izdelke, ter med povratniki.
- Delež obsojencev, ki se visoko tvegano opijejo, je višji med samskimi, tistimi, ki so v zaporu zaradi kaznivega dejanja, storjenega pod vplivom alkohola, tistimi, ki v zaporu uporabijo tudi prepovedano drogo in kadijo tobak oz. sorodne izdelke.

4.7 Literatura

Almeida-Filho in sod 2005

Almeida-Filho N, Lessa I, Magalhães L, Araújo MJ, Aquino E, James SA, Kawachi I. Social inequality and alcohol consumption-abuse in Bahia, Brazil-- interactions of gender, ethnicity and social class. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol* 2005; 40(3): 214–22.

Anderson in sod 2006

Anderson P, Baumberg B. Alcohol in Europe: a public health perspective. Institute of Alcohol Studies, United Kingdom, 2006.

Pridobljeno 8. 7. 2016 s spletne strani:

http://ec.europa.eu/health/ph_determinants/life_style/alcohol/documents/alcohol_europe.pdf.

AIHW 2015

Australian Institute of Health and Welfare 2015. The health of Australia's prisoners 2015. Cat.no.PHE 207. Canberra: AIHW: 107–11. Pridobljeno 8. 7. 2016 s spletne strani: <http://www.aihw.gov.au/WorkArea/DownloadAsset.aspx?id=60129553682>.

Boden in sod 2012

Boden J, Fergusson DM, Horwood LJ. Alcohol misuse and violent behaviour: findings from a 30-year longitudinal study. *Drug and Alcohol Dependence*, 2012, 122: 135–41.

Borrill in sod 2013

Borrill J, Burnett R, Atkins R, Miller S, Briggs D, Weaver T, Maden A. Patterns of self-harm and attempted suicide among white and black/mixed race female prisoners. *CBMH*, 2003, 13: 229–240. Pridobljeno 8. 7. 2016 s spletne strani:

<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/cbm.549/pdf>.

Butler in sod 2003

Butler T, Levy M, Dolan K, Kaldor J. Drug use and its correlates in an Australian prisoner population. *Addict. Res. Theory*, 2003, 11, 89–101.

Carnie in Broderick 2011a

Carnie J, Broderick R. Scottish prisoner survey 2011. Edinburgh, Scottish Prison Service, 2011a. Pridobljeno 8. 7. 2016 s spletne strani: <http://www.sps.gov.uk/Corporate/Publications/Publication-2665.aspx>.

Carnie in Broderick 2011b

Carnie J, Broderick R. Scottish prisoner survey 2011 – young offenders. Edinburgh, Scottish Prison Service, 2011b. Pridobljeno 8. 7. 2016 s spletne strani: <http://www.sps.gov.uk/Corporate/Publications/Publication-2659.aspx>.

Conway in sod 2010

Conway DI, McMahon AD, Graham L, Snedker S, McCluskey K, Devlin M, Goodall C. The scar on the face of Scotland: Deprivation and alcohol related facial injuries in Scotland. *Journal of Trauma-Injury Infection and Critical Care* 2010, 68(3): 644–9.

Coulton in sod 2012

Coulton S, Newbury-Birch D, Cassidy P, Dale V, Deluca P, Gilvarry E, Godfrey C, Heather N, Kaner E, Oyefeso A, Parrott S, Phillips T, Shepherd J, Drummond C. Screening for alcohol use in criminal justice settings: an exploratory study. *Alcohol Alcohol* 47, 2012, 423–427.

Deehan 1999

Deehan A. Alcohol and crime: taking stock. London, Home Office, 1999. Pridobljeno 8. 7. 2016 s spletne strani:

http://www.popcenter.org/problems/assaultsinbars/PDFs/Deehan_1999.pdf.

Del Boca in Darkes 2003

Del Boca FK, Darkes J. The validity of self-reports of alcohol consumption: state of the science and challenges for research. *Addiction* 2003; 98(S2): 1–12.

Fazel in sod 2006

Fazel S, Bains P, Doll H. Substance abuse and dependence in prisoners: a systematic review. *Addiction*, 2006, 1: 181–91.

Fotiadou in sod 2004

Fotiadou M, Livaditis M, Manou I, Kaniotou E, Samakouri M, Tzavaras N, Xenitidis K. Self-reported substance misuse in Greek male prisoners. *Eur.Addict. Res.*, 2004, 10, 56–60.

Graham 2007

Graham L. Prison Health in Scotland: A Health Care Needs Assessment. Edinburgh: Scottish Prison service; 2007. Pridobljeno 8. 7. 2016 s spletne strani: <http://www.ohrn.nhs.uk/resource/policy/ScottishPrisonHealthNeeds.pdf>.

Grittner in sod 2012a

Grittner U, Kuntsche S, Gmel G, Bloomfield K. Alcohol consumption and social inequality at the individual and country levels—results from an international study. *Eur J Public Health* 2012a; 23(2): 332–9.

Grittner in sod 2012b

Grittner U, Kuntsche S, Graham K, Bloomfield K. Social Inequalities and Gender Differences in the Experience of Alcohol-Related Problems. *Alcohol Alcohol* 2012b; 47(5): 597–605.

Hamlyn in Brown 2007

Hamlyn B, Brown M. Partner abuse in Scotland: Findings from the 2006 Scottish Crime and Victimization Survey. 'Social Research: Crime & Justice' Research Findings 2007, 7: 1–6. Pridobljeno 8. 7. 2016 s spletne strani: <http://www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/204892/0054511.pdf>.

Henningfield in sod 1990

Henningfield JE, Clayton R, Pollin W. Involvement of tobacco in alcoholism and illicit drug use. *British Journal of Addiction*, 1990; 85: 279–92.

Holmila in Raitasalo 2005

Holmila M, Raitasalo K. Gender differences in drinking: why do they still exist? *Addiction* 2005; 100(12): 1763–9.

Hovnik Keršmanc in sod 2000

Hovnik Keršmanc M, Čebašek Travnik Z, Trdič J. Pivsko vedenje odraslih prebivalcev Slovenije leta 1999. Rezultati raziskave. Ljubljana: Inštitut za varovanje zdrava RS, 2000.

Hovnik Keršmanc in sod 2015

Hovnik Keršmanc M, Zorko M, Macur M. Alkohol. V: Koprivnikar H, Zorko M, Drev A, Hovnik Keršmanc M, Kvaternik I in Macur M, uredniki. Uporaba tobaka, alkohola in prepovedanih drog med prebivalci Slovenije ter neenakosti in kombinacije te uporabe. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje, 2015: 69–111.

Jones in Hoffman 2006

Jones GY, Hoffmann NG. Alcohol dependence: international policy implications for prison populations. *Subst Abuse Treat Prev Policy*, 2006, 1: 33.

Kevin 2013

Kevin M. Drug Use in the Inmate Population – prevalence, nature and context. DUIP NSW – 6th Biennial Data Collection 2009–10: Overview and series trends. Research Publication No. 52, Corrections Research, Evaluation and Statistics, NSW Department of Corrective Services: Sydney, 2013. Pridobljeno 8. 7. 2016 s spletne strani: <http://www.correctiveservices.justice.nsw.gov.au/Documents/Drug-Use-in-the-Inmate-Population.pdf>.

Kissell in sod 2014

Kissell A, Taylor PJ, Walker J, Lewis E, Hammond A, Amos T. Disentangling alcohol-related needs among pre-trial prisoners: a longitudinal study. *Alcohol and Alcoholism*, 2014, 49: 639–44.

Kraus in sod 2000

Kraus L, Bloomfield K, Augustin R, Reese A. Prevalence of alcohol use and the association between onset of use and alcohol-related problems in a general population sample in Germany. *Addiction* 2000; 95(9): 1389–401.

Kuntsche in sod 2004

Kuntsche E, Rehm J, Gmel G. Characteristics of binge drinkers in Europe. *Soc Sci Med* 2004; 59(1): 113–27.

Lavtar in sod 2014

Lavtar D, Drev A, Koprivnikar H, Zorko M, Rostohar K, Štokelj R. Uporaba prepovedanih drog, tobaka in alkohola v Sloveniji 2011–2012: Metodologija raziskave in izbrani statistični podatki. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje, 2014.

Leyland in Dundas 2010

Leyland AH, Dundas R. The social patterning of deaths due to assault in Scotland, 1980–2005: population-based study. *J Epidemiol Community Health* 2010, 64(5): 432–9.

Lovrečič in Lovrečič 2014

Lovrečič B, Lovrečič M. Alkohol. V: Tomšič S, Kofol Bric T, Korošec A, Maučec Zakotnik J, ur. Izzivi v izboljšanju vedenjskega sloga in zdravja. Desetletje CINDI raziskav v Sloveniji. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje, 2014: 61–9.

Lovrečič in sod 2012

Lovrečič M, Lovrečič B, Tomšič S. Alkohol. V: Maučec Zakotnik J, Tomšič S, Kofol Bric T, Korošec A, Zaletel Kragelj L, ur. Zdravje in vedenjski slog prebivalcev Slovenije. Trendi v raziskavah CINDI 2001–2004–2008. Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja RS; 2012: 89–102.

Lukasiewicz in sod 2007

Lukasiewicz M, Falissard B, Michel L, Neveu X, Reynaud M, Gasquet I. Prevalence and factors associated with alcohol and drug-related disorders in prison: a French national study. *Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy*, 2007, 2: 1. Pridobljeno 8. 7. 2016 s spletne strani: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1779267/pdf/1747-597X-2-1.pdf>.

MacAskill in sod 2001

MacAskill S, Parkers T, Brooks O, Graham L, McAuley A and Brown A. Assessment of alcohol problems using AUDIT in a prison setting: moer than an »aye or no« question. *BMC PublicHealth* 2001, 11:865. Pridobljeno 8. 7. 2016 s spletne strani: <http://bmcpublihealth.biomedcentral.com/articles/10.1186/1471-2458-11-865>.

Mc Coard in sod 2014

Mc Coard S, Carnie J, Broderick R. Custodial history and substance misuse 2013. 14th Survey Bulletin. Scottish Prison Service, 2014.

McMurrin 2005

McMurrin M. Drinking, violence, and prisoners' health. *Int. J. Prison Health*1, 2005, 25–29.

Moore in sod 2005

Moore AA, Gould R, Reuben DB, Greendale GA, Carter K, Zhou KF, Karlamangla A. Longitudinal patterns and predictors of alcohol consumption in the United States. *Am J Public Health* 2005; 95: 458–64.

Neumark in sod 2003

Neumark YD, Rahav G, Jaffe DH. Socio-economic status and binge drinking in Israel. *Drug Alcohol Depend* 2003; 69(1): 15–21.

Newbury-Birch in sod 2009

Newbury-Birch D, Harrison, B., Brown, N., Kaner, E., 2009. Sloshed and sentenced: a prevalence study of alcohol use disorders among offenders in the North East of England. *Int. J. Prison Health* 5, 201–211.

NOMS Interventions & Substance Abuse Unit 2008

NOMS Interventions & Substance Abuse Unit. Alcohol Information Pack for Offenders Under Probation Supervision: Offender Managers Guide. London: NOMS/MP Consultancy/Alcohol Concern, 2008. Pridobljeno 8. 7. 2016 s spletne strani: <http://www.alcohollearningcentre.org.uk/Topics/Browse/OffenderHealth/pubsoffenderhealth/?parent=6444&child=5040>.

Page in sod 2010

Page L, MacLeod P, Kinver A, Iliasov A, Yoon P. 2009/10 Scottish Crime and Justice Survey: Main Findings Scottish Government Social Research. TNSBMRB; 2010. Pridobljeno 8.7.2016 s spletne strani: <http://www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/254430/0107182.pdf>.

Pakers in sod 2011

Parkes T, MacAskill S, Brooks O, Jepson R, Atherton I, Doi L, McGhee S, Eadie D: Prison health needs assessment for alcohol problems. 2011, NHS Health Scotland. Pridobljeno 8. 7. 2016 s spletne strani: <http://www.healthscotland.com/documents/4932.aspx>.

Plant in Taylor 2012

Plant G, Taylor PJ. Recognition of Problem Drinking among Young Adult Prisoners. *Behav. Sci. Law* 2012; 30: 140–53.

Ramstedt 2011

Ramstedt M. Population drinking and homicide in Australia: a time series analysis of the period 1950–2003. *Drug and Alcohol Review*, 2011, 30: 466–72.

Reczek 2012

Reczek C. Marital Status, Marital Transitions, and Alcohol Use: A Mixed-Methods Study. Denver, Colorado, at the American Sociological Association's 107th Annual Meeting, 2012. Pridobljeno 8. 7. 2016 s spletne strani: <http://nj1015.com/files/2012/08/Marital-Status-Marital-Transitions-and-Alcohol-Presentation-8-15-2012-for-press.pdf>.

Redonnet in sod 2012

Redonnet B, Chollet A, Fombonne E, Bowes L, Melchior M. Tobacco, alcohol, cannabis and other illegal drug use among young adults: the socioeconomic context. *Drug Alcohol Depend* 2012; 121(3): 231–9.

Richardson in Budd 2003

Richardson A, Budd T. Alcohol, crime and disorder: a study of young adults (Home Office Research Study 263) London: Home Office, 2003. Pridobljeno 8. 7. 2016 s spletne strani: <http://www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs2/hors263.pdf>.

Roškar in sod 2016

Roškar M, Petrič VK, Blažko N, Serec M. Alkoholna politika v Sloveniji: Priložnosti za zmanjševanje škode in stroškov/Alcohol policy in Slovenia: Opportunities for reducing harm and cost. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje, 2016. Pridobljeno 27. 2. 2017 s spletne strani: http://www.nijz.si/sites/www.nijz.si/files/uploaded/alkoholna_politika_v_sloveniji_priloznosti_za_zmanjsevanje_stroskov_in_skode_f.pdf.

Schoenborn in Adams 2010

Schoenborn CA, Adams PE. Health behaviors of adults: United States, 2005–2007. National Center for Health Statistics. *Vital Health Stat* 2010; 10(245): 1–132.

SEEDA 2006

Scottish Emergency Department Alcohol Audit (SEEDA) Group. Understanding alcohol misuse in Scotland: harmful drinking two: alcohol and assaults. Edinburgh, NHS Quality Improvement Scotland, 2006. Pridobljeno 8. 7. 2016 s spletne strani: http://www.healthcareimprovementscotland.org/our_work/mental_health/programme_resources/harmful_drinking_final_report.aspx.

Scottish Government 2010

Scottish Government: The societal cost of alcohol misuse in Scotland for 2007 Edinburgh: The Scottish Government; 2010 Pridobljeno 8. 7. 2016 s spletne strani: <http://www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/297819/0092744.pdf>.

Scottish Government 2011

Scottish Government: Homicide in Scotland 2010–2011. Edinburgh, Scottish Government, 2011. Pridobljeno 8. 7. 2016 s spletne strani: http://www.sccj.org.uk/wp-content/uploads/2011/08/0124207_homicide_scotland_10-11.pdf.

Sharp 2010

Sharp C. Alcohol Consumption. In: Bromley C, Given L, Ormston R, ur. *The Scottish Health Survey 2009: Volume 1 Main Report*. Edinburgh: The Scottish Government; 2010. Pridobljeno 8. 7. 2016 s spletne strani: <http://www.scotland.gov.uk/Publications/2010/09/23154223/107>.

Simons-Morton in sod 2009

Simons-Morton BG, Farhat T, Bogt FM, Hublet A, Kuntsche E, Gabhainn SC. et al. Gender specific trends in alcohol use: cross-cultural comparisons from 1998 to 2006 in 24 countries and region. *Int J Public Health* 2009; 54 (2): 199–208.

Singleton in sod 1999

Singleton N, Farrell M, Meltzer H. Substance misuse among prisoners in England and Wales. London: Office for National Statistics; 1999.

Statistični letopis Rusije 2002

Statistični letopis Rusije 1991–1995, Kriminal in prestopništvo [Преступность И правонарушения, 1991-1995. Статистический сборник], po Pridemore WA. Vodka and Violence: Alcohol Consumption and Homicide Rates in Russia. *American Journal of Public Health*. 2002;92(12): 1921–30. Pridobljeno 8. 7. 2016 s spletne strani: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1447353/pdf/0921921.pdf>.

Stockwell in sod 2014

Stockwell T, Zhao J, Macdonald S. Who underreports their alcohol consumption in telephone surveys and by how much? An application of the 'yesterday method' in a national Canadian substance use survey. *Addiction* 2014; 109(10):1657–66.

SZO 2005

Svetovna zdravstvena organizacija (SZO). Alcohol and interpersonal violence policy briefing. Copenhagen, WHO Regional Office for Europe, 2005. Pridobljeno 8. 7. 2016 s spletne strani: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0004/98806/E87347.pdf.

SZO 2008

Svetovna zdravstvena organizacija (SZO). Interpersonal Violence and Alcohol Policy Briefing: Factsheet. World Health Organization, 2008. Pridobljeno 8. 7. 2016 s spletne strani: http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/factsheets/ft_violencealcohol.pdf.

SZO 2014

Svetovna zdravstvena organizacija. Global status report on alcohol and health. Geneva: World Health Organization, 2014. Pridobljeno 8. 7. 2016 s spletne strani:
http://www.who.int/substance_abuse/publications/global_alcohol_report/msb_gsr_2014_1.pdf?ua=1.

URSIKS 2015

Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij (URSIKS). Letno poročilo 2015. Ljubljana: Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij, 2015. Pridobljeno 8. 7. 2016 s spletne strani:
http://www.mp.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/pageuploads/UIKS/2015/160421_LP_URSIKS_2015.pdf.

White in Gorman 2000

White H, Gorman DM. Dynamics of the drug-crime relationship. V: Criminal justice 2000 (volume 1). The nature of crime: continuity and change. Washington: U.S. Department of Justice, 2000: 151–218. Pridobljeno 8. 7. 2016 s spletne strani:
https://www.ncjrs.gov/criminal_justice2000/vol_1/02d.pdf.

Williams in sod 2014

Williams BA, Ahalt C in Greifinger RB. The older prisoner and complex chronic medical care. V: WHO. Prisons and health. Copenhagen, 2014: WHO.

Wilsnack in sod 2009

Wilsnack RW, Wilsnack SC, Kristjanson AF, Vogeltanz-Holm ND, Gmel G. Gender and alcohol consumption: patterns from the multinational GENACIS project. *Addiction* 2009; 104(9): 1487–500.

ZIKS 2006

Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij, 2006. Pridobljeno 8. 7. 2016 s spletne strani:
<https://www.uradni-list.si/1/content?id=76039>.

Zaletel Kragelj in sod 2004

Zaletel Kragelj L, Čebašek Travnik Z, Hovnik Keršmanc M. Čezmerno pitje alkoholnih pijač. V: Zaletel Kragelj L, Fras Z, Maučec Zakotnik J, ur. Tvegana vedenja, povezana z zdravjem in nekatera zdravstvena stanja pri odraslih prebivalcih Slovenije. Ljubljana: Univerza v Ljubljani Medicinska fakulteta, Katedra za javno zdravje, 2004: 341–84.

Zorko in sod 2015

Zorko M, Hovnik Keršmanc M, Macur M. Socialno-ekonomske neenakosti v povezavi s pitjem alkoholnih pijač. V: Koprivnikar H, Zorko M, Drev A, Hovnik Keršmanc M, Kvaternik I in Macur M, uredniki. Uporaba tobaka, alkohola in prepovedanih drog med prebivalci Slovenije ter neenakosti in kombinacije te uporabe. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje, 2015: 207–43.

SEZNAM SLIK

Slika 2.1: Odstotek abstinentov in tistih obsojencev, ki so uporabili prepovedano drogo vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora, glede na izbrane demografske in druge značilnosti (prikazane so le tiste značilnosti, po katerih so se med seboj statistično značilno razlikovali).....	29
Slika 2.2: Odstotek uporabnikov prepovedanih drog in abstinentov med obsojenci v zadnjih 12 mesecih v času prestajanja trenutne kazni zapora glede na izbrane demografske in druge značilnosti (prikazane so le tiste značilnosti, po katerih so se med seboj statistično značilno razlikovali).....	38
Slika 2.3: Uporaba konoplje, kokaina, heroina, amfetamina in ekstazija med obsojenci v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora in med njim.....	42
Slika 2.4: Odstotki rednih in redkih do pogostih uporabnikov prepovedanih drog ter abstinentov med obsojenci v zadnjih 30 dneh pred in v času prestajanja trenutne kazni zapora.....	44
Slika 3.1: Odstotki trenutnih in bivših kadilcev tobaka oziroma uporabnikov sorodnih izdelkov ter tistih, ki niso nikoli kadili ali uporabljali sorodnih izdelkov med obsojenci, skupaj in glede na izbrane demografske in druge značilnosti.....	61
Slika 3.2: Odstotki obsojencev, ki uporabljajo različne vrste tobačnih oziroma sorodnih izdelkov (med vsemi obsojenci, ki uporabljajo katerikoli tobačni ali sorodni izdelek).....	66
Slika 3.3: Kumulativni odstotki obsojencev, ki so prvič kadili oziroma začeli redno kaditi v poročani starosti (med tistimi, ki so kadarkoli v življenju kadili, oziroma med tistimi, ki so kadarkoli v življenju redno kadili).....	69
Slika 3.4: Kumulativni odstotki obsojencev, ki so prvič kadili oziroma začeli redno kaditi v poročani starosti (med tistimi, ki so kadarkoli v življenju kadili, oziroma med tistimi, ki so kadarkoli v življenju redno kadili), po starostnih skupinah.....	71
Slika 4.1: Odstotek pivcev alkoholnih pijač in abstinentov med obsojenci v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora v Sloveniji glede na izbrane demografske in druge značilnosti (prikazane so le tiste značilnosti, po katerih so se med seboj statistično značilno razlikovali).....	89
Slika 4.2: Odstotek zmernih in čezmernih pivcev med obsojenci, starimi 19 let in več, ki so v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora v Sloveniji pili alkoholne pijače, glede na izbrane demografske in druge značilnosti (prikazane so le tiste značilnosti, po katerih so se med seboj statistično značilno razlikovali).....	92
Slika 4.3: Odstotek obsojencev, starih 19 let in več, ki so se vsaj enkrat visoko tvegano opili ob eni priložnosti v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora, in tistih, ki se niso, glede na izbrane demografske in druge značilnosti (prikazane so le tiste značilnosti, po katerih so se med seboj statistično značilno razlikovali).....	95
Slika 4.4: Odstotki zmernih, čezmernih in neopredeljenih pivcev med obsojenci, starimi 19 let in več, ki so se v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora v Sloveniji vsaj enkrat visoko tvegano opili ob eni priložnosti.....	97
Slika 4.5: Odstotek pivcev alkoholnih pijač in abstinentov med obsojenimi moškimi v času prestajanja trenutne kazni zapora v Sloveniji glede na izbrane demografske in druge značilnosti (prikazane so le tiste značilnosti, po katerih so se med seboj statistično značilno razlikovali).....	99
Slika 4.6: Odstotek obsojencev, starih 19 let in več, ki so se v času prestajanja trenutne kazni zapora vsaj enkrat visoko tvegano opili ob eni priložnosti, in tistih, ki se niso, glede na izbrane demografske in druge značilnosti (prikazane so le tiste značilnosti, po katerih so se med seboj statistično značilno razlikovali).....	102
Slika 4.7: Odstotek obsojencev, starih 19 let in več, glede na spremembo pivskega vedenja pred prestajanjem trenutne kazni zapora in v času prestajanja trenutne kazni zapora v Sloveniji.....	105
Slika 4.8: Odstotki obsojencev med pivci glede na vrsto alkoholnih pijač, ki so jih pili v času prestajanja trenutne kazni zapora in v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora v Sloveniji.....	106

SEZNAM TABEL

Tabela 1.1: Število obsojencev v zavodih za prestajanje kazni zapora v Republiki Sloveniji na dan 14. 4. 2015, skupaj, po spolu in starostnih skupinah.....	13
Tabela 1.2: Sociodemografske značilnosti obsojencev in tvegana vedenja obsojencev, skupaj in po spolu.....	16
Tabela 2.1: Odstotek obsojenih oseb, ki so uporabile konopljo, kokain, amfetamin, ekstazi, heroin, nove psihoaktivne snovi, halucinogene, inhalante vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora in med njim, skupaj in po spolu.....	27
Tabela 2.2: Odstotek abstinentov in tistih obsojencev, ki so uporabili prepovedano drogo vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora glede na izbrane demografske in druge značilnosti.....	28
Tabela 2.3: Odstotek obsojencev, ki so uporabili konopljo vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora glede na izbrane demografske in druge spremenljivke.....	30
Tabela 2.4: Odstotek obsojencev, ki so uporabili kokain vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora glede na izbrane demografske in druge spremenljivke.....	31
Tabela 2.5: Odstotek obsojencev, ki so uporabili heroin vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora glede na izbrane demografske in druge spremenljivke.....	32
Tabela 2.6: Odstotek obsojencev, ki so uporabili amfetamin vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora glede na izbrane demografske in druge spremenljivke.....	33
Tabela 2.7: Odstotek obsojencev, ki so uporabili ekstazi vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora glede na izbrane demografske in druge spremenljivke.....	34
Tabela 2.8: Odstotek obsojenih oseb, ki prestajajo trenutno kazen zapora in so storile kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami.....	35
Tabela 2.9: Odstotek obsojenih oseb, ki so prvič v življenju uporabile konopljo, kokain, heroin, amfetamin, ekstazi v času prestajanja trenutne kazni zapora, skupaj in po spolu.....	36
Tabela 2.10: Odstotek abstinentov in tistih obsojencev, ki so uporabili prepovedano drogo vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih v času prestajanja trenutne kazni zapora glede na izbrane demografske in druge značilnosti.....	37
Tabela 2.11: Odstotek obsojencev, ki so uporabili konopljo vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih v času prestajanja trenutne kazni zapora, glede na izbrane demografske in druge značilnosti.....	39
Tabela 2.12: Odstotek obsojencev, ki so uporabili kokain vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih v času prestajanja trenutne kazni zapora glede na izbrane demografske in druge značilnosti.....	40
Tabela 2.13: Odstotek obsojencev, ki so uporabili heroin vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih v času prestajanja trenutne kazni zapora glede na demografske in druge značilnosti.....	41
Tabela 2.14: Razlike v odstotkih obsojencev, ki so vsaj enkrat uporabili konopljo, kokain, heroin, amfetamin, ekstazi v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora in med njim.....	42
Tabela 2.15: Odstotki rednih in redkih do pogostih uporabnikov prepovedanih drog ter abstinentov med obsojenci v zadnjih 30 dneh pred prestajanjem trenutne kazni zapora in med njim, skupaj in po posamezni prepovedani drogi.....	43
Tabela 2.16: Odstotek obsojencev, ki so si kadarkoli v življenju in v zadnjih 30 dneh vsaj enkrat vbrizgali katerokoli prepovedano drogo, pred prestajanjem trenutne kazni zapora in med njim.....	44
Tabela 2.17: Odstotek obsojencev, vključenih v program zdravljenja odvisnosti od prepovedanih drog, pred prestajanjem trenutne kazni zapora in med njim.....	44

Tabela 3.1: Odstotki trenutnih in bivših kadilcev tobaka oziroma uporabnikov sorodnih izdelkov ter tistih, ki niso nikoli kadili ali uporabljali sorodnih izdelkov med obsojenimi osebami, skupaj in po spolu.....	60
Tabela 3.2: Odstotki trenutnih in bivših kadilcev tobaka oziroma uporabnikov sorodnih izdelkov ter tistih, ki niso nikoli kadili ali uporabljali sorodnih izdelkov med obsojenci, skupaj in glede na izbrane demografske in druge značilnosti.....	62
Tabela 3.3: Odstotki rednih in občasnih kadilcev tobaka oziroma uporabnikov sorodnih izdelkov med obsojenimi osebami, ki kadijo tobak oziroma so uporabniki sorodnih izdelkov, skupaj in po spolu.....	63
Tabela 3.4: Odstotki rednih in občasnih kadilcev tobaka oziroma uporabnikov sorodnih izdelkov med obsojenci, ki kadijo tobak oziroma uporabljajo sorodne izdelke, skupaj in glede na izbrane demografske in druge značilnosti.....	63
Tabela 3.5: Odstotki obsojenih oseb, ki uporabljajo en tobačni oziroma sorodni izdelek ali več, skupaj in po spolu (med vsemi obsojenimi osebami, ki uporabljajo katerikoli tobačni ali sorodni izdelek).....	64
Tabela 3.6: Odstotki obsojencev, ki uporabljajo en tobačni oziroma sorodni izdelek ali več, glede na uporabo prepovedane droge kadarkoli v življenju (med vsemi obsojenci, ki uporabljajo katerikoli tobačni ali sorodni izdelek).....	64
Tabela 3.7: Odstotki obsojenih oseb, ki uporabljajo različne vrste tobačnih oziroma sorodnih izdelkov, skupaj in po spolu (med vsemi obsojenimi osebami, ki uporabljajo katerikoli tobačni ali sorodni izdelek).....	64
Tabela 3.8: Odstotki obsojencev, ki uporabljajo različne vrste tobačnih oziroma sorodnih izdelkov, skupaj in po starosti (med vsemi obsojenci, ki uporabljajo katerikoli tobačni ali sorodni izdelek).....	65
Tabela 3.9: Odstotki obsojencev, ki uporabljajo različne vrste cigaret, skupaj in glede na izbrane demografske in druge značilnosti (med vsemi obsojenci, ki uporabljajo cigarete).....	67
Tabela 3.10: Odstotki kadilcev cigaret med obsojenimi osebami glede na število pokajenih cigaret (1–10, 11–20, >20), skupaj in po spolu.....	67
Tabela 3.11: Povprečno število dnevno pokajenih cigaret med obsojenimi osebami, ki redno kadijo cigarete, skupaj in po spolu.....	68
Tabela 3.12: Odstotki obsojenih oseb glede na to, ali so začeli kaditi v zaporu ali izven njega, skupaj in po spolu.....	68
Tabela 3.13: Povprečna starost ob prvem kajenju in ob začetku rednega kajenja med obsojenimi osebami, skupaj in po spolu.....	69
Tabela 3.14: Povprečna starost ob prvem kajenju med obsojenci, ki so kadarkoli v življenju kadili, in povprečna starost ob začetku rednega kajenja med obsojenci, ki so kadarkoli v življenju redno kadili, skupaj in glede na izbrane demografske in druge značilnosti.....	70
Tabela 3.15: Povprečna starost ob prvem kajenju in ob začetku rednega kajenja med obsojenci glede na izbrane starostne skupine.....	71
Tabela 3.16: Najpomembnejši razlog za začetek kajenja med obsojenimi osebami, skupaj in po spolu.....	72
Tabela 4.1: Odstotek obsojenih oseb, ki so v zaporu zaradi kaznivega dejanja pod vplivom alkohola, skupaj in po spolu.....	87
Tabela 4.2: Odstotek pivcev alkoholnih pijač in abstinentov med obsojenimi osebami v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora v Sloveniji, skupaj in po spolu.....	88
Tabela 4.3: Odstotek pivcev alkoholnih pijač in abstinentov med obsojenci v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora v Sloveniji glede na izbrane demografske in druge značilnosti.....	90
Tabela 4.4: Odstotek pivcev po pogostosti pitja alkoholnih pijač v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora med obsojenimi osebami v Sloveniji, starimi 19 let in več, skupaj in po spolu.....	91
Tabela 4.5: Odstotki abstinentov, zmernih pivcev in čezmernih pivcev ter neopredeljenih pivcev v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora v Sloveniji, med obsojenimi osebami, starimi 19 let in več, skupaj in po spolu.....	91

Tabela 4.6: Odstotek zmernih in čezmernih pivcev med obsojenci, starimi 19 let in več, ki so v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora v Sloveniji pili alkoholne pijače, glede na izbrane demografske in druge značilnosti.....	93
Tabela 4.7: Odstotek obsojenih oseb, starih 19 let in več, ki so se vsaj enkrat visoko tvegano opile ob eni priložnosti v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora v Sloveniji, in tistih, ki se niso, skupaj in po spolu.....	94
Tabela 4.8: Odstotek pivcev med obsojenimi osebami, starimi 19 let in več, po pogostosti visoko tveganega opijanja ob eni priložnosti v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora v Sloveniji, skupaj in po spolu ¹	94
Tabela 4.9: Odstotek obsojencev, starih 19 let in več, ki so se vsaj enkrat visoko tvegano opili ob eni priložnosti v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora, in tistih, ki se niso, glede na izbrane demografske in druge značilnosti.....	96
Tabela 4.10: Odstotki pivcev alkoholnih pijač in abstinentov med obsojenimi osebami v času prestajanja trenutne kazni zapora v Sloveniji, skupaj in po spolu.....	98
Tabela 4.11: Odstotek pivcev alkoholnih pijač in abstinentov med obsojenci v času prestajanja trenutne kazni zapora v Sloveniji glede na izbrane demografske in druge značilnosti.....	100
Tabela 4.12: Odstotek pivcev po pogostosti pitja alkoholnih pijač v času prestajanja trenutne kazni zapora med obsojenimi osebami v Sloveniji, starimi 19 let in več.....	101
Tabela 4.13: Odstotki abstinentov, zmernih pivcev in čezmernih pivcev ter neopredeljenih pivcev v času prestajanja trenutne kazni zapora v Sloveniji med obsojenimi osebami, starimi 19 let in več, skupaj in po spolu.....	101
Tabela 4.14: Odstotek obsojenih oseb, starih 19 let in več, ki so se vsaj enkrat visoko tvegano opile ob eni priložnosti v času prestajanja trenutne kazni zapora v Sloveniji, in tistih, ki se niso, skupaj in po spolu.....	102
Tabela 4.15: Odstotek obsojencev, starih 19 let in več, ki so se v času prestajanja trenutne kazni zapora vsaj enkrat visoko tvegano opili ob eni priložnosti, in tistih, ki se niso, glede na izbrane demografske in druge značilnosti.....	103
Tabela 4.16: Odstotek pivcev med obsojenci, starimi 19 let in več, po pogostosti visoko tveganega opijanja ob eni priložnosti v času prestajanja trenutne kazni zapora v Sloveniji.....	104
Tabela 4.17: Odstotek pivcev in abstinentov med obsojenci, starimi 19 let in več, v zadnjih 12 mesecih pred nastopom kazni zapora in v času prestajanja kazni zapora v Sloveniji.....	104
Tabela 4.18: Odstotki obsojencev, starih 19 let in več, glede na visoko tvegano opijanje v zadnjih 12 mesecih pred prestajanjem trenutne kazni zapora in v zaporu v Sloveniji.....	105

STVARNO KAZALO

A

Abstinenti 17–18, 20–21, 27–29, 36–38, 43–44, 47, 49,
51–52, 86–90, 98–102, 104, 106–111, 114
Amfetamin 17–18, 24, 26–27, 33, 35–36, 41–43, 47–49

B

Buprenorfin, 17

C

Cigare 19, 64–65
Cigarilosi 18, 64–65

D

Doma pridelan alkohol 107, 114

E

Ekstazi 17–18, 24, 26–27, 34–36, 41–43, 47–50
Elektronske cigarete 18–19, 59–60, 63–65, 73

H

Heroin 17–18, 24, 26–27, 32, 35–36, 40–43, 46–49, 52
Hipnotiki 17

I

Inhalanti 17, 29
Izpostavljenost tobačnemu dimu v zaporih 76–78, 79

K

Kadilci oziroma uporabniki sorodnih izdelkov 48, 59–60,
66, 73–74, 77–78, 80–81, 92, 95, 102
bivši 59–62, 73, 76, 81
občasni 14, 18, 59, 63–64
redni 14, 19, 59, 62, 67–68, 74–75, 81
trenutni 18–19, 59, 61, 68, 78
razlogi za začetek kajenja 19–21, 59, 68, 72, 74, 78
povprečno število dnevno pokajenih cigaret pri rednih
kadilcih 14, 19, 59, 67–68
povprečna starost ob prvem kajenju 59, 69–71, 74
povprečna starost ob začetku rednega kajenja 59, 68–71
začetek kajenja tobaka oziroma uporabe sorodnih
izdelkov v zaporu 68, 72
Kaznivo dejanje, povezano s prepovedanimi drogami
15–17, 25, 28–42, 46, 48, 52, 60, 62, 68, 70, 90, 93, 96,
100, 103, 109–112
Kaznivo dejanje, storjeno pod vplivom alkohola 15–17,
28, 30–34, 37, 39–41, 60, 62, 70, 85, 90, 93, 96, 100, 103,
109–110
Konoplja 17–18, 24–25, 27, 29–30, 36, 38–39, 42–43,
46–47, 52
Kokain 17–18, 24–25, 27, 29–30, 35–36, 38–39, 42–43,
46–47, 52

M

Metadon 17
Metodologija 12, 14, 50
Mešane gazirane pijače 20, 106
Mešanica piva in limonade 20, 106

N

Neodvisne spremenljivke 14–20, 26, 59
Nove droge 17

O

Obsojene osebe, ki so se vsaj enkrat visoko opile
ob eni priložnosti 21, 87, 93–97, 102–105, 110–111
Obsojene osebe, ki niso nikoli kadile tobaka
oziroma uporabljale sorodnih izdelkov 48, 78, 88
Omejitve kajenja v zaporih 77
Opuščanje kajenja v zaporih 76, 79

P

Pivo 20–21, 105–106
Pipe 19, 64–65
Pivci alkoholnih pijač 76, 81, 86, 88, 90, 98–100,
104–106, 112
zmerni pivci 21, 87, 91, 92, 93, 101, 112
čezmerni pivci 21, 75, 87, 91, 101
neopredeljeni pivci 86–87, 91, 101
pogostost pitja alkoholnih pijač 86–87, 90, 100
pogostost visoko tveganega opijanja 87, 93–96,
102–104, 110–111
Pomirjevala 17
Prednosti in omejitve raziskave 21, 50, 111–112

R

Ročno zvite cigarete 63–68, 74, 81

S

Sociodemografske značilnosti 14–16, 50
Sprememba pivskega vedenja pred in v času
prestajanja trenutne kazni zapora 104–105, 109
Substitol 17
Subutex 17

T

Tobak za oralno uporabo 18, 64–67
Tobak za žvečenje, njuhanje 18, 64–67
Topila 17
Tovarniške cigarete 18, 63–67, 74

U

Uporabniki prepovedanih drog 17, 28–29, 37–38, 74–75, 81
redni uporabniki drog 44
redki do pogosti uporabniki drog 44
izmenjava igel/brizg 18, 44, 49–50, 52
pogostost uporabe prepovedanih drog 26, 43
uporaba prepovedanih drog prvič v življenju v času
prestajanja trenutne kazni zapora 26, 35–36, 46, 52
vbrizgavanje prepovedanih drog 18, 26, 44, 49–50, 51–52
vključenost v program zdravljenja od prepovedanih drog
18, 26, 44, 49, 51–52

V

Vino 20–21, 105, 114
Vodne pipe 18, 64–65
Vrste uporabljenih tobačnih in sorodnih izdelkov
63–67

Z

Zavodi za prestajanje kazni zapora 13

Ž

Žgane pijače 20–21, 105

NIJZ Nacionalni inštitut
za javno zdravje

Nacionalni inštitut za javno zdravje

Trubarjeva 2, 1000 Ljubljana

Telefon: + 386 1 2441 400

E-pošta: info@nijz.si

Gradivo je dostopno na:

<http://www.nijz.si>

